

288
S.1

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ



U

OSMANLI

ASKERİ TEŞKİLATI VE KIYAFETİ

(Osmanlı Ordusunun kuruluşundan 1908 yılına kadar)

(247 renkli resim vardır)

Yazarı :

Rumeli illeri Genel Müfettişi Vekili
Osmanlı Üçüncü Ordusu Kumandanı
Birinci Ferik (Orgeneral)
Mahmud Şevket

Bu kitap;

Em. Tuğgeneral Nurettin TÜRŞAN — Semiha TÜRŞAN tarafından, 1909 yılında Harp Okulu Basımevinde basılan aslından bugünkü yazı ve konuşulan Türkçeye çevrilmiş ve gereken düzeltme ve düzenlemeler yapılmıştır.

(Her hakkı saklıdır)

K.K.K.
Ankara Basımevi
1983

GNKUR. HARP TARİHİ OKUL KÜTÜPHANESİ
Giriş Tarihi :
Kayıt No. 8MÜR. 89-132

355.1409561

~~Demitas~~: 0006763

MAH

1983

k.2

İÇİNDEKİLER

KONU :

SAHİFE NO :

İçindekiler	I-III
Önsöz	V
Sunuş	VII
Mahmud Şevket Paşa'nın biyografisi	VIII
Başlangıç	XI-XII

1 NCI CİLT

BİRİNCİ BÖLÜM

Askeri Teşkilatlanma :	1
1. Kapıkulu	1-2
Yeniçeri Ocağı	2
Acemi Oğlanları	3
Cebeci Ocağı	3
Topçu Ocağı	3
Arabacı Ocağı	3
Humbaracılar	4
Lağımıcılar	4
Saka Ocağı.	4
Kapıkulu Süvarisi	4-5
2. Eyaletler Askeri	5-6
Yerli Kulu	6
Azab	6
Sekbanlar	6
İcareliler	6
Lağımıcılar	7
Müsellemler	7
Serhat Kulu	7
Topraklı Süvarisi	7-9
3. Deniz Askerleri.	9-10
Genel Kuvvet ve Askeri Ödenekler	10-13

İKİNCİ BÖLÜM

Askeri Kıyafetler	15-17
Yüz Kıyafeti	17
Başlıklar	19-20

KONU :**SAHİFE NO :**

Sorguçlar	20
Elbise	20-21
Kuşaklar	21-22
Ayakkabılar	22
Silahlar	22-24
Tuğ ve Alem	24-32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**Resimlere ait tanımlar :**

Sadrazam	33
Kaptan Paşa	33-35
Yeniçeri Ağası	36-39
Falakacı Başı	39-40
Ağa Yamağı	40-41
Başçavuş	41
Tekkeli	41
Kuloğlu Başçavuşu	41-43
Çorbacı	43
Oda Başı	43
Kul Kethüdası	43-44
Orta Çavuş	44
Salma Çuhadarı	44
Zırhlı Er	44-45
Sekban Başı	45
Bostancı Başı	45
Subaşı	45-47
Ases Başı	47
Böcek Başı	47
Tımarlı Sipahi	47-49
Lağımçı Başı	49
Cebeciler Kethüdası	49-50
Topçu Başı	50
Humbaracı	50-51
Deli Süvarisi	51
İmam	53
Bayraktar	53
Civelek	53-54
Enderun Okulu Öğrencileri	54
Acemi Oğlanı	54-55
Harbeci	55
Selam Veren Yeniçeri	57
Keçeli Yeniçeri	57
Solak	57
Ulufe Götüren Yeniçeri	58
Birinci Orta'nın Aşçı Ustası	58-59
Otuz İkinci Aşçı Ustası ve Kara Kullukçular	61

KONU :**SAHİFE NO :**

Aşçı Ustası	61
Sebilci	63
Saka	63
Şatır	63-65
Kollukçu Zabıt ve Çavuş	65
Defter Emîni	65
Baş Kılavuz	65
Kavas Başı	66
Vezir Tatar Ağası	66
Vezir Baş Tebdili	67
Baş Mehter	69
Zilzen	69
Boruzen	69
Mehter Başı	70
Vezir İç Oğlan Başçavuşu	70-71
Galata Çavuşu	73
Çıplak	73
Kalyoncu	73
Levendi Rumi	74
Levend	74

2 NCI CİLT**BİRİNCİ BÖLÜM**

Yeni Teşkilatlanmanın Başlangıcı	77
Nizam-ı Cedid	77-78
Sekban-ı Cedid	78
Muallem Eşkinci	78-79
Asakiri Mansure-i Muhammediye	79-87
Hicri 1286 yılı (1869) Askeri Düzenlemeleri	87-90
Hicri 1296 yılı (1880) Askeri Düzenlemeleri	90-92
Hicri 1303 yılı (1886) Askeri Düzenlemeleri	92-95
Deniz Kuvvetleri	95-98

İKİNCİ BÖLÜM

Askerî Kıyafet	99-101
Mekânı (Yeri) Cennet olan II. Mahmud Han Dönemi	101-105
Mekânı Cennet olan Sultan Abdülmecid Han Dönemi	107
Mekânı Cennet olan Sultan Abdülaziz Dönemi	109-113
Yeni Halife Hazretlerinin Yüce Dönemi	113-117

Ö N S Ö Z

Trakya'da bulunan 3 ncü Ordu ve Hareket Ordusu Komutanı Birinci Ferik (Orgeneral) Mahmud Şevket Paşa'nın Osmanlı Devleti "Tophane—i Amire Tecrübe ve Muayene Dairesi Başkan Vekilliği "görevinde bulunduğu sırada yazmış olduğu "OSMANLI TEŞKİLAT VE KIYAFET—İ ASKERİYESİ" adlı 2 ciltlik kitabı, bugün ve gelecekte Silahlı Kuvvetlerimizle ilgili tetkiklerde bulunacak olanlara çok kıymetli bir bilgi hazinesi teşkil edecektir.

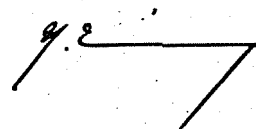
Aslına sadık kalınarak bugünkü konuşulan Türkçeye çevrilen bu 2 ciltlik kitap, Osmanlı Ordusu'nun ilk kuruluşundan, 1902 yılına kadar askeri teşkilatında ve kıyafetlerinde yapılan değişikliklere ışık tutacaktır.

Bilindiği üzere Birinci Ferik Mahmud Şevket Paşa, İSTANBUL'da 31 MART olayının bastırılmasında büyük gayret ve başarı göstermiş değerli bir Komutan ve devlet adamıdır.

3 ncü Ordu ve Hareket Ordusu Komutanlığı ile zamanın Genelkurmay Başkanlığı görevlerinde de bulunmuştur. 31 MART olayının bastırılmasından sonra Sadrazam (Başbakan) olan Mahmud Şevket Paşa bu görevde iken 14 HAZİRAN 1913 yılında bir suikast neticesi Şehit edilmiştir.

Bu kıymetli eserin, bugünkü yazı ve konuşulan Türkçeye çevrilmesinde emeği geçen Em.Tuğgeneral Nurettin TÜRŞAN —Semiha TÜRŞAN ve bu hususta çaba gösteren diğer ilgililere teşekkür ederim.

Geçmişteki askeri teşkilat ve kıyafetlerimize ışık tutan bu 2 ciltlik kitabın, kitaplıklarımızda yer alması ile bu konudaki ihtiyacın büyük ölçüde karşılanacağına inanıyorum.



Nurettin ERSİN
Orgeneral
Kara Kuvvetleri Komutanı

S Ü N U Ş

Kütüphanelerimizde mevcudu pek az kalmış olan Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın "Osmanlı Teşkilat ve Kıyafeti Askeriyesi" adlı ve iki cildi basılmış değerli eserini bugünkü yazı ve dile çevirerek Türk Silahlı Kuvvetlerine bir hizmet yapmak istedik.

Mahmud Şevket Paşa'nın bu eseri, özellikle eserin içindeki kıyafet resimleri, bayraklar, filamalar; Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığının yayımladığı "Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi'nin bazı ciltlerine de kaynak teşkil etmişlerdir. Özellikle bu serinin 3 ncü Cilt 5 nci Kısım'daki tablolar Mahmud Şevket Paşa'nın eserinin 2 nci Cildinden alınmıştır. Fakat tüm tablolar alınmadığı gibi, resimlerin orijinal renkleri de tutturulamamıştır.

Aynı tablolar, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü'nün Cumhuriyetin 50 nci yıldönümü yayını olarak bastırdığı 1973 tarihli Türk Kültürü Dergisi'nin "Kara Kuvvetleri Sayısı"nda da görülmektedir. Yalnız resimler siyah, beyaz basılmış ve bazı adlar yanlış okunmuştur.

Mahmud Şevket Paşa'dan önce de, Türk Ordusu'nun teşkilat ve özellikle kıyafetleri hakkında yabancılar eserler vermişlerdir. Bu eserlerin çoğu sanat bakımından incelenmiştir. Mahmud Şevket Paşa ise, Türk Ordusu'nun kuruluşunu, gelişmesini, eğitimi incelemiş ve bu arada kıyafetleri de tarihe mal etmiştir.

Muharrem Feyzi tarafından 1933 de Türkçeye çevrilmiş olan "The Military Costumes of Turkey, London 1918" adlı kitap da, sadece 18 nci yüzyıl Türk askeri kıyafetleri gösterilmiştir.

Yine Muharrem Feyzi tarafından dilimize çevrilen ve 1933 de yayımlanan "William Alexander'in Picturesque of the Dress and Manners of Turks, 1814" adlı kitap da bir turistik rehber mahiyetindedir. Osmanlı askeri tarihi ile bir ilgisi yoktur.

Fransızca, "Les Costumes Populaires de la Turquie en 1873" adlı büyük albüm ise, o dönemdeki gayri müslim tebaa'nın elbiselerini göstermektedir.

1966 yılında basılmış ve çok yeni bir eser olan, "Turkische Gewänder und Osmanische Gesellschaft im Achtzehnten Jahrhundert Graz, 1966" adlı albüm ise, kaynaklar arasında Mahmud Şevket Paşa'nın eserinden yararlandığını yazmıştır.

Bu çevirinin Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi'nin yazılma ve incelenmesinde yararlı olacağını ümit ederiz.

Nurettin TÜRŞAN
E. Tuğgeneral
Ocak 1981

Semiha TÜRŞAN

MAHMUD ŞEVKET PAŞA'NIN BİYOGRAFİSİ

1856 yılında Bağdat'da dünyaya gelmiştir. Bazı yazarların dediği gibi Arap olmayıp Dağıstanlı bir Çeçen ailesindendir. 1882 de Kurmay Yüzbaşı olarak orduya katılmış, bir süre Girit Adasında kalmış, sonra Harp Akademisinde yüksek cebir, geometri ve silah dersleri öğretmenliği yapmıştır. Von der Goltz Paşa'nın askeri heyetinde çalışmış, silah almak için Almanya'ya gönderilmiş, 9 yıl orada kalmıştır. 1894 de Fransız Ordusunun manevralarını izlemiştir.

1899 da Tophane-i Amire Muayene Komisyonu Dairesi Başkan Vekilliğine getirilmiştir. 1901 de General olmuştur. 1905 de Kosova Valiliği yaparken Makedonya sorununun çözümlenmesinde başarı ile hizmet ettiği için ordu ve halk tarafından sevilmiştir. 1908 Meşrutiyet ilanında 3 ncü Ordu Komutanlığına, az süre sonra da Rumeli Vilayeti Genel Müfettişliğine atanmıştır.

İstanbul'daki 31 Mart Vak'ası üzerine Rumeli'de topladığı kuvvetleri Hareket Ordusu adı altında İstanbul'a göndermiş ve kendisi de 22 Nisanda İstanbul'a gelerek komutayı ele almıştır. Böylece tarihimize Genç Kolağası Mustafa Kemal'in Hareket Ordusu diye ad verdiği, İstanbul asilerini bastıran Ordu'nun komutanı olarak geçmiştir.

II. Abdülhamit tahttan indirildikten sonra kamu oyunda hürriyet kahramanlarından biri olarak ün yapmış, sıra ile 1, 2, 3 ncü Ordu Müfettişi olmuştur. 1909 yılında Hakkı Paşa kabinesinde Harbiye Nazırı olmuş, fakat İttihat ve Terakki Partisi'nin baskısı ile istifa etmek zorunda kalmıştır. Balkan savaşında yenilgiyi önceden sezdiği için Alasonya Ordusu Komutanlığını kabul etmediği için eleştirilmiş, Bab-ı Ali baskınından sonra yine İttihat ve Terakki Partisinin ve Enver Bey'in (Enver Paşa) Padişah'a telkini ile 23 Ocak 1912 de Sadrazam olmuştur.

Yapmak istediği reformları, ülkenin karışık durumu ve parti kavgaları yüzünden gerçekleştirememiş ve 11 Haziran 1913 günü bir suikast sonucu öldürülmüştür. Kabri, Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndedir. Ders kitaplarından başka en önemli eseri elimizde bulunan (Osmanlı Têşkilat ve Kıyafeti Askeriyesi) dir. 3 cilt halinde hazırlanan bu yapıtın ancak 2 cildi yayımlanmıştır. Ayrıca Fransızcadan Alphons Karr'ın (İhlamurlar Altında) adlı romanını Türkçeye çevirmiştir.



MAHMUD ŞEVKET PAŞA

Gökür.
Harp Tıbbi Bşk.
Kütüphanesi

BAŞLANGIÇ

Osmanlı Devleti Tophane—i Amire Tecrübe ve Muayene dairesi başkan vekilliğinde bulunduğum sırada günde bir iki saat kadar özel uğraşı ve okumağa vakit bulabiliyordum. Bir iki yıl içinde bu tür uğraşlara ayırdığım zamanlarda Osmanlı Ordusu düzenlemeleri ve askeri kıyafeti ile ilgili gerek Türkçe, gerek yabancı dillerde basılmış ve derlenmiş değerli kitapları okudum. Bunlardan edindiğim bilgilere acizane özel araştırmalarımın sonuçlarını da ekleyerek 1902 yılında yazılmasını bitirdiğim bu kitabı Padişahlık yüksek katına sunarak basım ve yayımına izin verilmesini rica etmiştim. Bu eser Padişah Hazretleri tarafından takdir edilerek, kıymetli taşlarla süslenmiş ünlü Mecid—i Nişanı ve Sanayi Madalyası ile ödüllendirildim. Bu kitabın yayımına bir süre sonra izin verileceği sözü ile memnun edildim. Bu nedenle Ortaköy sirtlarındaki Yıldız Sarayı'nın bir kasrında eski Osmanlı silahlarından bir müze kurulmasına da memur edildim.

Açıkladığım olayların üzerine bazı ileri gelen görevlilerden oluşan komisyon yardımıyla silah müzesi kurulmuş ve Padişah tarafından özel olarak ziyaret edilerek beğenilmişse de, yapılan baş vurma ve ricalarım yerini bulamamış olmalı ki kitabın basımına bir türlü izin elde edemedim.

1905 yılı başlarında Kosova Valiliğine atanmaklığım nedeniyle İstanbul'dan ayrıldığımdan, artık kitabın basım umudu büsbütün kaybolmasına rağmen, müsveddelerini kitaplığımda saklamaya mecbur oldum. Meşrutiyetin 'getirdiği' bütün yarar ve iyilikler arasında şükürler olsun basım özgürlüğüne de kavuşmuş olduğumuzdan, bu mutlu olaydan yararlanarak kitabın basım ve yayımına giriştim. Bu risaleyi yeniden gözden geçirerek, içeriğini düzelttim ve değiştirdim. Bugünün özgürlüğüne uygun bir dille yazmak istedimse de, hâlen üstlendiğim görevin gereği önemli devlet işleri buna müsaade etmediğinden, risaleyi altı yedi yıl önce nasıl yazılmışsa öylece sayın okuyucuların gözleri önüne sermeğe zorunlu kaldım.

Yediyüze yakın boyalı resim ve şekillerle süslenen Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti olarak adlandırılan bu kitap üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Eserin birinci bölümü Osmanlı Ordusunun kuruluşunun başlangıcından 1826 yılına kadar süren yeniçeri dönemine; ikinci bölümü, üçüncü Sultan Selim ile İkinci Sultan Mahmud, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz Han Hazretlerinin saltanatlarına ve bugünkü Padişah döneminin 1902 yılına kadar uzanan zamana aittir. Üçüncü bölüm ise aynı yılda yapılan değişikliklerden sonra askeri kıyafetimizin aldığı şekilleri ve aynı tarihteki askeri düzenlemeleri saptadığından, bazı ufak tefek değişikliklerden vazgeçilmekle beraber, üçüncü bölüm bugünkü zamana aittir.

Yukarıda bildirilen üç bölümden her biri bir cilt oluşturup, yayımlanan bu birinci ciltten sonra öteki iki cildin de ardarda yayımı kararlaştırılmıştır.

Askeri teşkilatlanmadaki düzenlemeler ve kıyafetimizin en üstün bir düzeye getirilmesi kararı alınmış olduğundan, bugünkü askeri düzen ve kıyafetten bahseden üçüncü cildin yeniden yazılması gerekmekte ise de, bu cilt, içeriğinin tarihsel öneminden ötürü olduğu gibi bırakılmıştır.

Böylece ileride askeri düzenlemeler ve kıyafetimizdeki değişiklikler kesinleştikten sonra dördüncü bir cildin daha düzenlenmesi ve yayımlanması uygun görülmüştür.

Her cildin içeriğine ait bir fihrist düzenlenerek eklenmiş olduğundan, okumaya başlarken bu dizinin gözden geçirilmesi salık verilir.

Selanik, 12 Şubat 1908 —
Rumeli Vilayetleri
Genel Müfettiş Vekili ve
Osmanlı Üçüncü Ordu Komutanı
Birinci Ferik (Orgeneral)
Mahmud Şevket

BİRİNCİ CİLT

(Osmanlı Ordusunun kuruluşundan 1826 yılına kadar)

RECEIVED
JAN 10 1964
U.S. AIR FORCE

BİRİNCİ BÖLÜM

ASKERİ TEŞKİLATLANMA

Padişahlar öteden beri Osmanlı İmparatorluğu Ordusunun Başkomutanlık önemli görevini yapmışlardır.

Kanuni Sultan Süleyman Han Hazretlerinin Saltanatı zamanına gelinceye kadar "vezir-i evvel" adıyla anılan Sadrazam sivil işlerde Padişah tarafından kendisine bağışlanan salt vekaleti taşıdığı gibi, eskiden askerî kuvvetlerin de amiri idi. Böylece savaşta "Serdar-ı Ekrem" adı ile Padişah ordusunun başına geçerek savaş alanına doğru gitmek kariyerle sefere çıkardı.

Deniz işlerine bakmak konusu Kaptan Paşa'ya verilmişti ve O da seferde Padişah donanması komutanlığını üzerine alırdı.

Padişah ordusu aslında kapıkulu ve eyaletler askerî adları ile başlıca iki bölüme ayrılmıştı. Deniz kuvvetleri son bir ikinci bölümdü. Bu bölümlerin her biri de müteaddit ocaklardan oluşurdu.

Özel bir ad ile anılan veya özel bir görevle çalıştırılan muvazzaf askerlerin tümüne "Ocak" denir, ocağın da en büyük subayına "Ocak Ağası" adı verilirdi.

Padişah Sarayının (Enderunun) iç hizmetleri de ocaklara bölünmüştü. Bu ocaklar arasında da askerî sınıflardan sayılabilenler de bulunurdu.

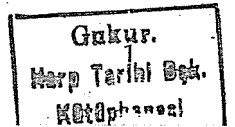
"Bostancı Başı" adındaki bir kişinin komutasında olarak Padişah saray ve bahçelerinin korunmasına ve daha sonraları Boğaziçi'nin de disiplini işleriyle görevlendirilen bostancılar, "Müteferrika Ağası" adı verilen bir kişinin yönetimine verilirdi. Asillerden ve büyük kişilerin çocuklarından oluşan ve sürekli olarak silah altında tutulan ve Padişahın sefere gitmesi halinde beraberinde hizmet alan "Müteferrikalar"ı da, Padişah Sarayının (Enderunun) "Asker Ocakları" arasında sayılabilir. Hazine, kiler ve seferli adlarında üç koğuştan oluşan "Enderun okulu" da önceleri Osmanlı Ordusunun Harp Okulu yerine geçerdı. Her koğuşun öğretim süresi birkaç yıldan oluşurdu.

Askerî sınıfların ocak ağalarına "Dış ağaları" ya da "Birun ağaları" ve Padişah Enderun ocakları ağalarına da "Enderun ağaları" ya da "İç ağaları" denir; tüm olarak subaylara da "Ağa" adı verilirdi.

1 – KAPIKULU

Kapıkulu diye adlandırılan askerî sınıf bugünkü askerî terimimizce Hassa askerlerinden oluşur, devletten "Ulufe" adı ile ve gündelik hesabıyla maaştan başka tayinat da alırdı. Daha önceleri yalnız İstanbul'da kışlada yaşarken, sonraları sınır boylarında bazı kalelerle önemli mevkiilerin korunmasıyla görevlendirilerek, taşraya da yerleştirildiler.

Bunlar aslında piyade ve süvari olmak üzere başlıca iki sınıftan oluşurdu.



KAPIKULU PİYADESİ :

Bu piyade askerleri aşağıdaki 7 ocaktan kurulu idi :

1. Yeniçeriler
2. Acemioğlanları
3. Cebeciler
4. Topçular
5. Top arabacıları
6. Humbaracılar
7. Sakalar

YENİÇERİ OCAĞI :

Yaya beyler, bölükler, sekbanlar denilen üç bölümden meydana gelirdi. Yaya beyler birden yüzbire kadar 101 ortadan, bölüklüler birden altmışbire kadar 61 ortadan, sekbanlar da 34 ortadan kurulu idiler.

Yaya beylere cemaat, bölüklere ağa bölükleri ya da sadeçe, bölük, sekbanlara da yanlış terimle seymenlerde denirdi.

Kuruluş tarihine göre birbirlerine önceliği bulunan bölümler bazı farklı üstünlükler elde etmişlerdi.

Yeniçeriler yukarıda sayılan üç bölümden, korucular, oturaklar ve fodlahavarān⁽¹⁾ adlarıyla üç kısma daha ayrılırlardı.

Korucular bütün yeniçeri ortalarının erleri arasından seçimle ayrılarak, İstanbul, Edirne ve Bursa'da bulunan Padişah saraylarını korumakla görevlendirildi.

Oturaklı da denilen oturaklar emekli askerlerden meydana gelirlerdi. Bunlar muvazzaf hizmetten her ne kadar bağışık idiyse de, disiplinlerinin sağlanması için kendilerine ayrılmış olan subayların maiyetlerine verilerek eski görevlerine ödül olarak belirli sürelerdeki ödeneklerini alırlardı.

Fodlahavarān denilen topluluk devlete hizmetleri geçmiş olan yeniçerilerden ölenlerin yetimleridir. Bunların geçimlerini sağlamak için ocaktan az bir ödenek verilirdi.

Bütün yeniçeri ocağı yeniçeri ağası adında bir kişinin komutasına verilmişti. Yeniçeri ağasından başka ocağın: Sekban başı, kul kethüdası ya da kethüdabey, zağarcıbaşı, tornacıbaşı, mahzar ağa, büyük ve küçük hasekiler, başçavuş, kethüda piri, katip ya da yeniçeri efendisi adlarındaki büyük subaylardan olurdu. Bugünkü piyade bölük ya da taburlarının karşılığı olan yeniçeri ortalarından her biri de "Çorbacı" adında bir bölükbaşının komutasında bulunurdu. Her ortanın da odabaşı, vekilharç, bayraktar, baş eski ve aşçı ustadan oluşmak üzere bir subaylar topluluğu bulunurdu.

Her ortanın ya da birkaçının; imam, zağarcı, tornacı, talimhaneci, solak gibi bir özel ve ortaklaşa ismi ile ikinci bölümün tuğ ve alem bahsinde anlatılacağı gibi yine ortak bir işaretleri vardı.

(1) Fodla : Yassı pide şeklinde bir çeşit ekmek.

ACEMİ OĞLANLARI :

Düşmandan tutsak alınan ya da devşirme yasasına göre her üç ya da her beş yılda bir 7-8 yaşlarındaki Osmanlı uyruklu Hristiyan çocukların toplanmasından oluşurdu.

Bunlar acemi oğlanları ocağında yedi yıl görevlendirilerek her çeşit zorluk, yorgunluk ve ağır silahları kullanmaya alıştırdıktan, dinin koşullarıyla eğitilerek Türkçe öğretildikten sonra; yeniçeri ocağı ile kapıkulu ocaklarında açık bulunan boşlukların yerini doldurmak üzere "yeniçeri kapısı" yahut "çıkma" terimleri ile eğilim ve heveslerine göre ocaklara dağıtılırlar. Böylece acemi oğlanlar Osmanlı Ordusu erlerinin özel bir okulu durumunda idi.

59 ortadan oluşan bütün acemi oğlanlarının amiri yeniçeri ağası idi; fakat birçok işi gücü bulunmasından ötürü ağanın bunlara bakmağa vakti bulunmadığından, "İstanbul ağası" ağaya vekaleten bunlarla ilgilenirdi. Bundan başka her ortanın da çorbacı, meydan kethüdası ve kapıcı adlarında üç subayı bulunurdu.

Acemi oğlanları ocağı 1640 (Hicri 1048) yılına kadar sürdü. Ondan sonra devşirme yasası uygulanmadığından bu ocak kaldırıldı.

CEBECİ OCAĞI :

Piyade silahlarıyla mühimmatını onarım, dağıtım ve korumakla görevlendirildiğine göre, Cebeciler bugünkü tubar tüfekçileri yerindedir. Tümü de "Cebeci başı" adında bir kişinin komutasına verilir; Maiyetinde "Cebeciler katibi" adında bir muhasebeci bulunurdu.

Savaşta ordu komutanları eşliğine uygun miktarda cebeci verilir, barışta ise askeri mevkilerde gereği kadar bulundurulurdu.

TOPÇU OCAĞI :

Kısmen top doldurmak hizmetlerini yerine getiren, kısmen de top namluları dökümünde ve kundak yapımıyla patlayıcı madde hazırlanmasında çalıştırılanlardan oluşan ve "Topçubaşı" namında bir kişinin komutasında bulunan bir sınıftı. Topçu başının yönetiminde top dökümhanesi müdürü olarak "Dökücü Baş" bulunurdu. Ocağın nazır, topçular katibi, kethüda piri adlarında üst rütbelileri de vardı. Bu ocak birkaç ortalara bölünmüş, her ortanın da çorbacı, odabaşı ve daha başka adlarda subayları bulunurdu.

Topçu ortası denilen birlik bugünkü terimle topçu bölüğü veya bataryası demek ise de, her ortanın olduğu topların çap ve sayıları bugünkü topçu bataryalarında olduğu gibi belirli ve sınırlı değildi. Top atmağa ve top arabalarını kullanma ve sürmeye memur olan erler bugünkü topçu bataryalarında olduğu gibi bir kıt'ada toplu olarak bulunmazdı.

ARABACI OCAĞI :

Top arabalarını çalıştırmak ve sürmekle görevli ve "Arabacıbaşı" adındaki birinin komutasına verilmiş olan sınıftı. Arabacıbaşından başka topçu ocağına benzer büyük yöneticileri olan bu ocak da birkaç orta'ya bölünürdü.

HUMBARACILAR :

Yabancı ordularda eskiden "Bombardıya" denilen askerlerin karşılığı olan ve kale ve mevki muharebelerinde gözle görülmeyen hedefler üzerine "havan" denilen ateşli silah ve "Humbara" atmakla görevli idi. "Humbaracıbaşı" adında birinin komutasında öteki ocaklarda olduğu gibi büyük rütbeli subaylara sahipti ve çeşitli ortalara bölünmüştü.

Bugünkü Padişah ordusunda humbaracıların çalışma ve görevleri sonradan kurulân topçu obüs alaylarına çevrilmişti. Humbara işini görmekte olan obüslerle atılan mermilere "humbara" değil "dane" adı verilirdi.

LAĞIMCILAR :

Kalelerin sarılma ve savunmasında toprak altında yollar (Dehlizler) kazarak ve lağım bağlayarak "lağım savaşı" yapmakla görevli mühendislerden oluşurdu. Bunlar öteki ocaklar gibi ortalara bölünmüş değillerdi.

Bununla beraber bağımsız bir ocak sayılarak "lağımıcıbaşı" denilen bir subayın yönetiminde bulunur ve erleri arasına Osmanlı uyruklu Hristiyanlar da alınabilirdi.

SAKA OCAĞI :

Yeniçeri çorbacılarından "saka başı" adında bir kişinin gözetiminde bulundurulan kapıkulu ocaklarının en aşağı sınıfı sayılırdı.

Sakaların "saka başı"ndan başka subayları yoktu. Kapıkulu ocaklarını oluşturan ortarlardan herbirine erlerin her çeşit gereksinimleri için gerekli suyu sağlamak üzere birkaç saka eri görevlendirilirdi.

KAPIKULU SÜVARİSİ :

Sürekli olarak silah altında bulundurulan bu süvari askerinin İstanbul'da kışlaları yoktu. At beslemekte kolaylık olmak, fakat saltanat başkentine yakın bulunarak gerektiğinde hızla toplanmalarına olanak sağlamak için İstanbul, Edirne ve Bursa kentleri arasındaki köy ve kasabalarda yerleşmelerine izin verilirdi. Bu süvari askeri;

1. Silahtar
2. Sipahi
3. Sağ ulufeciler
4. Sol ulufeciler
5. Sağ gureba bölüğü
6. Sol gureba bölüğü

adlarıyla altı bölükten oluşurdu. Her bölüğün bir "bölük ağası", bundan başka Kethüda Bey, Kethüda Piri, Katip ve Kalfa adlarında bir topluluk erkani, başçavuş, çavuş isimleriyle de küçük rütbeli subayları vardı.

Bu bölüklerin sırasıyla ikisine baş, ikisine orta, son ikisine de aşağı bölükler denirdi. Baş bölüklerden silahtar bölüğüne "Sarı Bayrak" Sipahi bölüğüne "Kırmızı Bayrak", Osmanlı tarihinde "Bölükât-ı Erbaa" denilen diğer dört bölüğe de ayrıca "Alaca Bayrak" da denilirdi.

Silahtar bölümü savaş zamanı yolların ve geçitlerin onarım ve yapımında çalıştırılan müsellemler ve yörükleri toplayarak onlara nezaret ederdi. Sipahi bölümü Padişah ordusunun hareket yolu üzerinde geriden gelecek askeri kıt'alara işaret olmak üzere her iki fersahta bir "Ordu Tepesi" adında küçük tepeler kurulmasına büyük çaba gösterirdi.

Bölükteki Erbaa ise "Livayi Şerif" koruyuculuğunda olarak din adamlarının başı ile beraber sadrazamın maiyetinde bulunurdu. Yukarıda saydığımız altı bölük erlerinden ayrılan üçyüz süvari de savaşta verilen emir ve yazıların bildiri ve ulaşımında bir tür yaverlik hizmetinde bulunurlardı. Bunlara mülazım adı verilirdi. Barış zamanı ise kiraya verilen devlet arazisinin yönetiminde Hristiyanlardan alınan vergileri toplamakla görevlendirilirdi.

2 – EYALETLER ASKERİ

Önceleri Osmanlı ülkesi eyalet ve sancaklara bölünmüştü. Eyalet bugünkü deyimle il demektir. Genellikle Vezirler, Beylerbeyi, Mirmiranlar; sancaklara da Mirliva ve Beyler memur edilirdi. Bunlardan vezirlerden gayrisine "Ümera" denirdi.

Osmanlı devleti salt bir askeri hükümet olarak kurulduğundan, vüzer ve ümera sivil devlet işlerine bakmak ve düzenlemekle beraber askeri görevleri de yerine getirirlerdi. Böylece ülkenin barış zamanında güvenliği ile birliğini yani disiplinini sağlar, savaş zamanında da maiyetlerindeki mevcut askerleriyle savaşa giderlerdi.

Devlet hazinesinin doğrudan doğruya yararlandığı gelir kaynakları; müslüman olmayanlardan alınan vergiler, gümrük, madenler, tuz ocakları gelirleriyle, komşu devletlerden ve mümtaz eyaletlerden "Maktuat" adı ile alınan vergilerden oluşurdu.

Bu gelirlerin büyük ve önemli kısmı olan aşar gelirleri has, zeamet ve tımar adlarıyla yukarıda adı geçen vezirlerle ümeraya ve aşağıda bahsolunacak tımar ve zeamet sahiplerine bırakılmıştır. Bunların dirlikleri yani geçimleri için kendilerine bırakılmış olan gelirleri oranında olmak üzere sefer zamanında bir miktar asker çıkarımları özel kanunla saptanmıştı.

Yasaya göre geliri yılda yüzbin akçeyi geçen birliğe has adı verilirdi ki, bunlar vüzer ve ümeraya verilirdi. Eyalet paşalarının hassı birbuçuk milyona, sancak idaresine memur olanların hassı ise beşyüzbin akçeye kadar yükseltilebilirdi.

Has sahibi olan eyalet paşaları ve sancak beyleri savaşa gittikleri zaman hasları kaçıyüzbin akçe ise, her beşbin akçesi için bir cebelû yani silahları gelişmiş ve savaş kabiliyetleri üstün bir suvari götürmeye zorunlu idiler. Fakat bunlar kendi haslarıyla barış zamanında da daire hakkı adında maiyetlerinde bir askeri kuvvet bulundurulardı. Savaşa, bütün daireleri halkı ile birlikte giderler ve yasa gereği olarak göndermekle yükümlü oldukları askerlerin birkaç katını yanlarına alırlardı.

Eyalet ve sancaklardan bazılarının fethi sırasında ondalık gelirleri has, zeamet, tımar biçiminde ayrılmış ve bölünmüş olmadığından, bütün ondalık ve diğer gelirler doğrudan doğruya devlet hazinesine kalırdı. Bu gelirlerden o yörenin memurları ile aynı yörenin güvenliğini koruyan askerlerin salyane (özel maaşları) alındıktan sonra geriye kalan gelirler İstanbul'a gönderilirdi. Eyalet ve sancakların bu yoldaki yönetimine salyane usulü denirdi.

Önceleri salyane ile yönetilen iller; Bağdat, Basra, Halep, Mısır, Cezayir gibi birkaç eyaletten meydana gelirken, sonraları bu yöntem gittikçe genelleşmiş, yayılmıştır.

Şimdiye kadarki açıklamadan anlaşıldığı gibi eyalet askeri barış zamanında da kısmen silah altında bulundurulur ve kısmen de şimdi olduğu gibi redif ve müstahfız⁽¹⁾ askerlerine benzer bir şekilde savaş zamanı silah altına alınırlardı. Aslında eyalet askeri, yerli kulu piyadesi, serhat kulu ve topraklı adı ile anılan süvari askerinden meydana gelirdi.

YERLİ KULU :

Yerli kulu piyadesi aslında Eyalet Paşalarıyla Sancak Beylerinin komuta ve yönetimleri altında bulunur, subayları da bunlar tarafından atanırdı. Yalnız görevlendirildikleri sürece maaş ve tayınları eyalet ve sancağın yönetimine göre ya adı geçenler tarafından veya devlet hazinesinden ödenirdi. Bu askerler şu beş sınıftan meydana gelirdi.

1. Azab
2. Sekban ve tüfekçi
3. İcareli
4. Lağımçı
5. Müsellem

AZAB :

Bekâr anlamında kullanılırdı. Tersane oraklarında çalıştırılan bir askeri sınıfa bekâr olmaları koşulu ileri sürüldüğünden ötürü Azab denirdi. Taşrada hizmet gören Azablar sayıca sınırlı ve belirli olmazlardı. Birbirlerine uyum ve bağlılıkları olmamak üzere yurdun mülki bölümüne göre birçok küçük müfrezelere bölünürlerdi. Bu müfrezelere de kapıkulu ocaklarındaki bölünmeye göre Orta adı verilirdi.

Her sancak ve ildeki azablar Azabağası, Azab Katibi adında iki, her orta da Odabaşı ve Bayraktar adlarında iki subayın komutasında bulunurlardı.

SEKBANLAR :

Olağanüstü gereksinim durumunda kendi istekleri ile hizmete girerek çalışan köylülerden meydana geldikleri için yerli kulu piyadesinin en aşağı sınıfı sayılırlar ve bu sınıfa Hristiyanlar da kabul edilirlerdi.

Azab ve sekban sınıfları sonuna kadar yerli kulu piyadesi arasında kalmışsada, zamanla önemleri kaybolduğundan yerlerine tüfekçi adında bir piyade sınıfı kullanılmıştır.

Her 50-60 tüfekçi bir bayrak sayılır ve gönüllü subay adında bir subayın komutasında bulunurdu.

Her sancak ve eyaletteki tüfekçi bayrakları tüfekçi başı denilen bir subayın komutasına verilirdi. Önemli eyaletlerden üçer veya beşer tüfekçi başı bulunduğundan bunlardan birine serçeşme adı verilir ve şimdiki Zaptiye Albay Beyleri yerinde tutulurlardı.

İCARELİLER :

Sadece sınırlarda bulunan kent ve kalelerde kullanılan yerli topçulardır. Bunların subayları kuşkusuz topçuluk bilgileri bulunması gerektiğinden Eyalet Paşalarının komutasında bulunmak üzere İstanbul'dan gönderilirlerdi. Buna da Topi ya da Topçu Ağası denilirdi. Bu topçulara ücretli olarak çalıştırılmalarından icareli denmiştir.

(1) Müstahfız : Osmanlı İmparatorluğu ordusunda kırk yaşını aşan yurttaşların muvazaf ve rediflikten sonraki askerlik hizmeti.

LAĞIMCILAR :

Sınır üzerinde bulunan bazı önemli kalelerin ansızın sarılabilmesi düşüncesi nedeniyle, bu gibi hallerde karşıt lağım muharebesini yönetmek üzere barış zamanında da bu kalelerde lağımıcılar bulundurulurdu. Çoğunlukla Hristiyan taba olan bu lağımıcılar İstanbul'dan Lağımıcı Başı adıyla gönderilen bir subayın komutasına verilir.

MÜSELLEMLER :

Eski askeri terimimizce çarhacı adı verilen öncünün ilerisinde hareket ederek Padişah ordusunun geçeceği yolları ve geçitleri onarımla görevli olduklarından bunlar yalnız savaş zamanı toplanırlardı. Barış döneminde vergiden bağışık olduklarından, bunlara müsellemler denilmiştir. Aslında müsellemler rumeliye özgü ve çoğunlukla Hristiyanlardan meydana gelirdi. Anadolu'da ise bu sınıf asker genellikle İslâmlardan kurulur ve adına da yörük denirdi.

SERHAT KULU :

17 nci Yüzyıl başlarına kadar Osmanlı Devletinin hiçbir komşu hükümet ile çizilmiş ve saptanmış sınırları olmadığından serhat akıncıları barış döneminde bile fırsat buldukça çeteye gitmek denilen, komşu ülkelere saldırı, yağma ve çapul yaparlardı bunlar da anlaşmalara aykırı sayılmazdı. Bu nedenle uzun süre sınır beyliklerinde kalan Mihaloğulları ve Evrenozzadeler gibi eski soylu aile üyeleri, Osmanlı ve yabancı tarihlerinde "AKINCI" adıyla anılan hafif süvari askerlerinin başında bulunarak akınlardan olağanüstü güç ve iktidar kazanmışlardı.

Sınırlar saptanmağa başlandıktan sonra bile, akıncılık tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Bunun üzerine hükümet, düşman tarafından gelebilecek saldırıya karşı koymak ve fırsat düştükçe "çeteye gitmek" üzere sınırlarda "SERHAT KULU" denilen süvari sınıfından askerini sürekli olarak konulmasını ve kullanılmasını gerekli görmüştür.

Bu Serhat Kulu :

1— Deli (Delil)

2— Gönüllü

3— Besli

denilen başlıca üç sınıftan oluşurduysa da, bunlara sonraları Levent ve Hayta isimli iki sınıf daha eklenmiştir. Bunlardan her elli altmış kişisi bayrak adında müfreze meydana getirir, bu müfrezelerin birkaçı Deli Başı adı verilen bir subayın komutasında bulunurdu. Birkaç Deli Başının askeri Alaybeyli ya da Serçeşme adı verilen bir büyük subayın eşliğine verilir.

Yurtiçinde bu saydığımız asker sınıflarından bazıları Eyalet Paşalarıyla sancak beylerinin halkı arasında yerli kulu piyadesinden sayılarak yörenin asayişinin sürekliliğini sağlamakta da çalıştırılırlardı.

TOPRAKLI SÜVARİSİ :

Bu süvari askeri has, zeamet ve tımar sahipleri ile savaşta bunların yasal olarak çıkarmağa zorunlu bulundukları cebelulardan oluşurdu. Barışta da devlet tarafından kendilerine gösterilen toprağın âşar geliri ile geçimlerini sağladıklarından bunlara topraklı denilmiştir.

Evvelce de anlatıldığı gibi Eyalet Paşaları ve sancak beyleri has sahibi oldukları gibi, saltanat başkenti ile eyalet ve sancakların ileri gelen memurlarına da geçimlerini sağlamak üzere has verilir. Bunlar çoğu zaman hasların kendileri tarafından atanan yerli bir ümenâ⁽¹⁾ aracılığıyla toparlardı. Savaşta ise yukarıda anlattığımız gibi hasların her beşbin akçesi için bir süvari çıkarmaya zorunlu olurlardı.

Has, atanma ile olduğu halde zeamet ve tımar çocuklara geçerdi. Kayıtlı gelirleri yirmibin akçeden yüzbin akçeye kadar olan dirliğe zeamet denirdi. Bunun asıl baş kalemine, yani temeli oluşturan yirmibin akçesine "Kılıç Hakkı" ve ödül olarak da yüzbin akçeye kadar sonradan alınan hak ve tahsis olunan miktarına "Terakki" denirdi.

Zeamet sahibi kayıtlı bulunan gelirin her beş bin akçesi için, en üstün silahlarla donatılmış bir süvari erini savaşa götürmeğe zorunlu idi. Zeamet, Başkent ile eyalet ve sancak merkezlerinde bulunan bazı memurlara da bedeli karşılığı verildiğinden, zeamet sahiplerinin kendilerine bırakılan arazinin başında bulunmaları koşulu ileri sürülmezdi. Babadan evlada intikal eden zeamet sahipleri kendi vatanlarının subay-ıye sahibi, ülkelerinin ocakzadesi bulundukları için, halk bunları büyük görmüştü. Kendileri de soylulukları ile övünen görkemli kişiler olduklarından, barış döneminde, tımar sahipleri ile birlikte, ilçe ve köylerin asayişinin korunmasını ve düzenini tamamiyle sağlayabilirlerdi. Böylece, kendilerine bırakılan arazinin kalkınmasından maddi olarak yararlandıklarından, ülkenin bayındırlığına ve servetin çoğalmasına olağanüstü çaba gösterir ve çalışırlardı.

Gelir kayıtları üçbin ya da altıbin akçeden yirmibin akçeye kadar olan dirliğe "TİMAR" adı verilir. Bunun, "kılıç hakkı" denilen üçbin ya da altıbin akçesinden sonra her bir katı için tımar sahibi savaşa bir süvari götürmeye zorunlu bulunurdu.

Tımar, bazı kalelerin korunmasında çalıştırılan erlere ve sınırda bulunan camii seriflerin imam ve hatipleriyle Padişah Sarayının hizmetlilerine verilebilirlerdi. Bunlardan birincisi ve en çok olanları eşkinci tımarı adındaki kişilerdi ki, kesin olarak kendi topraklarında oturmaya zorunlu idiler. Ancak savaş zamanında muharebeye giderlerdi.

Dirlik sahibi olanlar aşar gelirleri kendilerine bırakılmış olan toprağın yasalara göre sahibi sayılırlardı. Bu arazilerin ürününü, yasal olan aşarını kendilerine almakla beraber mahlûlatını yani doğrudan varisi olmadığı halde ölenlerin vakfa kalan miraslarını isteklilere devretmek, ferağ ve intikal halinde belirli olan harcı ödetmekle tapu senedi vermek hakkı vardı. Ancak toprağın ekim hakkı köy ve kasaba halkından, toprağı kullananlara ait bulunurdu. Zamanla tımar ve zeamet usulü kaldırılmış olduğundan, aşar gelirleri maliye hazinesince, ferağ ve intikal harcı, defteri hakani (Tapu ve Kadastro Bakanlığı) nezaretince alındığından dolayı mirasçısı olmayan araziye başkasına devretmek de ortadan kalkmıştır.

Her sancakta bulunan tımar ve zeamet sahipleri ile bunların çıkarmaya zorunlu oldukları atlılar savaş zamanı sancak beyinin bayrağı altında toplanır, sancak beyleri de bağlı oldukları Eyalet Paşasının komutasında olarak savaşa giderlerdi.

Savaşa memur olan tımar ve zeamet sahiplerinin onda biri hem yurdu koruma görevinde bulunmak, hemde arkadaşlarının dirliklerinin işlerini düzenlemek üzere korucu adıyla sancaklarında kalırlardı.

(1) Ümenâ: Güvenilir kimseler, alay ya da sandık hesaplarını tutan kimseler, eminler.

Sayıları yüzelli bini geçen bu süvari kuvvetinin savaş zamanı işe işleri de has, tımar ve zeamet sahiplerine aitti. Muharebede meydana gelen kayıplardan boşalan yerlere geçmek ve kahramanlıklar göstermek suretiyle yararlanmak için gönüllü adı ile savaş zamanı defterlere kaydolmamış olan bir hayli atlı savaşçı da bu süvari kuvvetine katılırdı.

Osmanlı Devletinin Kırım Hanlığı, Erdel Krallığı, Eflak ve Buğdan Emaretlerinden oluşan mümtaz eyaletlerinden de savaş zamanında Padişah Ordusuna kuvvet verilerek yardım olunurdu.

Bu mümtaz eyaletler tımar ve zeamete bölünmüş olmadığından, askeri sınıfları kendilerine özgü bir biçimde kurulmuştu. Tümünün askeri kuvveti de kırk elli bin süvariden oluşurdu.

3— DENİZ ASKERLERİ

Önceleri deniz askerleri tersane ocakları denilen birkaç ocaktan oluşur, "Tersane Halkı" ile "Harp Sınıfı"ndan olmak üzere iki bölümden meydana gelirdi.

Her iki bölümün âmir ve komutanı "Kaptan Paşa" idi. "Tersane Kethüdası" ve "Tersane Ağası" da deniz askerlerinin büyük-rütbeli kişilerini meydana getirirdi. Sonraları "Kapudane—i Hümayun" adını alan birincisi Kaptan Paşa'nın muavini olup, ikincisi ise bunun yokluğunda vekalet ederdi.

Tersanede çalışan tersane halkı azablardan oluşurdu. Bunlar Reis, Odabaşı, Aşçıbaşı adlarında üç subayın komutasında bulunur, reise "gardiyan başı" da denirdi.

Azablar her biri beş altı kişiden oluşmak üzere birçok küçük ortalara bölünmüş bulunur, tersane nöbet beklemek, subayların filikalarını çalıştırmak, İzmit'ten kereste getirmek ve zindanda bulunan hükümlüleri muhafaza etmek gibi görevleri yerine getirir, bir kısmı da kalafatçılık yapardı. Azabların bir sınıfı da top ve humbara atışı gibi askeri eğitimler de yaptıklarından gerektiğinde bunlar aşağıda sayılacak savaş sınıfında da görev alırlardı.

Tersanede Tersane emini; tersane katibi, liman katibi, zindan katibi gibi bazı subaylar da hizmet görürlerdi.

Deniz askerinin harp sınıfı;

1— Levendler

2— Tımar ve zeamet kişileri

3— Tayfalar

4— Forsalar

dan oluşurdu. 17 nci yüzyıl sonunda bunlara "kalyoncu" adıyla bir sınıf daha eklenmiştir.

Osmanlı kıyılarında bulunan bazı sancaklardan "Kaptan Paşa Eyaleti" adıyla meydana getirilen eyalette, yöresel asayışı sağlamak için, diğer eyaletlerdeki "Yerli Kulu" askerlerine benzer, sancak beyleri tarafından kullanılan askerlere "Levend" adı verilmişti. Bunlar gereğinde savaş gemilerine Tüfekçi erleri olarak yani silah taşıyarak katılırlardı. Levendler arasında rumlar da çalıştırıldığından, bunlara da "Levend—i Rumi" denirdi.

Kaptan Paşa eyaleti de öteki eyaletler gibi, has, zeamet ve tımar'a bölündüğünden, Padişah Donanmasının hareketi halinde adı geçen eyaletlerin zeamet ve tımar sahipleri ile bunların yasal olarak çıkarmağa zorunlu oldukları "Cebelu" lar da silahlandırılmış olarak padişah donanmasına katılırlardı.

Her savaş gemisinin deniz hizmeti, "Tayfa" adıyla 20-30 kişiye verilmişti. Tayfalara "Oda Başı" açında bir subay komuta ederdi. Savaş gemilerinin büyük kısmı küreklede hareket ettirildiklerinden, çoğunlukla suçlu ve esirlerden oluşan Forsalar kürekçilik görevini yaparlardı. Her gemide bu forsalar Gardiyan başı adında bir subayın gözetiminde bulunurlardı.

Tutsaklar arasında en kıdemlisine reis adı verilir, O da geminin kılavuzluk işini görür, dümene de bakardı. Akdenizde özellikle Adalar Denizinde kıyıların doğal oluşumlarından dolayı fırtınalı havalarda sığınabilecek birçok yerler bulunduğundan, Osmanlılar rüzgarın esintisine uymaya zorunlu olmayarak kendileri her an denize egemen olabilmek için kürekle yüzen küçük gemilere daha ziyade önem vermişlerdir. Fakat Sonraları büyük gemilerin gerekliliğini kavramışlardır. Tam arma ve yelkenli olan bu gibi büyük gemilerin manevrası silah fenninde özel maharet istediğinden, kalyon adıyla inşa olunan büyük gemiler için kalyoncu adıyla bir sınıf gemici askeri daha kurulmuştur.

Donanma, Kaptan Paşa'nın emir ve komutasında olarak denize açıldığı zaman onu meydana getiren fırka ve filoların emir ve komutası beylerbeyi ve sancak beylerine aitti. Başlangıçta bu gibi komutanların başkaca adları yoktu.

Sonraları fırka ve filo komutanlarına patrona ve piyale denilmeye başlanmıştır. Bu adlar da denizcilikte rütbe sırasına geçmiştir ki, bugün birincisine Ferik, ikincisine Liva denilmektedir.

GENEL KUVVET VE ASKERİ ÖDENEKLER

Genel kuvvet, Osmanlı Ordusunun kuruluş tarihi olan 1363 (H.730) yılından yeniçerilerin lağvı (kaldırılması) olan 1826 (H. 1241) yılına kadar geçen yaklaşık beş yüzyıl içinde Osmanlı genel kuvveti haliyle birçok değişikliklere uğramıştır.

Başlangıçta yeniçeriler 1000 kişiden oluşurken Kanuni döneminde 12.000, III. Mehmet döneminde 45.000 kişiye ulaşmıştır. 17 nci yüzyılın ortalarında tasarruf nedeniyle sayıları yarı yarıya indirildiği halde 18 nci yüzyıl başında 70.000, ortalarında 80.000'e çıkmış, III. Selim döneminde 110.000'e, II. Mahmud döneminde de 140.000 kişiye ulaşmıştır.

Yeniçerilerin kuruluşu ve düzenlenmesi Kanuni döneminde tamamlanarak ortalarının sayısı 196 olmak üzere sınırlandırılmıştır. Bu sayı sonuna kadar değişmez kaldığı halde sayıca yukarıda belirlendiği üzere bazan arttırılmış bazanda eksiltilmiş olduğundan ortalar da doğal olarak mevcudunun değişmesini gerekli kılmıştır. Önceleri her yeniçeri ortası 60, 70 ve daha sonraları 100 kişiden oluşurken, 18 nci yüzyılda 2000-3000 kişilik ortalar görülmüştür.

Diğer kapıkulu ocaklarından da zamana göre arttırma ve eksiltmeler olmuştur. Kapıkulu süvarisi de başlangıçta yalnız sipahi bölüğünden ve sayıları da birkaç yüz kişiden oluşurken sonraları bölüklerinin sayısı altıya vardiirilmiş ve mevcuttan bazan arttırılma bazanda eksiltilecek 17 nci yüzyıldan sonra 20.000'i aşmıştır. Fakat sonraları alınan bazı kararlar sonucunda kuvvetleri gittikçe azalmış önem ve saygınlıkları da kalmamıştır.

Ülkeler zaptedildikçe bu ülkelerin tımar, zeamet ve has'ın Padişahlar tarafından ödüllendirilerek, savaşta yararlık gösterenlerden hak sahiplerine bölündüğünden, topraklı süvarisinin sayıları gittikçe çoğalmış, Kanunî döneminde yaklaşık olarak 150.000 atlıyı bulmuştur. 17 nci yüzyıldan sonra doğrudan doğruya devlet hazinesine giren gelirleri çoğaltmak arzusu ile açık bulunan tımar ve zeamet, başkalarına verilmesinden vaz geçilerek, bunların kiralınması Hükümetçe daha uygun görüldüğünden bu süvarinin sayısı gittikçe azalmıştır.

Evliya Çelebi, Kanunî devrinde topraklı süvarisinin yani tımar, zeamet ile bunların yasal olarak savaşta çıkarmaları gereken Cebelü'ların Kanunî Süleyman'ın yasında Rumeli'de 74600, Anadolu'da 91600 ki toplam olarak 166200 süvariden oluştuğunu bildirmektedir. Yine IV. Sultan Mehmet Han'ın saltanatı başlarında meydana gelen bazı fetihlerden dolayı bu sayıların 179.200'e ulaştığını bildirmektedir.

Askeri güçler toplamına gelince, bu da bir ölçüde kalmamıştır. Yabancı tarihçilerden Marsigli Sultan Süleyman Han Hazretleri tarafından konulan askeri yasa gereğince kapıkulu ocakları askeri güçlerin 74148 mümtaz eyaletlerin süvarisi ile beraber Topraklı süvarisinin toplam 174192, deniz askerlerinin de 5572, böylece genel Osmanlı kuvvetlerinin 299012 kişiden oluştuğunu fakat İkinci Viyana muhasarasiyle başlayan ve onyedı yıl süren Avusturya savaşından sonra askeri kuvvetlerin biraz daha azaltıldığını yazmakta ve iddia etmektedir. Fakat Osmanlı tarihçilerin verdiği bilgiye göre ise Osmanlı kuvvetlerinin bu seferden sonra da sayıları hayli yükselmiş bulunuyordu.

Çünkü Osmanlı tarihlerine göre bu seferlerden hemen sonra kapıkulu askerlerinden olmak üzere 70394 yeniçeri, 12153 cebeci, 5084 topçu, 676 top arabacısı, 15000 süvari ki toplam 103307 kişilik bir askeri kuvvet bulundurulduğundan, Marsigli'ye göre ise Kanunî Süleyman yasında kapıkulu askeri için sınırlandırılan 74.000 kışır kişiden noksan değil hatta belki yarısı dolayında fazla olduğu kayıtlar ve izah olunmaktadır.

Kanunî Sultan Süleyman Hazretlerinin 300 top, 300.000 kişilik bir ordu ile Macaristan'a vardığı yabancı yazarlarca rivayet edilmiştir. Bu sıralarda geniş Osmanlı ülkelerinin diğer yönlerinde de yurtiçi asayişinin sağlanması, düşmanlık belirtileri göstermeleri muhtemel olan diğer sınır komşularının gözetimi için küçük kuvvetler ayrılması gerektiğinden, genel Osmanlı kuvvetleri Marsigli'nin bildirdiği sayıdan çok daha fazla idi.

Gerçekten, Marsigli'nin askeri sınıfların sayılarına ait broşürüne koyduğu cetvel incelenirse, mevcut olan askeri sınıflardan bazısının kuvvetini almadığı görülür. Bu kaydedilmeyen askeri sınıfların kuvvetleri de Marsigli'nin verdiği sayıya eklenirse Osmanlı genel kuvvetini 500.000 kişiye yaklaştığı görülür.

Evliya Çelebi elinde fermanla maaş alan vazife isteklisi asker sayısının Kanuni devrinde 500.000, IV. Mahmud Han döneminde 566.000 kişi dolaylarında olduğu bildirilmektedir. Savaş sırasında tımar ve zeametlerden yararlık gösterebilenler Padişah ordusuna eklenebilecek çok sayıdaki gönüllüler bu hesaba katılmamışlardır.

Böylece verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı gibi barış halinde yaklaşma veya durumun müsaadesinde askeri indirim yani kısıtlama ile tasarrufa çok uyulduğu zamanlar dışında olmak üzere normal durumlarda genellikle Osmanlı Devleti Kuvvetleri toplamı 400.000 ile 500.000 kişi dolaylarında idi ki, herhalde 400.000 den aşağı değildi. Bunca büyük askeri kuvvetleri o sıralarda Avrupa'da silah altına almaya hiçbir devletin gücü yetmezdi.

ASKERİ ÖDENEKLER :

Askeri kuruluşlar konusunda verilen bilgilerden anlaşılacağı gibi, önceleri askeri ödeneklerin, askeri sınıflara göre çok çeşitleri vardı. Kapıkulu denilen hassa askerlerinin ödeneği maaş, tayınlar ve giyecekten ibaret olup, doğrudan doğruya devlet hazinesinden verilirdi. Maaşları günlük itibari ile ve ulufe adıyla her 3 ayda bir kez ve özel merasime uyularak ödenirdi.

Önceleri yeniçerilere günde 1 akçe bağlanmışken sonraları günlük ulufeleri 3'er 1600 yılına doğru beşer, 17 nci yüzyılda ise 7'şer akçeye yükselmişti. O vakitler akçe denilen ufak paranın her üç tanesi 90 ayarında bir dirhem gümüşten basılırken, zaman geçtikçe gümüşün ayarı düşürülmüş olduğundan, erlerin günlük ulufeleri de o oranda arttırılmıştır. Son zamanlarda 23 ve 25 akçeye kadar yükseltilmiştir.

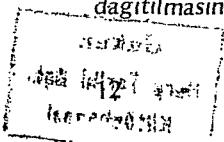
Günlük ulufelerin kurallarla üçer veya beşer akçeden ibaret olduğu dönemlerde bile "Terakki" adı verilen bazı emektarların muharebe ve muhasaralarda "Serdengeçti" ve "Dalkılıç" yazılanların ulufelerine zamlar yapıldığı için gerçekten erlerin ulufeleri farklı olduğundan içlerinden 15 akçeye kadar ulufesi olanlar bulunurdu.

Cebeci, topçu, arabacı gibi öteki kapıkulu ocaklarına bağlı erlerin gündelikleri de aşağı yukarı yukarıda yazılan miktarlar dolayında idi. 16 ncı yüzyıl sonunda "Altı Bölük" erleri denilen kapıkulu süvarisinden baş erlerinin 13'er, orta bölükler erlerinin 11'er, aşağı bölükler takımının da 9'ar akçe gündelik ulufeleri olduğu, "Terakki" bağıışı ile ulufeleri çoğaltılan emektarların da doğal olarak daha çok aldıkları tarih sayfalarında yazılıdır.

16 ncı yüzyıl sonlarında daha madeni paraların karıştırılmadığı zamanlarda yeniçeri ağasına günde 500, altı bölük ağalarına 120'şer, cebeci başına 60 akçe, diğer ocak ağaları ve subaylarına da o oranda ulufe verilirdi. Yeniçeri erlerine günlük ulufeden başka silah masrafları karşılığı olarak senede bir kere "keman behâ" adıyla da 30 akçe ödenirdi.

ASKERİ TAYINLAR :

Ekmek, et, bulgur ve sade yağdan ibaret olup, cuma geceleri için pirinç de verilirdi. Yabancı yazarlardan Padişah Ordusuna ve tutsak olarak er arasında bulunmuş olan "Marsigly" 17 nci yüzyılda her ere günde 100 dirhem ekmek, 60 dirhem et, 50'şer dirhem bulgur ve sade yağ verildiğini, cuma geceleri de bulgur yerine elli dirhem pirinç ile helva da dağıtılmasının adet olduğunu bildirmektedir.



Eyaletler askerinden ve yerli kulu sınıflarından azab, sekban, icareli, topçu ve lağımcılar kısmen eyalet paşaları ve sancak beyleri tarafından, kısmen de doğrudan doğruya devlet hazinesine giren gelirler ile idare ve iâşe edilirlerdi. Yukarıda adları sayılan erlerden müsellem ve yörüklerle ise devlet tarafından boş arazi gösterilmiş, bunlar âşar ve başka vergilerden bağışık tutulmuşlardı.

Serhat kulu sınıfından olanlar, kısmen maaşlı, kısmen de kendi arzularıyla görev yapan gönüllülerden oluştuğundan, maaşsız olarak kullanılırlardı.

Topraklı Süvarisinden has ve zeamet sahiplerinin savaşta çıkarmaları özel yasalarla saptanan atlılardan herbirine yılda 5000 akçelik âşar geliri bağlanmış olduğu yukarıda anlatılmıştı.

Tımarlılar içinde, 3 veya 6000 akçelik yıllık geliri olanlar bulunur idiyse, bunlar bir iki eyalete özgü olduğundan başka eyaletlerde tımar 5000 akçe olduğu için gerek bunlar gerekse az çok "Terakki" ye erişenler tarafından çıkarılacak "Cebelu"ların da devlete yılda 5000 akçeye hizmet ettikleri kabul olunabilir.

Böylece, tüm topraklı süvarisinin her biri için devletin ödediği yıllık harcama 5000 akçeden ibaretti. Bu süvarinin kuvveti, 150.000 kişi sayıldığına göre, devletin yalnız bunlar için, yıllık, 750 milyon akçe harcama yaptığı belirlenir.

Kanuni döneminde bir dirhem gümüşten 3 akçe basıldığı ve madeni paraların karışımı olması nedeniyle o zamanki gümüş değerinin bugünkü bedeli yaklaşık olarak 30 para eder.

Ancak o zamanlar, gümüş madeni şimdiki kadar ihraç olunmadığından az bulunabildiği için değeri fazla olduğundan ticaret dünyasında bir akçelik gümüşün gördüğü işi 5—6 akçelik gümüşle görmek, yani o zaman bir akçeye alınan yiyeceği bugün ancak 5—6 akçe ile almak olanağı vardır. Kanuni döneminde devletin yalnız topraklı süvarisi için tahsis ettiği masrafların bugünkü değeri hesaplanırsa 600 milyon frank'ı geçtiği gerçeği ortaya çıkar. Bu da zamanın da Fransa Hükümetinin tüm kara ordusu için harcadığına eşit büyük para tutarıdır.

Gnkur.
Harp Tarihî Bşk.
Kütüphanesi

İKİNCİ BÖLÜM

ASKERİ KIYAFET

Eski zaman ordularında herkes istediği gibi giyinerek savaşa gider idi. Fakat her ulusun giyim kuşamı kendine özgü olduğundan savaşta herkes kendi yurttaşlarını ulusal giysilerinden ayırt edebiliyordu.

Bazı kavimler ve mesela Golvalılar ile Fransızların aslı olan Frankların çıplak olarak savaşmışları tarih sayfalarında yazılıdır.

Eski Yunan ahalisinden Isparta'lıların kırmızı elbiseler giyerek savaşa gittikleri söylenir.

Romalılar zamanından kalan bazı kurumlar üzerinde görülen resimlerde kıyafetçe benzerlikler bulunur. Bundan da Romalıların asker için bir üniforma kabul ettikleri anlamı çıkartılmaktadır.

Romalıların başlarına giydikleri kasketler ile kullandıkları kalkan ve zırhların şekilleri ve kuşandıkları silahların çeşitleri askeri kıt'aların cinsine göre değişirdi. Kohort adı verilen her piyade taburunun kalkanları başka renge boyanırdı.

Romalılardan sonra askerin elbise ve benzer silahlar ile giyim ve kuşam kuralı Avrupa'da geçerli olmamış, yapılan savaşlarda belirli ayırım olmak üzere özel bir renkte bayrak ve başka şeyler kullanılmakla yetinilmiştir.

İslamiyetin ortaya çıkışında her müslüman kutsal savaş (cihat) görevi ile yükümlü ise de, askeri kıyafet konmasına gidilmemiştir. Fakat Abbasiler zamanında çeşitli sınıf halka özel bir renkte cübbe ve kavuk verildiği sırada askeri sınıflar içinde özel bir kıyafet kabul edilmiştir.

M.S. 11 nci yüzyılda şöhretli müslüman savaşçıların Selahattin-i Eyyubi ile savaşan Ehl-i Salip arasında bulunarak savaş sonrası Fransa'ya dönen Fransızlar aynı biçimde bir kıyafet giydiklerinden, bu elbiselere Selahattin-i Eyyubi adından yararlanarak selâdin demişlerdir.

Osmanlıların meydana gelişine kadar Roma'lılardan başka hiçbir hükümet sürekli bir ordu kurmağa eğilim göstermemişlerdir. Sürekli bir ordu olmadıkça da askeri kıyafet kabulü ve fikri gerekliliği duyulmamıştır.

Osmanlı devletinin meydana gelişine kadar askeri kıyafet konulması için çeşitli uluslar ve budunlar tarafından yapılan girişimler kuşkusuz suya yazı yazmak gibi kalmıştır.

İstenildiği anda vakit geçirmeksizin büyük bir düzen ve çabuklukla savaş alanına gönderilerek düşmana karşı, kuvvet ve kahramanlıkla savaşacak bir askeri güce sahip olmadıkça, küçük bir aşiretten cihangir bir devlet çıkarmak olasılığı bulunmadığını kavrayan Osmanlılar Orhan Gazi döneminde ve hicri 730 yılına rastlayan M. 1326 tarihinde yeniçeriyi kurmakla sürekli bir orduya sahip olmuşlardır. Bu ordu erlerinin halktan ayırt edilebilmesi için hemen bir askeri kıyafet kabulüne karar vermişlerdir.

Yeniçerinin kuruluşundan 121 yıl sonra Fransa Krallarından VII Charles derebeyi anlamına gelen o zamanın baronlarının savaşa asker yollamayı önleyerek kendisiyle düşmanları arasında geçebilecek dalaşma ve uyuşmazlıkları silah zoruyla çözümlmek ve yalnız kendi emriyle hareket ettirmek üzere daimi ordu düzeninde ve maiyet bölükleri adı altında kurdurduğu 15 bölük süvari için bir üniforma kabul etmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere askeri bir kıyafet kullanma şerefi ilk olarak Osmanlılara aittir.

Bu şerefin Osmanlılara ait olduğu ve Avrupa'lıların askeri kıyafeti kabulü konusunda da Osmanlıları taklit ettikleri tarafsız olan bazı Avrupa'lı tarih yazarlarının kabul ve onayladıkları tarihsel gerçektir.

Osmanlılarca kıyafet saptanmasında başlangıçta evvela elbiseden ziyade başlıklara önem verilmiş, askerin barış zamanında halktan, savaş zamanında düşmanlardan ayırt olunması için başlarına aynı şekilde beyaz külâh giymeleri uygun görülmüştür.

Osmanlı tarihçilerinden bazıları beyaz rengin seçiminde "elbisenin hayırlısı beyazdır" anlamında olan hadisi şerif ya da büyük sözü neden gösterdiler, bazıları da Selçuk Sultanı tarafından, İlk Osmanlı Sultanı olan Sultan Osman hazretlerine bağımsızlık belirtisi olmak üzere gönderilmiş olan sancağın rengi beyaz olduğundan asker için kabul olunan külâhın da beyaz olmasına hükümet ileri gelenlerince karar verildiğini bildirirler.

Bu külâhın yeniçeriden evvel kurulan, fakat sürekli surette silah altında bulundurulmayıp savaş zamanında bir akçe gündelik tahsisi ile toplanarak ve savaşa gönderilerek "yaya" adı verilen askere de giydirildiği söylentileri vardır.

O zamanlar beyaz külâhı erler ile birlikte beyler ve şehzadeler de giyip barışta ve alaylarda külâhın üzerine tülbent sarıklar da sararlardı.

Sultan Orhan Gazi ile şehzadeleri divanda ve alaylarda yine bu külâhların üzerine sarık sardıkları halde başka zamanlarda şimdiki mevlevi külâhları şeklinde, fakat altın ve gümüş ile sarılmış ve süslenmiş sikkeler⁽¹⁾ giyerlerdi.

Orhan Gazi hazretleri yeniçeriyi kurduktan sonra bunlardan beyaz külâh giymiş bazı erleri beraberine alarak o zamanlar Amasya yöresinde yaşamakta olan ve kendini ibadete vererek dinin yasaklarına bağlı kalan ve ermişliği ile ünlü olan Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin "Suluca Kara Öyüğü" isimli yerdeki ikametgâhına giderek yeni kurdukları asker hakkında hayır dualarını lütfetmelerini istemişlerdir. Bunun üzerine Hacı Bektaş Veli Hazretleri bir elini askerlerden birinin başına koyarak hayır duada bulunmuş, bu sırada cübbelerinin kolu erin arkasına sarkmış olduğundan buna hatıra ve işaret olmak üzere sonradan yeniçeri külâhlarının arkasına dikdörtgen şeklinde bir parça keçe eklenmişti.

Yeniçeriler bu aziz kişiyi kendilerini koruyucu saydıklarından, hayır duasını hatırlatan keçeleri yazın güneşten, kışın soğuktan askerin ensesini koruduğundan, bunu sonuna kadar kullanmışlardır. Bu külâh ve keçeden oluşan başlığa "Börk" ve "Üsküf" adını verdikleri gibi yalnız "keçe" adıyla da anmışlardır.

(1) Sikke : Basılmış madeni para, mevlevi külâhı

Hacı Bektaşî Veli'nin torunu Celalettin Feridun Ulu Arif Efendi tarafından Sultan Orhan'ın büyük oğlu Süleyman Paşa'ya bir "sikkei şerife" ⁽¹⁾ ile hırka denilen bol yemli ferace, tennure ⁽²⁾ ve kemerden oluşan bir takım elbise hediye etmiştir. Paşa hazretleri bu elbiseyi memnurlukla giymiştir. Sonraları Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar bu elbise Osmanlı Sultanlarının kıyafeti kabul olunduğundan, askerlerle subaylar için de bir elbise kabul olunmakla Osmanlı askeri kıyafetleri yalnız başlıkları değil elbiseleri de kapsamıştır.

Ancak ülke genişleyip yüksek saltanat askeri kuvvetlerinin çoğalmasıyla askeri sınıfların da elbette arttırılması gerektiğinden, her askeri sınıf için bugün bile geçerli olan yöntem gereğince, zaman geçtikçe başka başlık ve elbise kabul olunmuştur. Nasıl ki bugün moda denilen şey elbiseler üzerinde etki yaparak şekil ve renk diğer değişikliklere sebep oluyorsa, o zamanlar da aynı etkiyi göstermiştir. Böylece ulusal kıyafetler ile askeri kıyafetler bir ölçüye kadar değişikliğe uğramışsa da, II. Sultan Selim Hazretlerinin vefatından sonra kavuklarla elbiseler için alınan kararlar yeniçerinin dağılmasına kadar hemen hemen değişmeden korunmuştur.

Sürekli olarak çeşitli rütbe ve askeri sınıflar, başa giyilen başlıklar, başlıklara takılan sorguçlar, giyilen elbise, bele sarılan kuşak ve ayakkabılar, düşmana karşı kullanılan silahlar, önde taşınan tuğ ve alem ile birbirinden ayırt edilmiş olduğundan, bunların herbiri hakkında aşağıda ayrı ayrı bilgiler verilecektir. Bu izahlar maksadımızı her ne kadar ifadeye yeterli görülse de konuya girişimizden önce yüz kıyafeti hakkında da biraz bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

YÜZ KIYAFETİ

Erler ve subaylar genel olarak saçlarını traş ederler, yalnız tepelerinde küçük bir tutam saç bırakırlar, bıyıklarını kendi halinde bırakarak yalnız dudak üstüne sarkan kısmını çoğunlukla biraz kırparlardı.

Yeniçeri askerlerinin sakal bırakmamaları yasa gereği idi. Ancak subaylar ve emekliler bundan müstesna olup, sakal bırakmalarına yasal izin vardı.

Erlerin saç ve sakallarını traş etmeleri, yıkanma ve temizlik kurallarına uygundu. Subayların ve emeklilerin sakal bırakmalarına izin verilmesi de sakala olan özel saygıdan ileri gelirdi. Bu kurallar diğer kapıkulu ocaklarında da geçerli idi.

Eyaletler askerleri de her ne kadar bu kurallara uyarlar idiyse de, tımar ve zeamet kendi ülkelerinin soylularından sayıldıkları için saygınlıkları gereği olarak çoğu zaman sakal bırakırlardı. Sakal bırakanlar sakallarını hergün yıkayıp tarayarak temiz tutmaya ve bulurmasına büyük özen ve dikkat gösterirlerdi.

Osmanlı ordusunun kuruluş başlangıcından M. 1826 yılına kadar yukarıda anlatılan yüz bakımı ve kuralları hemen hiçbir değişikliğe uğramadığı halde Avrupa ordularında son üç yüzyıl içinde saç ve sakal kalıptan kalıba girmiştir. Bir zaman saç mümkün olduğu kadar uzatılarak örülür veya bir kese içinde taşınırken sakal traş edilmiştir. Bir ara sakal uzatılarak saç kesilmiştir. Yine bir vakitler sakalın çene altına rastlayan kısmı traş edilmiş veya olurluna bırakıldığı halde yanaklardaki sakallar uzatılmış veya traş edilmiştir.

(1) Sikkei şerife : Mevlevî tarikatı mensuplarının giydikleri külah.

(2) Tennure : Mevlevî dervişlerinin giydikleri geniş etekli bir çeşit elbise, eteklik.



1. Bork

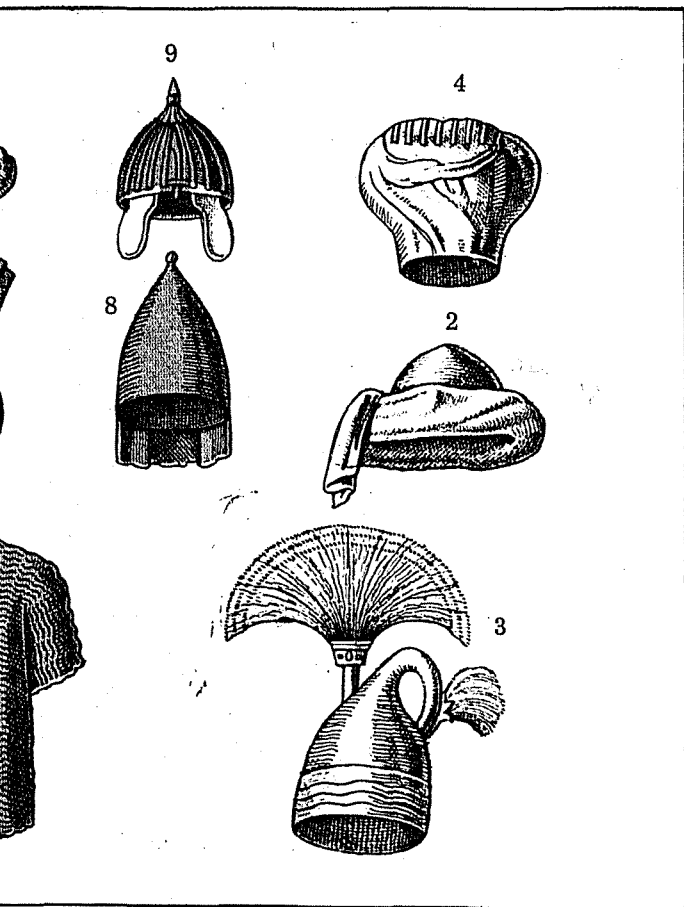
2. Yeniçeri Kavuğu

3. Yeniçeri Zabitanı (Subayı)

4. Yeniçeri Zabitanı Kavuğu
(Evkâtı adiyeye mahsus)

5. Altı Bölük Sipahilerine

TABLO 1



6. Humbaracı Kisvesi

7. Müdevvir (Dönen) Miğfer

8. Mahruti (Konik) Miğfer

10. Miğfer

11. Zırh Gömlek

12. Zırh Göğüslük

BAŞLIKLAR

Erlerin sınıflarına göre çeşitli şekillerde başlık giydikleri gibi rütbe sahipleri de başlıkların şekline ve üzerlerindeki süs ve işaretlerin çeşidine göre birbirlerinden ayırt olunurlardı.

Eski Osmanlı ordusunda çok çeşitli başlıklar kullanılmıştır. Sadrazamlar ve vezirler kılâî, kafes, kalafat, paşayi, katibi ve melâî adlarında taç ve kavuklar giyerlerdi.

Kılâî denilen külâh yarım endaze ⁽¹⁾ den uzunca olup üstüne gayet ince hint tülbenti sarıldıktan sonra sağdan sola dört parmak kalınlığında sırma harç ile süslenirdi. Boyuna göre eni daha fazla olan külâhın etrafına birkaç parmak genişliğinde sarık sarılan başlıklara genel olarak kavuk denilirdi. Çuhadan yapılan ve içine katı olmaması için bir okkadan ⁽²⁾ fazla pamuk konulan ve alt tarafına kafes gibi beyaz tülbent sarılan kavuğa "kafes" adı verilirdi. Aşağısı dar yukarısı geniş olarak dış yüzü yukarıdan aşağıya doğru birbirine paralel dikilen dilimlerden oluşan kavuğa "kalafat" denirdi.

Askerden dış ağaları rütbelerine göre, selimi, mücevveze, kafes, horasani, paşayi ve katibi isimlerinde olan külâh ve kavukları giyerlerdi.

Yavuz Sultan Selim Hazretleri tarafından giydirilmesi nedeniyle "Selimi" denilen külâh bir endaze uzunluğunda olup, üstüne beyaz tülbent sarılırdı. Mücevveze selimi gibi ise de, uç tarafına fese benzer kırmızı bir şey-ilâve edilirdi.

Askeri sınıflardan yeniçeriler evvelce de anlatıldığı üzere "Börk" adında bir başlık giyerlerdi.

Bu Börk, 1 nolu tablo resim 1 de olduğu gibi beyaz çuha veya keçeden yapılı, alt tarafı şerit şeklinde sırma ile işlenmiş, ön tarafına sarı tenekeden bir kaşıklık eklenmiştir. Doğu bölgelerinin göreneklerinde kaşık yoldaşlığının yeniçerilerce pek büyük bir önemi olduğundan, yeniçeriler bu kaşıklığın içine birer kaşık sokmayı adet edinmişlerdir. Yeniçeriler börgü alaylarda giyip başka zarfhanlarda, bilhassa savaşlarda başlarına resim 2 de olduğu gibi bir kavuk giyerlerdi.

Subaylara mahsus olan Börklere "üsküf" denirdi. Yeniçeri subaylarından bazıları alaylarda resim 3 deki gibi keçeden yapıp alt tarafı sırmalı şerit ve üst tarafı sorguç ile süslenen ve rütbelerine göre sorguçlarının biçim ve sayısı değişen külâhı giyer, başka zamanlarda genellikle resim 4 deki gibi bir kavuk giyerlerdi.

Kapıkulu denilen hassa askeri ⁽³⁾ ocaklarından altı bölük erleri gerek barış ve gerek savaşta başlarına resim 5 deki gibi bir kavuk giyerlerdi.

Humbaracılar alaylarda resim 6 daki gibi giyinir, başka zamanlarda yeniçeri kavuklarına benzer kavuk giyerlerdi.

Lağımıcılar Kalpak, Topçu ile tersane kalyoncuları "Puşi" kullanırlardı. Askeri sınıflar içinde bulunan zırhlılar başlarına "zerrin külâh" isimli metal miğferler giyer ve Padişahın maiyetinde olan Solaklarla peykler ⁽⁴⁾ "Tas" adında bir başlık giyerlerdi.

(1) Endaze : 0,65 cm.

(3) Hükümdarın şahsına mahsus asker.

(2) Okka : 1238 gr.

(4) Haber, mektup getiren ve götüren.

Miğferlerin çeşitli türleri vardı. 1 Nolu tabloda bunlardan 4 tanesi gösterilmiştir. Resim 7 de yuvarlak, resim 8 de ise koni biçiminde olup, her ikisinin de boyunu örten kısımlarının üçte biri demir halkalarla kaplanmıştı. Resim 9 da burun ile gözleri ve yüzün bir bölümünü koruyacak düzen vardır.

Eyaletler askerlerine gelince; bu askerin piyadesini oluşturan yerli kulu askeri sınıflarla bir kısım süvarisinden oluşan zeametler ve tımarlı sipahileri kendi ülkelerinde kullanılan başlıkları giymiş, delil ve Levend süvarileri de genellikle kalpak giyerlerdi.

SORGUÇLAR

Büyük Padişah hazretlerinden çoğu sorguç taktıkları gibi sorguçlar Kapıkulu ocaklarına bağlı subaylardan bazısının başlıklarında yukarıda anlatıldığı gibi rütbe ayırım işareti olmak üzere de kullanılırdı; sayı, büyüklük ve biçimleri rütbeye göre de değişirdi.

Aslında iki çeşit olup biri kuş tüyünden, diğeri ise yaldızlı bakır ve altın tellerden yapılırdı.

Veziirlere de öğünme ve üstünlük işareti olmak üzere Padişah fermanı ile sorguç ihsan (hediye) edilirdi.

ELBİSE

Büyük subaylar don, gömlek üstüne bir entari, bunun üstüne bir kaftan giyip, kaftanın üstünden bellerine bir kuşak bağlar, bunun üstüne bir cübbe ve ayaklarına da çakşır giyerlerdi. Cübbenin üstüne "Biniş" ⁽¹⁾ de giyenler bulunurdu.

Entari şimdiki biçimde olup kaftan, astarsız bir entari idi. Çakşır kırmızı veya mavi renkte ince bir kumaştan yapılıp, çoğu zaman uçlarına birer mest dikilen bir şalvardı. Cübbenin içine kışın kürk kaplanırdı. Cübbe entariden kısa olup kolları dirseğe kadar gelirdi. Biniş ise ayaklara kadar uzanırdı, kolları da entari ve kaftan kolları gibi uzun ve yenleri sarkık bulunurdu. Yazın kollar sıvanıp kışın düğmelenirdi. Böyle yapılması da abdest almaya kolaylık sağlardı. Kaftanın çok çeşitli türleri vardı.

Cübbe ve kaftanın renkleri çeşitli kalınlıktaki kumaşlardan yapılırdı. Kürk II. Sultan Mahmud Han zamanından sonra kullanılmağa başlanmış, Rusya'dan getirtilerek Ruslar için Osmanlı ülkelerinde en büyük bir ticaret aracı olmuştur.

Küçük rütbede olanlar yalnız entari, kaftan ve şalvar giyer, kaftanın üstünden de bellerine kuşak bağlardı. Kuşak bazan da entari üstünden takılır, bu halde kaftan üstte kalırdı.

Yeniçeri erleri yürümelerine kolaylık olmak üzere kaftanlarının eteklerini bellerine geçirerek entari ve şalvarlarını dışarı çıkarırlardı. Kaftanların bellerine dolanması nedeniyle bu çeşit kaftanlara "dolama" denirdi. Öteki sınıf askerler mintan da kullanırdı. Bir zamanlar "Avniye" ⁽²⁾ adıyla kullanılan yağmurluklara benzer biçimde ve "kaput" adındaki yağmurluk da eski askeri kıyafetlerimiz arasında idi.

(1) Osmanlı devrinde din, hukuk ve ilim adamlarının (ulemanın) giydiği geniş cübbe, vaktiyle ata binilirken giyilen resmi kıyafet.

(2) Avniye : Sultan Aziz, Sultan Mecit döneminde yeniçerilerin giydiği bir tür yağmurluk.

Bugün kullanılmakta olan pelerinlere benzer fakat ondan daha uzun boyda olmak üzere "Bornos" ⁽¹⁾ adında yağmurluklar da kullanılarak bunların bir eteği omuza atılırdı.

Gerektiği zaman bir çeşit yağmurluk işini görmek üzere omuz şalları da kullanılırdı. Bunlar şal kumaşından yahut yeşil veya başka renk çuhadan da yapılabilirdi. Bu şalların kenarları sırma harç ve saçak ile süslenir, önden, arkadan yere uçları sarmak üzere omuza kaldırılırdı.

Subaylara bazı hizmet olaylarını ödüllendirmek üzere savaş ve barış zamanında Padişah tarafından hil'at ⁽²⁾ bağışlanırdı.

Yukarıda bahsedilen elbiselerden ibaret olmak üzere özel olarak hazırlanan ve bağışlanan hil'atlar "Hasülhas", "Hâs", "Kuşak", "Alâ", "Bâlâ", "Elvan", ve "Sevb" adlarıyla çeşitli şekillerde ve birkaç dereceden oluştuğu gibi ödüllendirilmeye lâyık görülen subayın rütbesine karşılık olarak seçilir ve âminin huzurunda giydirilirdi.

Savaş zamanında hil'atların bulundukları sandıklar hazine sandıklarıyla beraber taşınır, yürüyüş sırasında ve harekette Sadrazam kolunda bulunduruldukları gibi Ordugâhta da Sadrazam Otağının önünde ve buradan geçirilmesi yürürlükteki kurallar gereği olarak ordugah pazarının yakınında bulundurularak gelip geçenlerin amaçlarını hatırlatmak maksadıyla gözleri önüne serilirdi.

Osmanlılar çeşitli dönemlerde zırh takımları da kullanmışlardır. Bu takımlar aslında savunma silahlarından sayılır idiyse de, giyimden bahseden bu eserde giyim ile beraber anlatılması daha uygun bulunmuştur.

Zırh takımlarına ait miğferler, serpuş (başlık) konusunda anlatılmıştı. Bu takımların diğer parçaları, zırh gömlek, zırh göğüslük, kolçak, zırh eldiven, dizçek adındaki parçalardan oluşur. Gerek süvari, gerek piyade askerleri arasında zırhlı erler bulunurdu. Tablo 1 resim 12 bir zırhlı piyade erini göstermektedir. Küçük demir halkalardan yapılan zırhlı gömlek tablo 1 resim 11 ile gösterilmiştir.

Yeniçeriler tablo 1 resim 12 de gösterildiği şekilde yapılmış bir zırh göğüslük kullanırlar ve karın kısmına gelecek yeri daire biçiminde olan bu göğüslüğe tokalarla arkalarına bağlardı.

KUŞAKLAR

Çeşitli askeri rütbe ve sınıflar bele bağlanan kuşaklar ile birbirlerinden ayrılır ve anlaşılabilirdi. Bu askeri usul ve düzen gereği olduğundan her sınıf asker veya her rütbe sahibi kendi sınıf ve rütbesini belirleyen kuşağı takınır, herkesin de bir kuşağı bulunurdu.

Kuşaklar, şal, çuha ve çeşitli kumaşlardan olduğu gibi meşin ve madenden de yapılabildi ki bunlara özellikle kemer adı verilirdi.

(1) : Bornos : Kollu ve başlıklı bir çeşit giyecek, bornos.

(2) : Hil'at : Padişah veya vezir tarafından takdir edilen kimselere mükafat olarak giydirilen bir çeşit kaftan.

Çuha ve başka çeşit kumaşlar arasında sırma ile süslenmiş olanlar bulunduğu gibi yalnız sirmadan yapılmış kuşaklar da olur, bunlara som kemer denirdi. Gerek kuşak gerekse kemerlerin cins ve madeniyle üzerlerindeki süslerin derecesi ve tokalarının biçim ve duruşu rütbelerin belirlenmesine ve ayırımına yardımcı olurdu.

Bazı rütbe sahipleri kuşaklarına mücevherli ya da mücevhersiz hançer veya bıçak sokarlardı ki, bu da askeri bir ayırım aşireti sayılırdı.

Yeniçeri erleri kurala göre kuşaklarına bir hançer sokarlardı, bunların arasından aşçılar hançer yerine bellerinde büyük bir bıçak taşırlardı.

AYAKKABILAR

Ayakkabıların rengi ayırım işareti sayılır, subaylar sarı, erler de kırmızı, ulema ⁽¹⁾ ise mavi renkte ayakkabı giyerlerdi.

Ayakkabılar genellikle ökçesiz olarak yapılırdı. Subaylar askeri mest ya da pabuç, ya da çizme ve pabuç giyerlerdi. Mest üzerine pabuç yerine çizme de giyilebilir.

Hatta subaylar arasında sarı mest veya pabuç giymek hakkı olmayanlar da bulunabiliyordu.

Piyade sınıfı genellikle ökçesiz kundura biçiminde yemeni giyip savaşta yandan kopçalanır serhatlık ayakkabı adında uzun konçlu bir kundura giyerlerdi. Süvari sınıfı ise çizme giyerdi.

Osmanlı üzengilerinin tabanları enli, tabanın köşeleri sivri olup gerektiğinde süvari bu köşeleri beygirin karnına vurarak mahmuz işini gördüğünden süvari çizmeleri mahmuzsuz idi. Bununla beraber orduda mahmuz da kullanılırdı. Hatta Evliya Çelebi'nin söylentisine göre bir kıyye ⁽²⁾ ağırlığında mahmuz kullananlar bile bulunurdu.

SİLAHLAR

Eski Osmanlı Ordusu beş yüzyıldan uzun süren varlığı sırasında, zamana ve duruma göre çeşitli silahlarla donatılmıştı.

Tüfek ve tabanca çeşidinden olan hafif ateşli silahlar Osmanlı Hükümetinin kuruluşundan hemen sonra Avrupa'da icat edilmiş ise de, doğu bölgelerinde kullanılması bilinmiyordu. Hatta Avrupa'da bile henüz yayılmamış olup nadiren kullanılıyordu.

Bu nedenle Osmanlı Ordusunun kuruluş başlangıcında piyadenin önemli kısmını oluşturan yeniçeriler kemankeş yani yay ile donatılmış olarak ok atarlardı. Bundan başka üzerlerinde kılıç, bıçak, hançer de taşırlardı. Geri kalan piyadeler gerek bu silahlarla, gerekse kama, balta, teber, topuz ile silahlanmış olurlardı.

Kemankeş olan askerler ok doldurulmuş tirkeş ⁽³⁾ denilen okluğu sırtlarında taşır ve yayı ellerinde taşırlardı.

(1) Ulema : Osmanlı devrinde din, hukuk ve ilim adamları.

(2) Kıyye : 1238 gram ağırlık.

(3) Tirkeş : Ok muhafazası.

Kılıç türünden olan silahlar bugün Rusya ve Arabistan'da olduğu gibi bir kaytan yardımı ile boyuna geçirilerek taşınır, bıçak ve hançerler de yukarıda anlatıldığı gibi kuşak ve kemere sokulurdu.

Osmanlı piyadeleri 15 nci yüzyıla kadar sapan da kullanmıştır.

Kapıkulu süvarisi kılıç ya da meç, mızrak ve cirit ile de donanmıştır. Eyaletlerin süvarisinde ise bu silahlarla beraber lobut ve gürz ⁽¹⁾ ya da topuz ⁽²⁾ da bulunurdu.

Süvariler kılıçlarını piyade gibi boyunlarına takar, meçi çoğu zaman yan taraflarına asarlardı.

Mızrak, lobut, gürz veya topuzu ellerinde taşırlar birkaç tane ciriti de bir torba içinde hayvanın eğrinin yan tarafına bağlarlardı.

Süvari askeri yay, ok, kalkan da kullanmış, tirkeşi piyade gibi arkasında taşımıştı.

Hafif ateşli silahların Osmanlı ordusunda ne zaman kullanılmaya başladığı tarih bakımından kesin olarak saptanamıyssa da, Yıldırım Beyazıt Han devrinde bu silahların kullanılmış olduğunda kuşku yoktur.

Çünkü Yıldırım Beyazıt M. 1402 (H. 804) yılında Timurlenk ile Ankara sahrasında yaptığı ünlü muharebede Osmanlı ordusuna Sırbistan'dan gönderilen yardımcı askerlerin bir kısmının tüfek kuşanmış oldukları tarih sayfelerinde yazılıdır. Bu askerlerin koruyucusu olan Osmanlı Devletinin de o tarihlerde bu tür silahları kullanmış olması doğaldır.

17 nci yüzyılda Osmanlı ordusu genel olarak tüfekle donatılmış olduğundan yay, ok, kalkan ve bunlara benzer silahlar yalnız Anadolu'dan gelen bazı askerlerde bulunurdu.

Hafif ateşli silahların kullanılması genelleştirildikten sonra piyadenin temeli olan yeniçeri askerlerinin silahları tüfek, tabanca, kılıç veya hançer olup, üzerlerinde kurşun dökmeye mahsus bir kalıp ve barut ile kurşun bulunan bir kese taşırlardı. Fitilli tüfekler zamanında sol kollarına bir de fitil sararlardı.

Yeniçeriler İstanbul'da veya karargahlarda bulundukları zaman bellerinde yalnız hançer ile tabanca taşırlar, fakat bu silahlar kendilerini savunmadan çok süs yerine kullanılırdı. Alay ve selamlık günlerinde de yine bu silahları kuşanırlar, ayrıca ellerine bir de harbe ⁽³⁾ biçiminde küçük beyaz bir değnek ile bir de kılıç alırlardı.

17 nci yüzyıl ortalarında Yeniçerilerin Avrupalılarda olduğu gibi süngülü bir tüfekle silahlandırılması kararı alınmış olduğundan, bazı ortalar böylece silahlandırılmışlardı. Fakat askeri topluluklarca süngüye karşı gösterilen isteksizlik nedeniyle sonradan bırakılmıştır. 18 nci yüzyıl sonunda III. Sultan Mustafa Han'ın saltanatı zamanında kurulmuş olan sür'at topçusu (seri ateşli topçu) askerleri süngülü tüfekle silahlandırılarak süngünün resmen kabul edilmesinin ilan olunmasına rağmen, yeniçerinin süngülü tüfekle silahlandırılması ve eğitimi kabil olmamıştır.

(1) Gürz : Ağır topuz

(2) Topuz : Ucu tokmaklı sopadan ibaret eski bir savaş aleti.

(3) Harbe: Kısa mızrak, süngü.

Yerli kulu piyadesinden sayılan Azablara bir arkebüz ⁽¹⁾ ya da tüfekte donatılmış olup, üzerlerinde bir de kılıç bulunurdu.

Silahların en fenası "Seymen" denilen erlere verildiğinden, bunlar fena halde çarklı bir arkebüz ya da tüfek ile silahlanıp boyunlarına bir de kılıç asarlardı. "Müsellem" denilen bugünkü istihkam erlerinin karşılığı bulunan kazmacı erlerinin bir baltadan başka silahları yoksa da, kazma kürek ve başka kazıcı alet edevatları vardı.

Süvariye gelince, hafif ateşli silahların kullanılmasından sonra bile mızrak ve kılıç kuşanmışsa da, çoğunun üzerinde bir çift tabanca ve bir filintadan oluşan üç ateşli silah bulunurdu.

Süvari, tabancalarını eğerin kuburluklarında ⁽²⁾ ya da piyade gibi belinde taşır ve kayışını boynundan geçirerek ağzı aşağı, dipçığı yukarı gelmek üzere tüfeği arkasında taşırdı.

Tatar süvarisi çoğu zaman kılıç ve mızrak ile silahlandırılmış bulunurdu.

Kitabın başlangıcında da anlatıldığı gibi topçular top; Humbaracılar havan hizmetlerini yerine getirirler ise de, bunlarda da gerektiğinde yakından savaşabilmek için tabanca, hançer, kılıç bulunur, hatta bazen bunlara tüfek bile verilirdi.

Lağımıcılar ölçü şeridi yerinde kullanılmak üzere ellerinde veya bellerinde ölçü ipleri taşırlardı.

Yukarıda anlatılan ateşli silahlar çeşitli çaplarda ve askeri kuvvetlerde büyük sayılarda olduğundan, ateşli silahların yalnız küçük bir kısmının yapımı ve sağlanması hükümet tarafından olurdu. Bu silahların çoğu ve yaralayıcı silahların tümü askerler tarafından veyahut emirlerinde çalıştıkları vezirler ve komutanları tarafından sağlanırdı. İstanbul'un fethinden sonra yine İstanbul'da bir barut fabrikası kurulduğundan, barut ve kurşunlar hükümet tarafından verilirdi.

Osmanlı hafif ateşli silahlarının pek çoğu ve bilhassa Mısır yeniçerilerinin silahları; gümüş, sedef, mercan, fildişi ile süslü olup, bunlardan bir takımı da bazı Kur'anı Kerimin ayetleri ile süslü idi.

Osmanlı tüfeklerinin hafiflerinden bazılarının ağız tarafı ejder ağzı biçiminde bulunur, bunların dış yüzleri de ejder derisini göstermek üzere bir takım süslerle kaplanırdı.

Silahları paslanmaktan koruyabilmek için demir kısımlarının üzerine bakır levhalar kaplamak usulü eski Osmanlı tüfeklerinin bir çoğuna tatbik edilmiştir.

TUĞ VE ALEM

Doğu ülkelerinde, çöl ve Türkistan'daki Türk Devletlerinde, Hind ve Çin Hükümetlerinde büyük bir sancak üzerine boyalı at kuyruğu kıllarından dağınık saç benzer bir alamet konularak, askerin ilerisinde götürülür, buna da "Haliş" denilirdi.

(1) Arkebüz : Omuzda taşınıp bir çatal desteğe dayatılarak kullanılan en ilkel ateşli silah.

(2) Kuburluk : Eğerin yanlarında taşınan meşin torbalar.

"Haliş" Cengiz ve Hülâgu ordularında Eyyubi Devleti ve Selçuk Sultanları zamanında kullanılmıştır. Fakar tablo 2 resim 59 da gösterilen şekildeki gibi değiştirilerek, bir sırığın ve beyaz kılların örülmesinden oluşan birkaç büküm saç bırakıldıktan sonra, bunun da üst tarafına yıldızlı top şeklinde bir feleke konulmuştur.

Sonraları tuğ denilen bu halişlerden bir tanesi Selçuk Sultanı tarafından bağımsızlık işareti olmak üzere Sultan Osman Gazi Hazretlerine alem ve mehter takımı ile beraber yollandığı için, hâlişler Tuğ—u Osmani adıyla devletçe kullanılmıştır. Aynı zamanda kullanılan bir diğer şekil ise resim 60 ile gösterilmiştir.

Osmanlı Tuğu devletimizde yüksek rütbe sahiplerine ayırım işareti olarak verilmiştir ki, yüksek rütbeler ancak bunların sayısı ile ayırt edilebilirdi.

Bu tuğlardan Mirlivalara veya Sancak Beylerine bir, Mirmiranlara veya Beylerbeylerine iki, Vezirlere üç, Sadrazama beş taneye verildi. Savaş zamanında Padişah beraberinde yedi tane tuğ bulundururdu.

Tuğ sahibi olanlar bir yerden başka bir yere gidişlerinde tuğların birisi bir gün evvel konakçı ile beraber ileri gönderilirdi. Diğerleri ise tuğ sahibinin önünde yürür ve ordugahta tuğlar, bunların otağlarının önüne bir sıra olarak konulması yürürlükteki usul ve adetlerdendi.

Alem de gerek rütbe sahipleri, gerekse çeşitli askeri sınıfların ayırım işareti olarak kullanılırdı.

Sultan Alâettin—i Selçuki tarafından Sultan Osman Gazi Hazretlerine gönderilen alem, beyaz renkli olduğundan, büyük Osmanlı Sultanları önlerinde önceleri beyaz bayrak çekilmişse de, sonraları resim 60 ve 61 de gösterildiği gibi büyük padişahlara mahsus olmak üzere yeşil bir zemin içinde beyaz klabdan ile işlenmiş üç hilâlli ya da kırmızı bir zemin ortasında yeşile boyanmış bir oval şekil içinde sırma ile işlenmiş arka arkaya üç hilâlli olmak üzere iki çeşit sancak kullanılmıştır.

Başlangıçta paşaların da önlerine beyaz sancak çekmelerine izin verilmişse de, sonraları renkli sancaklar kullanmışlardır.

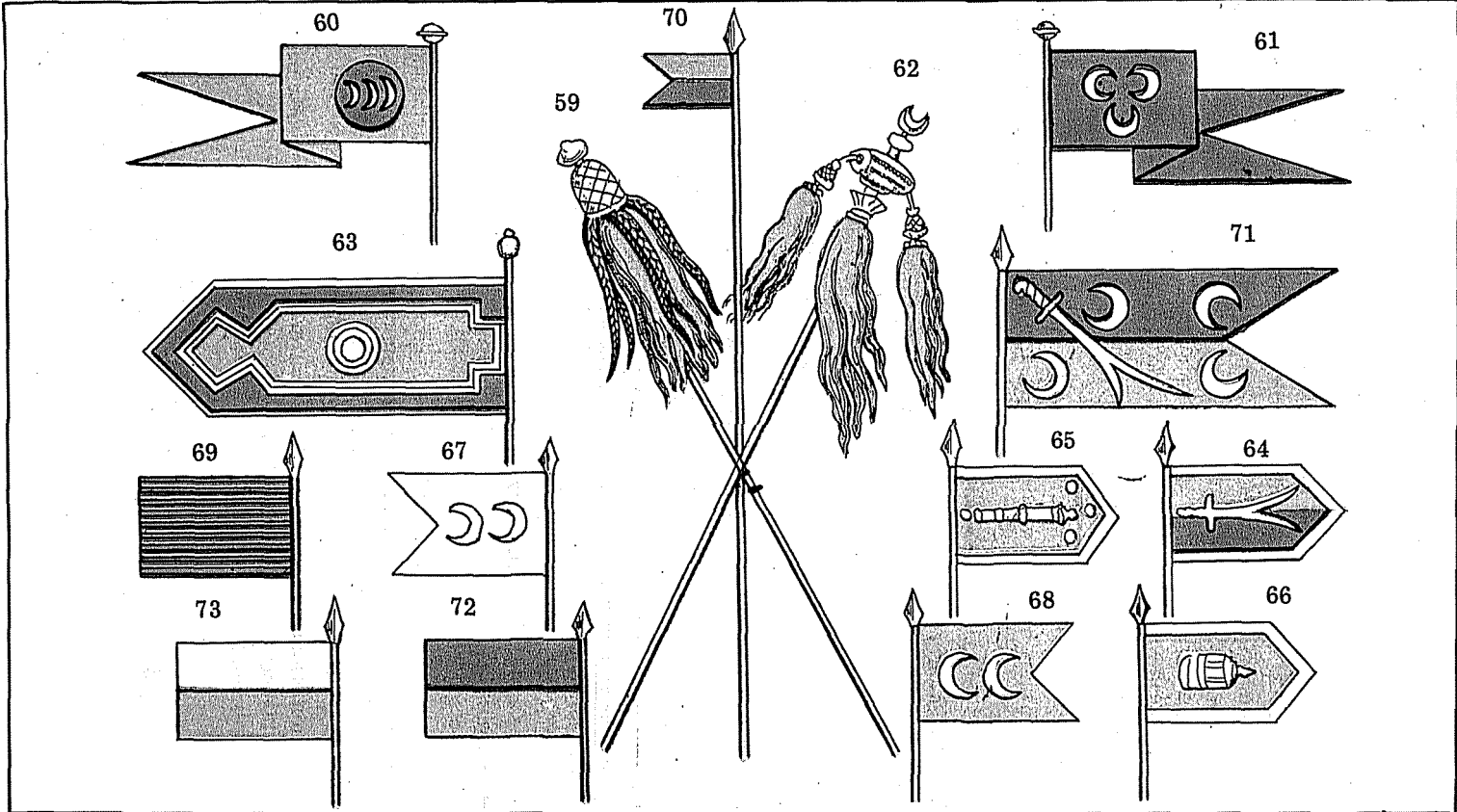
Resim 63 de gösterilen, ortası ve kenarları sarı sırma harç ile süslenilen bayrak bir Paşa Sancağı olup, hilâli bulunmayan bu sancakların bir takımında Kelime—i şهادet veya tevhit ⁽¹⁾ bir kısmında ise Kur'an'dan ayetler işlenmiş bulunurdu.

Çeşitli askeri sınıflarının sancaklarına gelince ocak denilen her askeri sınıfa padişah tarafından tuğ ile beraber alem de bağışlanır, bu alemler çeşitli renk ve biçimde bulunurlardı.

Yeniçeri Sancağı resim 64 de gösterildiği gibi yarısı yeşil ve yarısı kırmızı, kenarları sarı sırma harçlı ve ortasında da sarı sırma ile işlenmiş bir zülfükâr ⁽²⁾ bulunan bir sancaktı.

(1) Tevhit : Allah'ın birliğine inanma "Lailahe illallah" tümcesi.

(2) Zülfikâr : Hazreti Muhammed'in Hazreti Ali'ye hediye ettiği iki ağzılı kılıç.



59. Osmanlı Tuğu

60. Padişaha Mahsus Sancak

61. Padişaha Mahsus Sancak

62. Osmanlı Tuğu

63. Paşalara Mahsus Sancak

64. Yeniçeri Sancağı

65. Topçu Sancağı

66. Humbaracı Sancağı

67. Silahtar Bölüğü Sancağı

68. Sipahi Bölüğü Sancağı

69. Bölükaltı Erbağa Sancağı
(Dört Bölükler Sancağı)

70. Süvari Mızrağı

71. Topraklı Süvarisine

Mahsus Sancak

72. Delil Bayrağı

73. Gönüllü Sancağı

Ocak sancağından başka, her yeniçeri ortasının bir de bayrağı bulunurdu. Her ortanın ya da birkaçının camî, anahtar, lenger, gemî, deve, süpürge, minare gibi bir ayırım işareti vardı. Bu işaretleri; kışlada odalarının kapılarının yukarısına, ordugâhlarda çadırların tepelerine resimlerini çizer ve asarlardı. Bayraklarına bu işaretlerin resimlerini çizmediklerinden orta bayrakları ya ocak sancağı biçiminde, fakat küçük bir ölçüde, ya da, sade kırmızı bir renkte bulunurdu.

Kapıkulu ocaklarından topçu ocağının alemleri resim 65 de gösterildiği gibi, zemini kırmızı, ortasında beyaz klaptan ile işlenmiş bir top ve bunun ağzında bir, gerisinde üç, toplam dört gülle şekli bulunan ve kenarları sarı sırma harçlı olan bir sancaktı.

Humbaracıların sancağı da topçu sancağına benzerdi. Fakat resim 66 da görüldüğü gibi, ortasında beyaz sırma ile işlenmiş tek bir havan resmi vardı.

Kapıkulu süvarisinden silahtar bölüğünün bayrağı, resim 67, sipahi bölüğünün bayrağı resim 68 deki gibi kırmızı zeminli idiler her ikisinde de beyaz sırma ile işlenmiş ikişer hilâl vardı. Silahtar bölüğüne sarı bayrak, sipahi bölüğüne kırmızı bayrak adı verilmesi de bu bölüklere tahsis olunan bayrakların sarı ve kırmızı renklerinden ileri gelmektedir.

Kapıkulu süvarisinden "Bölük-âtı Erbaa" (4 bölükler) denilen sağ ve sol ulufecilerle sağ ve sol gureba bölükleri resim 69 de gösterildiği gibi yeşil ve beyaz yollu bir bayrak çekerlerdi. Bu bölüklere alaca bayrak adı verilmesi, bayraklarının bu biçiminden ileri gelmiştir.

Altı bölükten oluşan tüm kapıkulu süvarisinin erlerinin mızraklarının ucunda yarısı kırmızı, yarısı yeşil ve uç tarafı yırtmaçlı olmak ve savaşta düşman süvarisinin atlarını ürkütmek amacıyla resim 70 deki gibi küçük bir bayrak bulunurdu.

Eyaletler Askerlerinden "Topraklı Süvarisi" denilen Tımarlı Sipahiler No. 71 deki gibi yarısı yeşil, yarısı kırmızı, ortasında sarı sırma ile işlenmiş bir zülfikar ile, dört hilal bulunan ve üç tarafı yırtmaçlı Alay (Tören) günlerinde görkemli ve debdebeli göstermek için bu Tımarlı Sipahiler mızraklarının ucuna kırmızı renkte bir flama takarlardı. ⁽¹⁾

Yine eyalet süvarisinden sayılan, delil askeri resim 72 deki gibi kırmızı ve yeşil gönüllü süvarisi resim 73 de görüldüğü gibi kırmızı ve sarı renkli bayraklar çekerlerdi.

Yerli kulu piyadesi ile diğer süvari askerlerinden olmak üzere "Bayrak" adı verilen 50 erden 700 ere kadar oluşan askeri kıtalardan herbirinin kare ya da dikdörtgen biçimli kırmızı ya da yeşil renkte bir bayrağı vardı. Bunlardan her 10 kişinin bir bayrak çekmesine izin verildiği olmuştur.

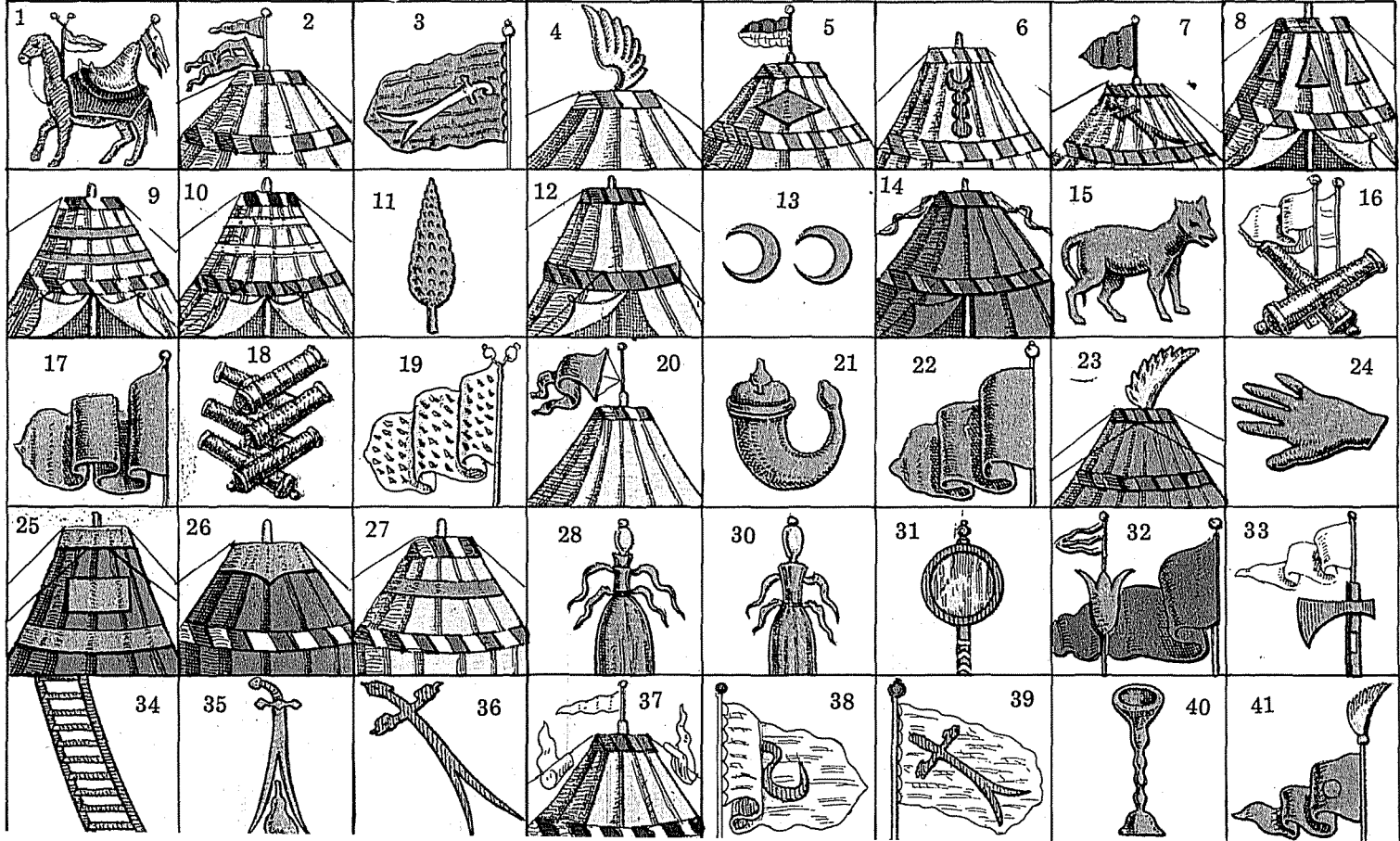
Yukarıda verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı üzere, önceleri Osmanlı Ordusunda bayrak çekmeye olağanüstü bir arzu ve büyük bir istek bulunduğundan, Osmanlı erleri arasında pek çok bayrak dalgaları, bu durumda düşmana korku ve dehşet verirdi.

"Alay" denilen geçit törenlerinde, bayrakların sayısı bir kat daha arttırılır, her araba ve yük hayvanı ile toplan çok sayıda ve renk renk bayraklarla donatılırdı.

(1) Bu küçük kırmızı flama Türkiye Cumhuriyeti Ordusunun Süvarilerinde de kullanıldı.
(Çeviren)

Cemaat adiyle isimlendirilen yeniçeri ortalarından 1 den 41 e kadar numaraları haiz ortalara mahsus alâmetler (Amblemler) dir.

TABLO 3



Yeniçeri
ortaları
adıyla isimlendirilen
ortaların
alâmetleri

Bu anlattıklarımızdan ve bayrakları gösteren tablo 2 nin verdiği bilgilerden anlaşılacağı gibi, eski Osmanlı sancaklarının bazısında şimdiki gibi bir değil birkaç tane hilal resmi bulunurdu. Hilal şeklinin Osmanlı bayraklarında kullanılması hakkında tarih yazarları çeşitli söylentiler ileri sürerler.

Bir söylentiye göre Selçuklu Devleti bayraklarının sırkaları ucunda hilal biçiminde bir "Feleke" bulunurdu. Hatta Selçuklu Sultanı tarafından Sultan Osman Hazretlerine gönderildiği, evvelce izahını yaptığımız beyaz sancağın da tepesinde bir hilal olduğundan, bu sancak Osmanlılarca bağımsızlık işareti kabul edildiğinden, sonraları Osmanlı bayraklarında hilal resminin çizilmesine bu sebepten doğal bir arzu ve eğilim gösterilmiştir.

Bir başka söylentiye göre Makedonya krallarından Filip, İstanbul'u muhasara ettiği sırada, gece vakti kale duvarlarına yaklaşıp askeriyle duvarlardan aşmak üzere iken birdenbire ay görünerek etrafı aydınlatır ve böylece kuşatılanlar düşmanı keşfederek kuşatmayı savuşturdıklarından, o günden beri hilal şekli İstanbul halkınca kentin tılsımı olarak kabul edilmiş ve bir koruyucu değeri verilmiştir. Böylece Bizans hükümetine özgü arma içine de konulmuş ve Osmanlılar İstanbul'u ele geçirdikleri vakit hilal şeklini kentin her tarafına çizili gördüklerinden güzelliği nedeniyle bu Osmanlıların da hoşuna giderek süsleme yerine kullanıldığı gibi bayraklarına da bu resmi koymuşlardır.

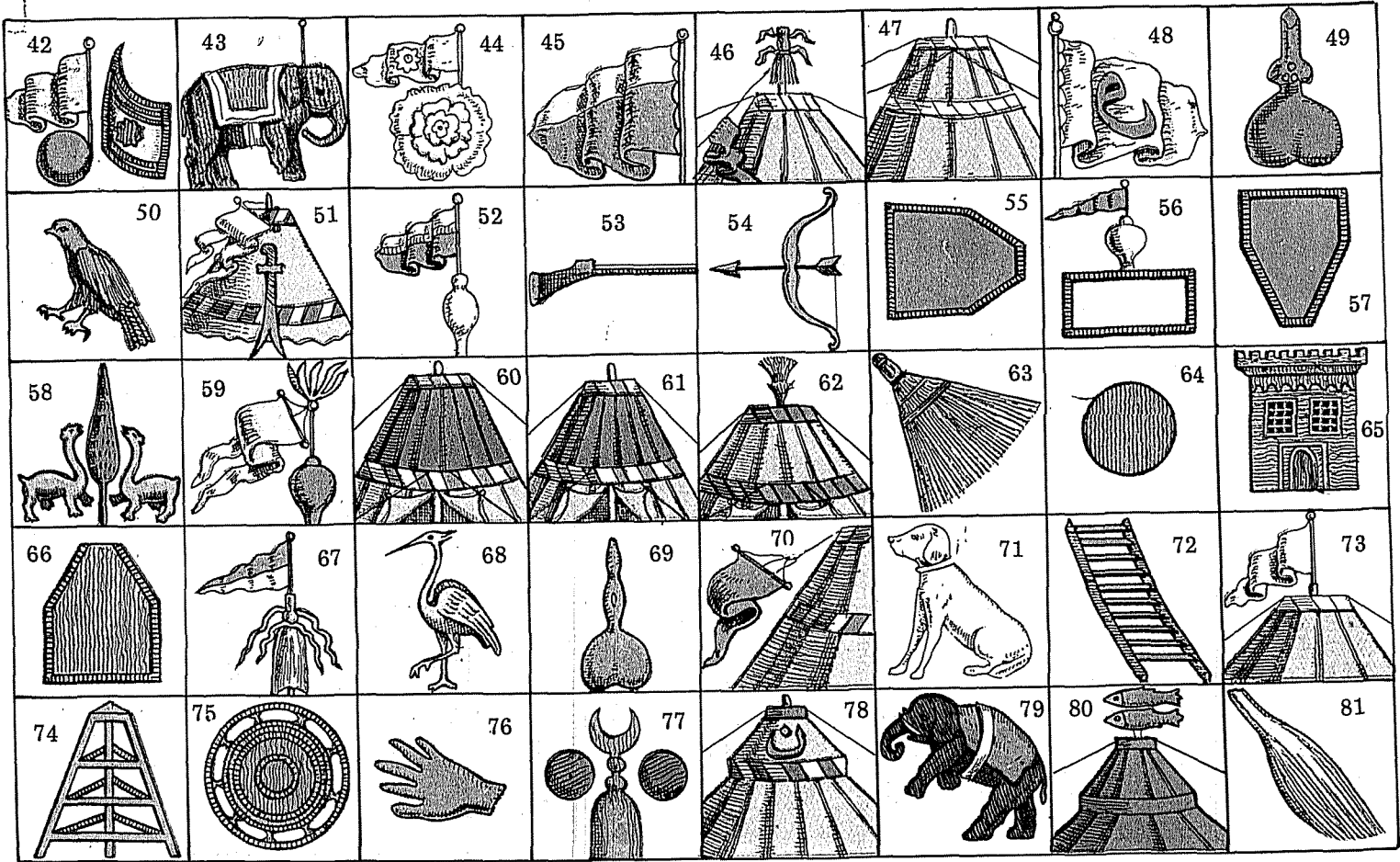
Bu söylenti kabul edildiği takdirde hilal şeklinin bayraklarımızda İstanbul'un fethinden sonra kullanılmış olabileceğini izaha gerek yoktur.

Şurası da dikkat çeker ki bu gün Osmanlı sancaklarında bulunan yıldız eski sancaklarda kullanılmayıp, Tanzimat-ı Hayriye'den sonra kabul edilmiştir.

Buraya kadar Osmanlı askeri teşkilat ve kıyafetine ait verilen bilgilerden iki defa bahsedilen alâmetleri de yeniçeri ortaları için birer ayırım işareti hükmündedir. Bunlar erlerin-kollarına da konulduğundan tablo 3 de resim 1 den tablo 5 resim 101'e kadar ki Cemaat ortalarıyla, tablo 5 teki resim 1 den tablo 6 daki resim 61'e kadar olan "Bölük" ortalarına özgü olanları, eski Osmanlı bayrak ve sancaklarını gösteren tablo 2 den sonra konan tablo 3, 4, 5, 6 da gösterilmiştir. Tablo 3, resim 29 daki Cemaat ortasının işareti, resim 28 ve 30 da gösterilen ortalarda olduğu gibi sadece bir tuğdan ibaret olduğu için; tablo 6, resim 45 daki Bölük Ortasına özgü işarete de "Tevekkeltüalallah" sözcüğü bulunduğundan, bu iki işaret tablolardan çıkarılmıştır.

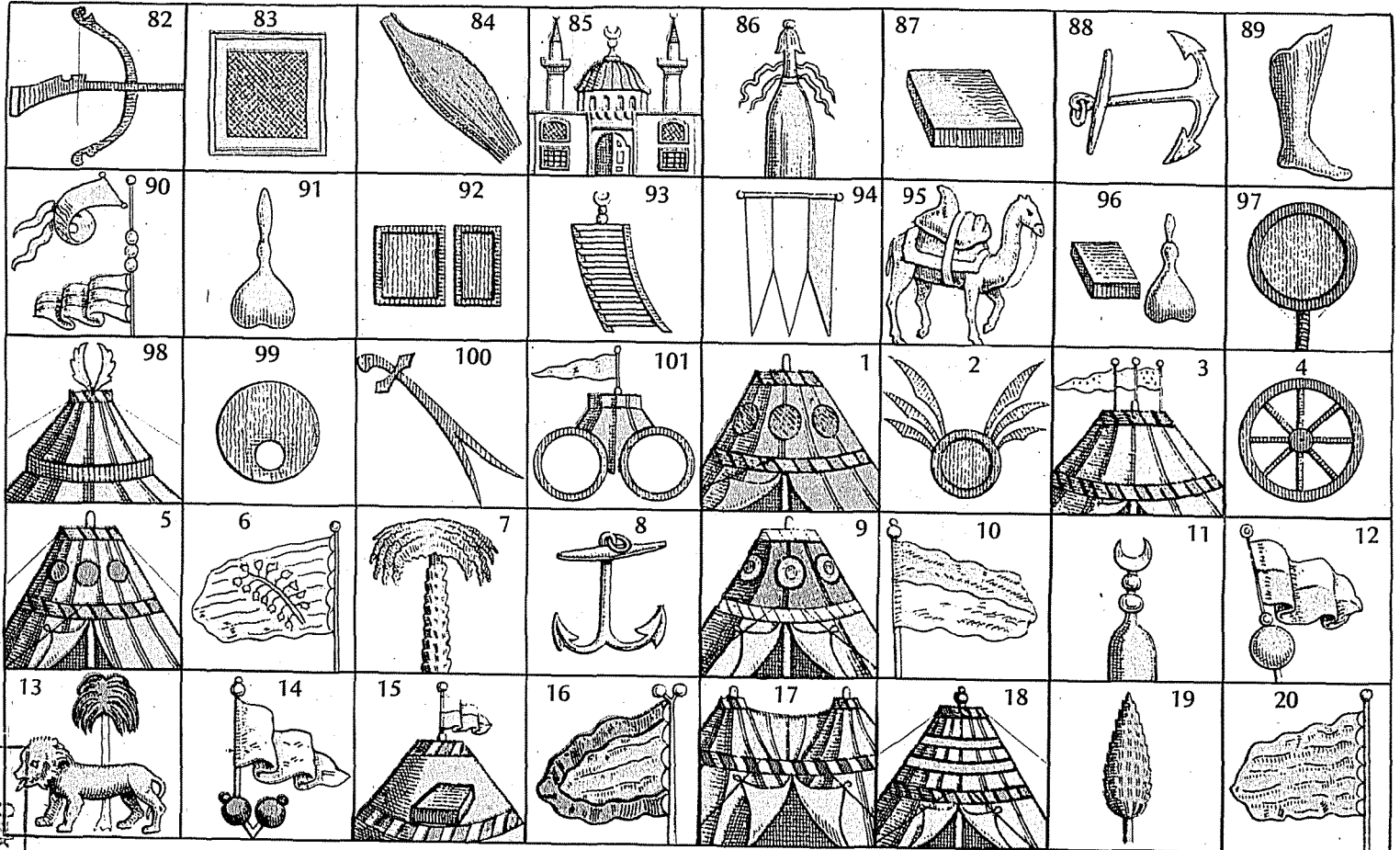
Cemaat adiyle isimlendirilen yeniçeri ortalarından 42 den 81 e kadar numaraları haiz ortalara mahsus alâmetler (Amblemler) dir.

TABLO 4



Cemaat adiyle isimlendirilen yeniçeri ortalarından 82 den 101 e ve genel ismi "Bölük" olarak bilinen ortarlardan 1 den 20 ye kadar numaraları haiz ortalara mahsus alâmetler (Amblemler) dir.

TABLO 5

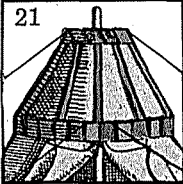
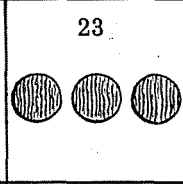
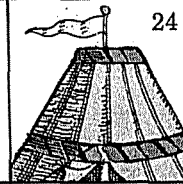
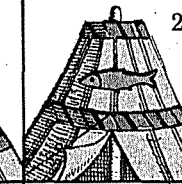
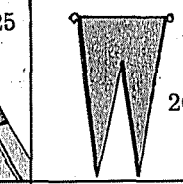
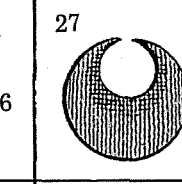
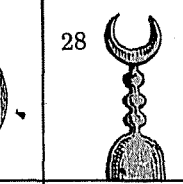
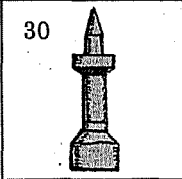
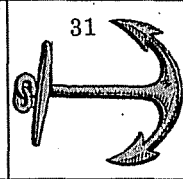
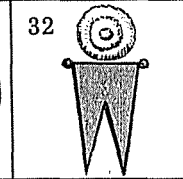
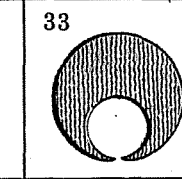
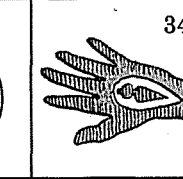
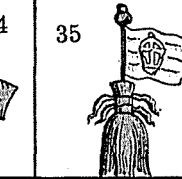
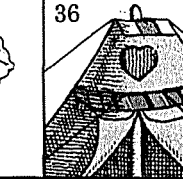
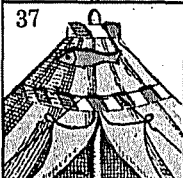
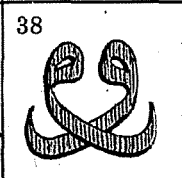
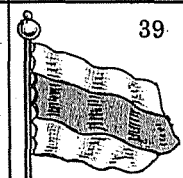
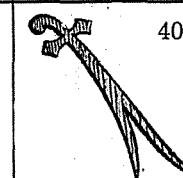
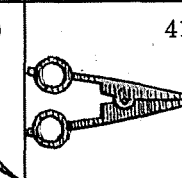
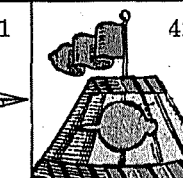
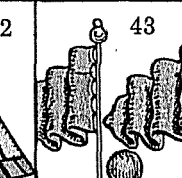
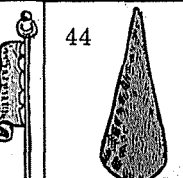
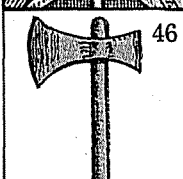
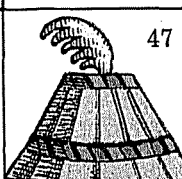
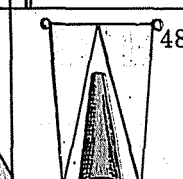
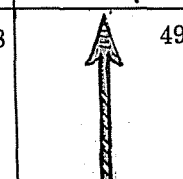
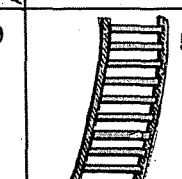
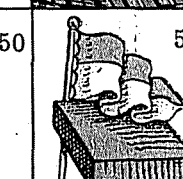
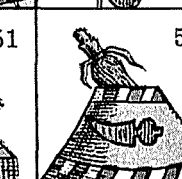
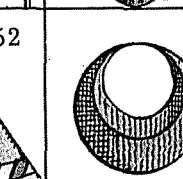
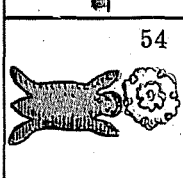
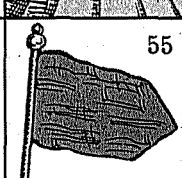
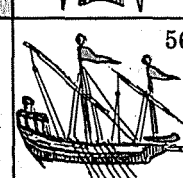
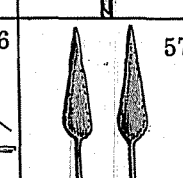
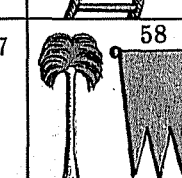
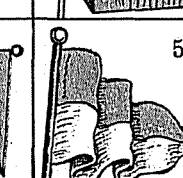
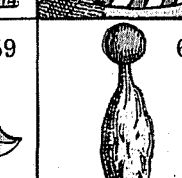
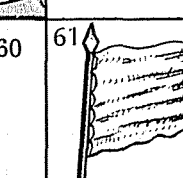


42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81

Harp Tarihî Bşk.
Kıta-haneal
Gazur.

"Bölük" adıyla bilinen yeniçeri ortalarından 21 den 61 e kadar numaraları haiz olanlara mahsus alâmetler (Amblemler) dir.

TABLO 6

21 	22 	23 	24 	25 	26 	27 	28 
29 	30 	31 	32 	33 	34 	35 	36 
37 	38 	39 	40 	41 	42 	43 	44 
46 	47 	48 	49 	50 	51 	52 	53 
54 	55 	56 	57 	58 	59 	60 	61 

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RESİMLERE AİT TANIMLAR

SADRAZAM

(Tablo 7)

Başına yarım endazeden uzun ve alt tarafı dörtgen biçiminde bir külah giyer, üzerine gayet ince Hind tülbenti sarar, sağdan sola doğru dört parmak genişliğinde sırma işleme şerit bağlardı ki, bu alâmete "Kallavi"⁽¹⁾ denirdi. Arkasına üst denilen dört kollu ağır sırma işleme kaplı samur kürk giyer, beline Padişah Hazretleri tarafından bağışlanan murassa⁽²⁾ bir hançer takardı.

Osmanlı Devletinde I. Sadrazam Cennetmekan Sultan Orhan Hazretlerinin Büyük Ağabeyi Alaaddin Paşa Hazretleridir. Kanuni Sultan Süleyman Hazretlerinin Saltanat zamanlarına kadar Sadrazamlara "Veziri Evvel" denir, bundan başka "Veziri Sani ", "Veziri Salis", "Veziri Rabi" ve "Veziri Hamis"⁽³⁾ adlarında dört vezir daha bulunurdu.

Veziri Azam da denilen veziri evvel'den gayrısına Hümayun Divanında Kubbe altında toplandıkları için "Kubbe Vüzerası" (Kubbe Vezirleri) de denirdi. Kubbe vezirlerinin savaşta Hümayun Divanında bulunmaktan başka bir görevleri yoktu. Bunlar uzun süre Beylerbeyliklerinde çalıştırılarak ün ve güç kazanmış saltanat büyüklerinden sayılır, çoğunun üç dört bin kişi dolayında dairesi halkı ve birçok da debdebe ve gösterişleri ile Padişah katının parlaklık ve haşmetine neden olurlardı.

Büyük vezirlik Fatih zamanına kadar Çandarlı soyuna ait kalmışken, sonraları vezirlerin kıdem ve değerlerine göre verilmeğe başlanmıştır.

Fatih döneminde Mahmud ve Gedik Ahmet Paşa'lar, III. Beyazıt Han döneminde Hersekzade Ahmet Paşa ve Hadım Ali Paşa; Sultan Selim Han döneminde Hadım Sinan Paşa ve Piri Paşa; Kanuni devrinde İbrahim Paşa, Rüstem Paşa, III. Selim Han saltanatında Sokullu Mehmet Paşa, ondan sonra da Koca Sinan Paşa, Ferhat Paşa vezirlik ve Sadrazamlıklara erişmiş büyük ünlüler olmuşlardır.

Kanuni devrinde İbrahim ve Rüstem Paşa'lar olağanüstü kuvvet ve bağımsızlık yetkilerine sahip olduklarından, bu dönemden sonra büyük vezirlere "Sadrazam", "Vekili Mutlak" denmeye başlanmıştır.

Sadrazam ölümü veya görevden alınması durumunda ikinci vezirin sadarete geçtiği ve diğer vezirlerin de sırasıyla rütbelerinin yükseltildiği çok kere görülmüştür.

Sadrazamlar kendi konaklarında hükümet görevlerini yerine getirirlerdi. İstanbul Başkent olduktan sonra Sadrazam konaklarına "Paşa Kapısı", "Babi Asafi"⁽⁴⁾ ve "Babi Ali" denilmeğe başlanmıştır. Zaman geçtikçe Babi Ali bir resmi devlet dairesine dönüşmüş ve Sadrazamların aileleri ile birlikte orada ikametleri ve yaşamaları gelenek olmuşsa da, sonraları harem⁽⁵⁾ dairesi büsbütün kaldırılarak Babi Ali yalnız devlet dairesine dönüşmüş, katipler, memurlar ve rical orada toplanmıştır.

(1) Kallavi : Vezirlerin giydiği bir çeşit kavuk. (2) Mücevherle süslenmiş.

(3) İkinci, üçüncü, dördüncü, beşinci vezirler. (4) Babi Asafi : Vezire ait kapı.

(5) Kadın ve çocuklar ile ailelerin yaşadığı bölüm.



SADRAZAM

Büyük vezirlere Abbasi halifeleri döneminde geçerli olan geleneklere uyarak Padişah mühürü verilirdi ki, bu yöntem bu gün de geçerlidir. Ancak önceleri Padişah mühürleri yüzük üzerine kazınmış olduğundan, büyük vezirler parmaklarına takarlarken sonraları bu mühürleri altından örülmüş kese içerisine koyarak ceplerinde taşımağa başlamışlardır.

Sadrazam savaşta ve barışta askerlik işlerinin de resmi makamı idi. Savaşa görevlendirildiğinde "Serdarı Ekrem" adını alarak İstanbul'dan hareketinden kırk gün evvel Padişah huzuruna kabul olunurdu. O günden sonra savaş Rumeli'nde olduğuna göre Edirne kapısı dışında ordugah kurulur, bütün askeri sınıfların çadırları sırasıyla Sadrazamın otağının çevresine ve Sadrazamın tuğları otağının önüne dizilirdi. 30 gün sonra büyük bir tören ile sadrazam ordugaha çıkar zafer kazanmak için dualar okunur, kurbanlar kesilirdi.

Anadolu askeri Karadeniz ve Akdeniz Boğazlarından geçip Edirne'de, Mısır ve Şam askerleri de Selanik'e çıkarak ileride bulunan Padişah Ordusuna katılırlardı.

Sadrazam sınıra geldiğinde uygun bir yerde karargah kurarak askeri hareket planını düzenler ve henüz orduya gelemeyen askeri birliklerin erişmelerini beklerdi. Orduya gelenlerin kavuşmasında alay gösterilir yani Sadrazamın önünde bir geçit töreni yapılırdı.

Bu sırada askeri büyükler ve komutanlarca "Kapısı Mükemmel" deymi ile birbirlerinden ayırt edilmek için gösteriş ve heybet göstermek erler ve emsalleri arasında şeref ve öğünme bahanesi olduğundan, özellikle ilk kez ordugaha gelenler büyük bir debdebe ile tören yapmağa olağanüstü özen gösterirlerdi.

Sadrazam İstanbul'dan ayrılmadan evvel vezirlerden biri kaymakam olarak atanır, onun görevleri kaymakam tarafından vekaleten yerine getirilirdi.

Sadrazamın beraberinde giden vezirlerden biri de serasker olarak atanırdı. Muharebede Sadrazam kutsal sancağın korunması ile görevlendirilen Nakib—ül Eşraf ⁽¹⁾ ile birlikte genel ihtiyatta kalır, seraskeri cenahlardan birinin komutasına memur eder ve muharebenin sevk ve idaresinden seraskeri sorumlu tutardı.

Sadrazamın maiyetinde askeri erkandan oluşan bir divan yani bir harp meclisi bulunur, gerektiğinde sadrazamın çadırında toplanır durum ve savaş hakkında kararlar alırlar, hatta muharebede at üstünde bile toplanırlardı. Denemelerinden faydalanılabilecek kişiler de bu divana çağırılır gerekirse oyları alınırdı.

Gerek yürüyüşler ve gerek muharebe hakkında kararlaştırılmış olan düzenleri, bugünkü ordu ve tümen emirleri biçiminde özel yazılar ile askeri erkana bildirmek geleneği vardı.

Serasker⁽²⁾, Serdar—ı Ekrem'in⁽³⁾ emirlerini almadıkça önemli bir askeri harekete kalkışmaz ve durumun öneminden ötürü sür'atli bir karar alınmasına zorunlu olduğu vakit askeri erkandan oluşan bir divan toplayarak böylece serdara durumu bildirirdi.

(1) Nakib—ül Eşraf : Osmanlı devrinde din adamlarının başı.

(2) Serasker : Başkomutan

(3) Serdar—ı Ekrem : Osmanlı devrinde padişah olmadığı zaman onun yerine kumanda eden başkomutan.



KAPTAN PAŞA

KAPTAN PAŞA (Tablo 8)

Başına yalnız sağ tarafı sırmalı şerit ile süslü "Kallavi" ve arkasına yeşil atlas üzerine samur kaplı dört parçalı kürk giyer, beline mücevherli hançer takardı.

Bütün alay ve huzura çıkışlarda hazır bulunarak Padişah tarafından Sadrazam Hazretlerine yapılan bütün iltifat işlemlerine o da erişir, resmi törenlerde, Padişah huzurunda Padişahın alt tarafına ve öteki vezirlerin üstünde bulunurdu.

Osmanlı Devleti Aliyesinin deniz işleri ile uğraşmaya başladığı günlerde sağlanan Padişah gemilerinin iyi yönetimi için her gemi bir "Reis" in komutasına verilir. Bütün gemilere de "Derya Beyi" adında mirliva rütbesinde bir kişi "Başbuğ" atanırdı. Bu kişinin yönetiminde bulunan Livanın Gelibolu sancağı olması koşulu zorunluymdu.

Deniz işleri devlet tarafından önemsendikçe savaş gemilerinin çoğaltılmasına ve deniz işlerinin düzenlenmesi ve kusursuz hale getirilmesine büyük gayretler ve emekler sarfedildiğinden, sonraları "Reis" deyimini yerine konmak üzere İtalyancadan alınan "Kaptan" sözü kullanılmaya ve Derya Beyi namını taşıyan donanma başbuğuna da "Kaptan-ı Derya" adı verilmeğe başlanmıştır.

Daha sonraları denize büyük donanmalar çıkarıldıkça kaptanlık isnadı bazen vezirlerden birine verildiğinden bu hallerde de kaptanlığa Paşalık ünvanı da eklenerek "Kaptan-ı Derya" yerine "Kaptan Paşa" denilmeğe başlanmıştır.

Kanuni Sultan Hazretlerinin saltanatı zamanlarında Cezayir Emiri "Hayrettin Paşa" kaptanlık makamına erişmek suretiyle Cezayir Emirliği Osmanlı Devletinin bir eyaleti durumuna girmişti. Hayrettin Paşa'ya da özel bir saygı işareti olarak bu yeni eyaletin Beylerbeyliği kendisine verilmiş olduğundan, bu dönemden itibaren kaptanlık makamı olağanüstü bir şeref ve önem kazanmıştı.

Hayrettin Paşa'nın ölümünden sonra Kaptan Paşa olan Piyale Paşa bu makama Gelibolu Sancağı Beyliği ile gelmişse de, iyi hizmetine ödül olarak ona da "Cezayir Beylerbeyliği" bağışlanmak suretiyle değeri takdir edilmiştir.

Sonraları Gelibolu Livası merkez olmak üzere denize yakınlığı ve ilgisi bulunan birkaç sancaktan oluşan bir eyalet kurularak, bunun Paşalığı da Kaptan Paşalara verilmiştir. Bu sancak beyleri "Derya Beyi" adıyla deniz hizmetlerinde kullanılmaya başlanmıştır.

Böylece Padişah donanması çoğaltılarak fırkalara bölündüğü, bu fırkalardan birçok filolar kurulduğu zamanlar, bu fırkalara komuta etmek üzere Cezayir, Tunus, Trablus ve başka bazı eyaletlerin Beylerbeylerine de kaptanlık namı verilmiş, filo komutanlıkları ise yukarıda bahsedilen derya beylerine bırakılmıştır. Ancak Hümayun donanmasının tümüne komuta etmek hakkı eskiden olduğu gibi kaptan paşa olarak atanan kimselere verilmiş olduğundan şimdiki ferik ve liva gibi askeri rütbe sahibi demek olan Beylerbeyi ve Sancağ Beyleri de Kaptan Paşanın komutası altında bulunurlardı.



Falakacı Başı

Ağa Yamağı

Yeniçeri Ağası

Başçavuş

Tekkeli

Kuloğlu Başçavuşu

Kaptan Paşa yükümlülüğünde bulunan eyalet işlerini bir vekil yardımıyla düzenler, kendisi İstanbul'da ikamet ederdi. Tersane işlerine bakmakla beraber Padişah donanmasının eksiklerinin tamamlanması ve disiplininin sağlanmasına çaba gösterirdi. Padişah donanması denize çıkacağı zaman Beylerbeyi ve Sancakbeyleri tarafından çıkarılması yasa gereği olan gemilerin gereken sulara hazır bulunmasına ait evvelce gerekli emirleri verilir, böylece yolculuk sırasında savaş gemileriyle birleşerek istenilen yere doğru yönelinirdi.

Savaşa giden gemilere bir hayli piyade askeri bindirilmesi o zamanın deniz savaşları yöntemi gereği olduğundan, Padişah donanması denize çıktığı zaman donanmada bulunan kara askerlerine komuta etmek üzere vezirlerden biri Serdar atanarak kaptan paşa ile birlikte gönderilirdi. Fakat Kaptan Paşa'da vezirlik rütbesi bulunduğundan, savaş süresince serdar onun emri altında bulunurdu.

Kaptan Paşa Padişah donanması ile tersaneden hareket edeceği gün Sadrazam bazı devlet büyüklerini yanına alarak tersaneye gider, savaş gemilerinin eksiklerinin tamam olup olmadığını araştırırdı. Böylece gemi kaptanlarını birer birer sorguya çektikten sonra, her birine rütbe ve mevkiine göre uygun görülen hil'atlar⁽¹⁾ verirdi. Daha sonra Sadrazam Kaptan Paşa ile beraber Padişah Sarayına giderek donanmanın durumunu Padişaha arzeder, bunun üzerine de Kaptan Paşa Padişahın huzuruna kabul olunurdu. Kaptan Paşa Padişahı etekledikten sonra kendisine iltifat makamında hil'at giydirilirdi.

Bu sırada Padişah donanmasını meydana getiren gemiler tersaneden hareket eder ve her gemi Topkapı Sarayının önüne gelince top ve tüfek atışı ile selam resmini yerine getirdikten sonra, Beşiktaş önlerine doğru yol alırdı. Hümayun donanmasının arkası alınınca Kaptan Paşa saraydan ayrılarak 24 kürekli kayıklara binerek donanmaya katılırdı.

Padişah donanması elverişli rüzgarı beklerken birkaç gün Beşiktaş önlerinde demir atmış olduğu sırada Kaptan Paşa tarafından Sadrazam ve bütün devlet büyükleri ve erkanına mükemmel bir ziyafet verilirdi.

YENİÇERİ AĞASI (Tablo 9, Resim 1)

Yeniçeri ağası başına'"Kalafat"'⁽²⁾ adı verilen bir başlık giyerdi. Bu kırmızı çuhadan ovale yakın bir biçimde olup, üstü bir takım dilimler meydana getiren bir biçimde dikilmiş, ön tarafında bir az açık bulunan diğer yerleri ise çatal biçiminde sarılan bir sarık ile örtülmüştür.

Sırtına kolsuz bir kürkten '"Üst"' adı verilen bir kaftan giyerdi. Bu kürkün bir karış kadar yeri ön taraftan görünür, omuzların altı ile boyun kısmına da bir miktar kürk konurdu.

Kaftanın kabı kumaş veya ipekten olur, bunun içine de yine kumaş veya ipekten bir entari giyerdi. Kolsuz kürke beyaz, sarı atlastan bir kol dikilmiş olduğundan, entarinin kolları kaftanın dışından görünmezdi. Atlas kolun bilek tarafı abdest almakta kolaylık olması için düğmeli idi.

Ağanın bir de kırmızı şalvarı bulunur, ayaklarına sarı mest ve pabuç giyer, beline de mücevherler ile süslü bir hançer takardı.

(1) Hil'at : Padişah veya vezirler tarafından ödül olarak verilen süslü elbise.

(2) Kalafat : Yeniçeri ağasının giydiği kırmızı renkte bir çeşit başlık.

Yeniçeri ağası, gerek saltanat hükümet merkezinin gerekse taşrada bulunan bütün yeniçeri erlerinin komutanı olduğundan, kaleler ve tahkimatta bulunan mustahfiz erlerinin sayısını saptama ve düzenleme görevini de yapardı.

Bundan başka başkentin asayişini sağlamak hususunda yeniçeri ağasına ait görevlerden olduğundan, ağa haftada 2, 3 kez gece veya gündüz İstanbul sokaklarını dolaşır, esnaf ve halktan cezayı hak edenleri terbiye etmek için arkasında falaka ve değnek taşırdı.

Yangın olduğunda Sadrazam ile yeniçeri ağası da yangın yerinde bulunmakla zorunlu idi.

Ağaya yeniçeriler "Kırk bin kol ağası" adını verirlerdi. Ağa gümüş takımlı bir ata binerdi. Resmi günlerde, yol yürüyüşlerinde önünde ocağa mahsus tuğ taşınır, arkasından dört yedek at sürülür, her iki tarafında şatır adında bir hademe yürürdü. Ocak sancağı ile "Mehterhane takımı" denilen ocak muzikası da arkadan gelirdi.

Cuma günleri yeniçeri ağası camiye giderken önünde bir şebilci yürüyerek halka su dağıtması kuraldan idi.

Yeniçeri ağası "Ağa Divanı" denilen askeri kurula da başkanlık ederdi. Ağa kapısında toplanan bu mecliste her tür askeri hareketlere, ocağın disiplinine ait işler ile yeniçeri erlerinin cezalandırma ve ödüllendirilmesine ait sorunlar müzakere edilir ve yönetilirdi. Bu mecliste üyeler tarafından özel kural ve merasime uyulurdu.

Ağa, divana giderken bile merasime uyulur. Kendisi gümüş takımlı bir ata biner ve arkasından dört yedek at götürülürdü. Sağ tarafında yine ata binmiş olarak Sekban Başı gider, arkalarında İstanbul Ağası, daha sonra sırasıyla Yeniçeri Efendisi, Fodlahavaran Katibi, Mahzar Ağa, Başçavuş, Zağarcıbaşı, Tornacıbaşı, Devecibaşı, Solak adı verilen ortaların Çorbacıları, Ağa İmamı ve başka Orta Çorbacıları gelir, en nihayetle Yeniçeri Erleri yürürlerdi.

Meclisin görüşmeleri sonunda "Orta Çavuş" kollarını bükerek bektaşilerin duruşu biçiminde ağayı selamlayarak arkasından başçavuş tarafından bir dua okunur ve sonra yeniçeri ağası, eşliğinde "Kethüda Bey" olduğu halde, divandan ayrılarak ağa kapısından kendi dairesine çekilirdi.

Yeniçeri ağasının görevden azli gerektiğinde Sancak Beyliği ile taşraya gönderilir, burası da çok defa Kastamonu Sancağı olurdu. Yeniçeri ağalarından Rumeli Beylerbeyliği mertebesini kazananlar ile birdenbire Derya Kaptanlığına ve sadaret makamına yükselenler bile olmuştur.

Ağanın ödenekleri Kanuni Sultan Süleyman zamanında gündelik beşyüz akçeden oluşur, ayrıca "Saman Bahası" adıyla yılda 80.000 akçe verilir. Bir akçenin bugünkü değeri 4 kuruş olduğuna göre saman bahası hesaba katılmadığı halde, ağanın aylık maaşı bugünkü ölçülere göre 60.000 kuruşa varmaktadır.

FALAKACI BAŞI (Resim 2)

Falakacıbaşılar başlarına çuhadan "kalafat" giyerler, bunun üstüne beyaz sarık sarar,

arkalarına entari, bunun üstüne yeşil çuhadan kolları hortumlu dolama ve ayaklarına kırmızı çakşır ile sarı mest ve pabuç ya da sarı çizme giyerlerdi.

Her hafta bir eri, nöbetle Bab—ı Aliye gelir, Sadrazam bir yere gittiği vakit cellatlar ile beraber arkasından gider, yolsuz hareketlerinden ötürü Sadrazam emriyle döğülmesi gerekenlerin ayaklarını, resimde omuzunda asılı olarak taşıdığı görülen falakaya sokarak kızılık değnekleriyle ve kavaslar yardımıyla döverdi.

Dövme cezasında kullanılacak değneklerin kalınlık ve uzunluğu bugün de yürürlükte olan Padişahlık Askeri Ceza Kanunnamesinde olduğu gibi sınırlandırılmış değildi.

Yeniçeri ağası da görevi gereği İstanbul sokaklarını dolaştığı vakit önceleri de bildirdiğimiz gibi halktan cezayı hak edenleri terbiye etmek için falakacılardan birini yanına alırdı.

AĞA YAMAĞI (Resim 3)

Ağa yamağı başına püsküllü fes, bunun üstüne bilek kalınlığında bükülerek çapraz olarak dolanmış astar sarar, arkasına ince mintan, bacağına mavi şalvar, ayağına kırmızı yemeni giyer, kuşağına bir hançer sokar ve anlatılan elbisesinin üstüne de kırmızı kollu cübbe giyerdi.

Ağa yamağı yeniçeri ağasının emrinde subayların beraberinde bulunan emir çavuşlarının görevlerini yaparlar, sırası gelince de ocaktan bir memuriyete atanırlardı.

Ağanın maiyetinde emir çavuşluğu görevini yerine getirmek üzere, "Ağa Nöbetçisi" ve Ağa Mumcusu" adlarında iki kişi daha bulunurdu. Ağa nöbetçisinden yeniçeri ortalarına "Oda Başı" atandığı tarih sayfalarında yazılıdır.

Diğer büyük subaylara ayrılan yamaklar da ağa yamağıninkine benzer kıyafetler giyerlerdi.

BAŞÇAVUŞ (Resim 4)

Başçavuş başına beyaz keçeden bir külâh giyerdi. Külâhın alt tarafı sarı sırma ile süslenmiş ve sivri ucu arkaya doğru kıvrılır ön tarafına tüyden bir sorguç takılmış bulunurdu. Arkasına dolama adında kırmızı kaftan, içine entari, dizine kırmızı şalvar, ayağına sarı mest veya pabuç veya sarı çizme giyerdi.

Başçavuş yeniçeri ocağının başlıca subaylarından idi. Beşinci cemaat ortasının çorbacısı olmakla beraber yeniçeri ağasının başkanlığında bulunan ağa divanının da teşrifatçısı idi.

Divanda dilekçeleri ve başvuruları ağaya sunarak oyunu almak, ulufe verildiği zaman yeniçerileri Padişah Sarayının avlusuna davet ve göndermek gibi işlerle görevli bulunurdu.

TEKKELİ (Resim 5)

Kendine özel olmak üzere başına giydiği üsküf ⁽¹⁾ ün alt tarafı çepçevre dört parmak sırma ile işlenmiş, alınının üstüne gelen yerine yelpaze şeklinde tüyden bir sorguç takılmıştır. Tekkeli'nin giydiği elbise, yeniçeri ağasınıninkine benzerse de ağanın kolsuz kürküne takılan kol beyaz atlastan, tekkelininki ise kırmızı olur, kürkün kabı da mavi renktedir ve yine Tekkeli'nin sarı çizme giymesi de kural idi.

(1) Üsküf : Tepesi devrik ucu püsküllü takke. Ekseriya Akdeniz Adalılar giyerler ki kırmızı yünden örme olup, fesin ilk şeklidir.



Çorbacı

Odacıbaşı

Kul Kethüdası

TABLO 10



Orta Çavuş

Salma Çuhadarı

Zırhlı Nefer (Er)

Önceleri ağa kapısı olan Şeyhülislamlik Dairesinde Şeyhülislama özel olan Divan yerine bugün için "Tekkeli Köşkü" denmekte olduğuna göre, bu kişinin ocak subaylarında olduğu sanılmakta ise de, görevine ait tarihsel bilgi yoktur.

KULOĞLU BAŞÇAVUŞU (Resim 6)

Başına kafes denilen sarıklara benzemek üzere tepesi kırmızı ve yumru beyaz bir sarık sarar, arkasına dar yenli, uzun etekli kırmızı bir cübbe, dizine mavi şalvar, ayağına kırmızı yemeni giyer, beline mercanlı kama sokardı.

Mekanı Cennet olan Sultan Orhan Hazretlerinin Saltanatı zâmanında yaya ve yeniçeri isimleri ile kurulan askerlerin parlak ve şerefli zamanında yetersizliği anlaşıncı o sıralarda Rumeli'de bolluk üzere alınan ve şariat gereğince beşte biri devlete ait bulunan esirlerden oluşan kula "Pençikli Kul" adı verilmişti.

Bu kulu oluşturan kişilerin acemilikleri ve ülkenin geleneklerine dair bilgisizlikleri halk tarafından bilindiğinden, erin şan ve şerefine korunması devletin isteği ve esas fikri idi. Bunların sokak ve pazarlarda gezip tozarlarken haklarında herhangi bir kimseden ve taraftan hakeret yollu bir muameleye meydan verilmemesine ve kendilerinin de askerlik namus ve şerefine bozacak hallerin meydana gelmemesine, uygunsuz yerlerde gezmeyerek zamanında kışlalarında bulunmalarına gözlemcilik de kuloğlu baş çuhadarı da denilen kuloğlu başçavuşuna verilmişti.

Pençikli kul dağıtıldıktan sonra bile kuloğlu başçavuşluğu görevi sürüp gitmiş, bu memuriyette bulunanlar eski görevlerine benzer işler ve gözlemciliklerde kullanılmışlardır.

ÇORBACI (Tablo 10, Resim 7)

Başına kırmızı kalafat giyerdi. Bu kalafat yeniçeri ağasınınkine göre daha yuvarlak olur, üzerine de başka biçimde beyaz bir sarık sarılırdı. Arkasına kırmızı çuhadan uzun kollu bir çübbe, bunun altına uzun bir entari ve bacağına kırmızı şalvar giyer, beline şal kuşak bağlar, ayağına sarı mest ve pabuç giyerdi.

Çorbacı bugünkü yüzbaşı rütbesini taşıyan bir bölükbaşı olup, yeniçeriler arasında "Çorbacı" adıyla çağrılırdı. Her ortada orta amir ve komutanı olmak üzere bir çorbacı bulunurdu.

Bazı yabancı tarihlerde bu isimden çıkarılan mana dolayısıyla çorba pişirmeye memur olduğu yazılmakta ise de, yeniçeriler doğu geleneklerine göre velinimet yani iyiliklerini gördüğü kimse olan Padişah Hazretlerinin iyiliklerinin kıymetini bildiklerini açıkça ifade etmek üzere bunlara "Ocak" veya "Ocak—ı Amire", subaylarına "Çorbacı", "Aşçı Usta" gibi isimler vermişlerdir. Mutfak kazanlarına "Kazan—ı Şerif" adını verir, ona Sancak rütbesinde hatta ondan da yüksek bir derecede saygı göstermeyi adet edinmiş olduklarından, çorbacı isminin çorba pişirmekle görevli kişi olmadığı açıkça anlaşılır.

ODA BAŞI (Resim 8)

Çorbacı gibi elbise giyerse de, başındaki kalafatın rengi yeşil çuhadan, şalvarı da mavi renkli idi.

Rütbesi de bugünkü Mülazım (Üsteğmen) rütbesinin karşılığı olur, her ortada bir oda başı bulunurdu. Oda başı Çorbacının vekili ve yardımcısı idi. Törenlerde selamlamanın iyi ve güzel şekilde yerine getirilmesine, orta erleri içinde düzen ve disiplinin yürütülmesine dikkat ile özen gösterirdi. Yeniçerilerle beraber bir odada yatar, savaşta da ortaya ait çadırda kalır, Çadırın direği yanında otururdu. Bu sırada yeniçeriler alışkanlıkları gereğince odabaşının çevresinde bir halka olurlardı.

KUL KETHÜDASI (Resim 9)

Kul kethüdası denilen kethüda Bey başına bir çeşit "Üsküf" giyerdi. Bu üsküfün alt tarafı dört parmak eninde sarı sırma ile işlenmiş, üst tarafı da arkaya pek fazla sarkmayıp pek az geriye gitmiş olurdu. Üsküfün üstünde biraz geriye kıvrık ve sağa doğru eğik yelpaze biçiminde tüyden bir sorguç bulunduğu gibi, bunun da sol tarafında yine sola eğik bir başka sorguç bulunurdu.

Kethüda Beyin elbisesi yeniçeri ağasınınkine benzer ise de, kolsuz kürkünün kabı kırmızı idi. Bu kürke eğreti olarak takılan kollar yeşil olurdu ve ayağına da sarı çizme giymesi kuraldan idi.

Kethüda Bey yeniçeri ağasının yardımcısı idi. Mutlaka ocakta yetişme ve sırasıyla rütbelere erişmiş olması, ocağın usul ve kurallarını iyi bilmesi zorunlu idi.

Ocağa bağlı olmayanların da yeniçeri ağalığına atanması olurdu ve usuldendi. Bunlar ocağın kurallarını tamamen bilemeyeceklerinden, Kethüda Bey'in mutlaka ocaktan yetişmiş olmasının şart koşulması bu duruma karşı bir çeşit önlem sayılırdı.

ORTA ÇAVUŞ (Resim 10)

Başına iki sorguçlu "Üsküf" giyip arkasına geniş kollu bir cübbe, bunun altına da sarı entari, bacağına kırmızı şalvar, ayağına kırmızı çizme giyerdi.

Resim 4'de bahsedilen Başçavuş'un maiyetinde de iki çavuş bulunur, bunun birine "Orta Çavuş" denirdi. Bu çavuşların ikisi de subay sayılmamakla beraber, gerek yeniçeri ağasının, gerek ocak erkanı ile çorbacıların emirleri gereğince tutuklu erleri terbiye eder, yeniçerilerin törendeki yürüyüşlerinin düzenli olmasını sağlardı.

Bundan başka "Orta Çavuş" alaylarda ve yeniçeri ağasının başkanlığında bulunan divan müzakereleri sonunda bektaşilerin duruşlarında olduğu gibi kollarını kavuşturarak yeniçeri ağasını selamlamakla da görevli idi.

SALMA ÇUHADARI (Resim 11)

Yeniçeri Salma erlerinden yani tebdillerinden emrinde yirmi, hatta gerektiğinde daha da fazla er bulunan bu salma çuhadarı kışlada bulunduğu zaman başına tepesi yeşil çuha, etrafı siyah kuzu derisinden bir kalpak, sırtına da "Pirpiri"⁽¹⁾ denilen kırmızı cübbe, bacağına dövme siyah şalvar, ayağına da kırmızı yemeni giyerdi⁽²⁾

(1) Pirpiri : Esnaf ve külhanbeylerinin giydikleri dar elbise.

(2) Eserde kırmızı yemeni yazmakta ise de resimde yemeninin adı sarı görülmektedir.

Gerek çuhadara, gerekse maiyetindeki erlere "Salma" denilmesi durumun araştırılması anlamında gece ve gündüz çeşitli kıyafet değiştirerek gezmelerinden her köşe ve bucağa ve her hizmete saldırmalarından ileri gelmiştir.

Salma çuhadarı ile emrindeki erlerin görevleri pazar yerlerini ve kalabalık bölgeleri gezip tozmak, kahvehane, berber dükkanlarında zararlı olabilecek her çeşit kumar ve buna benzer kötü işlere girişenleri azarlamak, ezan okunduğunda camiye gitmeyen esnaf ve başkalarına kamçı ile vurarak camiye göndermekti. Kışlarında sıra ile çarşı pazara çıkan yeniçerilerin edeplince gezmelerine, hamama gittikleri zaman kavga ve çekişme çıkarmamalarına, mahalle ve kabristan aralarında bulunan fahişelerin kovulmalarına, rezalet çıkarmalarını önlemelerine, ramazan gecelerinde çocukların camilerde gürültü etmemelerine ve daha bunlara benzer pek çok münasebetsizliklere meydan verilmemesine dikkat ve nezaret etmek ve günlük olayları Ağa kapısındaki amirlerine bildirmek gibi hususlar hep görevleri arasında idi.

ZIRHLI ER (Resim 12)

Aslında savunma silahlarından olan "zırh" denilen madeni elbise, önceleri Osmanlı Ordusunda çoğunlukla sipahiler tarafından kullanılırdı ise de, piyade erleri arasında zırhlı erlere de rastlanırdı.

Resim 12'de gösterilen zırhlı er, başına miğfer giymek suretiyle başını örtmüş ve korunmuştur. Alnını, boynunu ve yüzünün bir kısmını da miğfere bağlı olan ve aşağıya doğru sarkan küçük demir halkalardan oluşan zırh parçalarıyla korunmuştur. Sırtına zırh gömlek giyerek kollarını demirden yapılmış bir kolçak ile örtmüş, dizlerini de bir zırh parçası ile koruyarak ayağına çizme giymiştir. Sol elindeki kalkan ile kendini savunarak, boynuna ve sol tarafında çapraz astığı kılıcı ile de düşmanlarına saldırırdı.

SEKBAN BAŞI (Tablo 11, Resim 13)

Başına "Kafes" denilen başlığa benzer bir biçimde fakat daha küçük ölçüde bir imame, sırtına kollu yüksek omuzlu kısa bir salta⁽¹⁾ bacağına da mavi çuhadan yapılmış bir şalvar giyer, beline kemer kusak bağlar, ayağına sarı yemeni giyer, alışıldığı üzere, kuşağına bir kamçı sokardı. Resmi günlerde bunlara ek olarak uzun ve kırmızı bir kaftan giyerdi.

Sekban başı, önceleri, yeniçerinin üçte biri kadar olan 34 Ortadan oluşan Sekban Bölüklerinin ve bir söylentiye göre de bütün yeniçerilerin ağası idi. Daha sonraları, Sekban Ortaları da Yeniçeri Ağasının komutası altına verildiğinden, Sekban Başılık görevsiz bir makam olarak kalmışsa da, Yeniçeri ağaları Padişah ordusu ile bir yere gittiklerinde Sekban Başılar, "Ağa Kaymakamı" adıyla İstanbul'da kalarak vekil olarak ağanın görevini yapmış oldukları için bir bakıma Yeniçeri Ağasının yardımcısı demektir.

BOSTANCI BAŞI (Resim 14)

Başına, Yeniçeri subaylarının üsküfüne benzer kırmızı renkte bir "Ada", arkasına kolsuz kırmızı kaftan, bacağına mavi bir şalvar giyer, kuşağına mücevherli bir kama sokar, ayağına yemeni giyerdi.

(1) Salta : Bir çeşit kısa cepken.



Sekban Başı

Bostancı Başı

Subaşı

TABLO 11



16

17

Ases Başı

Böcek Başı

Önceleri devşirme yöntemiyle toplanan ve "Acemi Oğlanları" adı verilen hristiyan çocuklarının bir kısmı İstanbul'daki Padişah sarayları ile Edirne ve Gelibolu'da bulunan saray ve bostanlarda bostancılık yapmak üzere ayrıldıklarından, bunlara "Bostancı" denirdi. Bunlar, Bostancı Başı denilen büyük bir subayın yönetiminde bulunurlardı. Zaman geçtikçe bu bostancılar bir "Asker Ocağı" topluluğu olmuşlardır. Başları olan "Bostancı Başı", Boğaziçi ile Padişah Sarayı ve bahçelerinin asayiş işleriyle görevlendirilmişlerdir.

Bostancı Başı'nın emrinde Haseki Ağa, Baş Tebdil Ağa, Kara Kulak Ağa, Vezir Kara Kulağı Ağa, Bostancılar Kethüdası ve Bostancılar Odabaşısı adlarında müteaddid subaylar vardı.

Padişah filika ile bir yeri şereflendirdiği hallerde Bostancı Başı Padişah filikasının dümenini kullanırdı.

SUBAŞI (Resim 15)

Resimde görüldüğü gibi, başına ağzı enli tepesine doğru sivrileşen ve mermer havan biçiminde olan beyaz tülbentten yapılmış bir başlık, sırtına sarı çuhadan biniş, bacağına mavi şalvar, ayağına sarı yemeni giyerdi.

Subaşının görevi, gündüzleri kol gezerek çarşı, pazar, mahalle aralarının temizliğine bakmak, bozulmuş kaldırımları onarttırmak, yol üzerinde yan yatmış, eğrilmiş binaların yıktırılarak yaptırılmasını Mimar Başı'ya iletmek ve "Ases Başı" gibi geceleri de kol gezerek uygunsuzları denetim ve arama gibi çalışmalar yapmaktı.

Her kentte bu işlerle görevli bir Subaşı ile maiyeti vardı. Bunlar barışta zabıta ve belediye görevlerini yerine getirirler, savaşta da muharebeye giderlerdi.

ASES BAŞI (Resim 16)

Başına yeşil çuhadan "Çatal Kalafat", sırtına zagra yakalı, yeşil kaplı divan kürkü, bacağına al çakşır ve ayağına sarı yemeni giyerdi.⁽¹⁾

Kendisi Yeniçeri Ortalarından 28 nci Bölüğün Çorbacısı olduğundan her gece bölüğünden sıra ile yanına subaylar olarak çarşı aralarında, mahalle içlerinde dolaşır, kuşkuyla çekecek yerlerde sabahlara kadar gezerek yakaladıkları suçluları cezalarını görmek üzere gereken yerlere gönderirdi. Böylece halkın güvenlik ve huzurunun sağlanmasına önem ve çaba gösterirdi.

Bundan başka Ases Başı, cuma günleri Sadrazamın gideceği caminin yolu üzerine bölüğü ile birlikte giderek selam durmak, cinayet işlemiş birinin idamı sırasında yine kendi bölüğü ile siyaset makam ve yerine giderek disiplin ve güvenlik görevini yerine getirirdi.

BÖCEK BAŞI (Resim 17)

Başına siyah kuzu derisinden ve üzeri yeşil çuhadan yapılmış bir çeşit kalpak, arkasına dar kollu uzun cepken, bacağına bol mavi şalvar, ayağına kırmızı çizme veya yemeni giyerdi.

Böcek başı zabıta işleriyle görevli olduğundan, arayıp bulduğu suçluları ağa kapısına yani yeniçeri ağasının ikamet yerine veya ihtisap⁽²⁾ nazırının konağına veya Babacafer

(1) Resimde al değil, mavi çakşır gözüktüyor (Çeviren).

(2) İhtisap : Hesap sorma, belediye memurluğunun işi ve iş yeri.



Tımarlı Sipahi

Lağımçı Başı

Cebeciler Kethüdası

Topçu Başı

Humbaracı

zindanına götürür, cinayetin oluşuna göre bazısının elini, kolunu, bazısının da kulağını kestirip, bunlardan ikinci kez rezalete cesaret edenleri de idam eder, kendisi ile beraber maiyeti de aynı yerde oturur ve dinlenirdi.

Böcek başı ağının maiyetine erkeklerden başka bazı kadın kişiler de verilirdi. Böcek başının aştıları da hırsızlık ve yankesicilik gibi kötü eylemlerde ün kazanmış ve tuttıkları fena yoldan usanarak kanuna sığınmış kişilerden olduğundan, böcek başı ağası hatır ve hayale gelmez önlemler ve hileler ile suçluları ortadan kaldırmayı ve bulunmasından tüm umut kesilmiş olan çalınmış mal ve eşyayı meydana çıkarmayı başarırdı.

TIMARLI SİPAHİ (Tablo 12, Resim 18)

Osmanlı Devletinde önceleri çalıştırılmış olan Tımarlı bir çeşit süvari askeri olup, bunlar barış zamanında ondalık gelirleri üzerlerine ihale edilen arazide ikametle düzen ve güvenliğin yolunda gitmesine dikkat ederlerdi. Savaşta kendi sancak beylerinin bayrağı altında memur oldukları semte gittiklerinden, her eyalette bulunanları o eyaletin elbisesini giyer, o kıyafetle savaşa giderlerdi.

18 no. lu resimde görülen Sipahi, Anadolu halkından olup, başına bir çeşit alaca külah, arkasına dar kollu salta, bacağına mavi şalvar giymiş, kuşağına bir çift tabanca sokup, kayışını omuzundan geçirerek tüfeğini resimde görüldüğü gibi kaldırmış, çubuğunu sağ eline almıştır. Tüfekle donanmış olmakla beraber at üzerinde mızrak ve kılıç ile de silahlanmış bulunur; ayağındaki kırmızı çizme mahmuzsuz olduğundan "kazgan üzengi" denilen enli tabanlı üzensini mahmuz yerine kullanırdı.

Okazkade yani asker oğlu olmayan, sınır beklemeyen, bir yararlılık etmeyenler sipahi olamazdı. Bunların tımandan "Kılıç Hakkı" denilen miktarı bazı eyaletlerde 3000, bazılarında 5000 yahut 6000 akçe olur, Terakkisiyle beraber miktarı 20.000 akçeyi geçemez ve işinden alındığında "Kılıç Hakkı" olup, esası oluşturan miktarı evlada geçer ise de Terakki verilmezdi.

Bir sipahinin tımarı kılıç hakkını aştığı, yani ona az çok (terakki) verildiği halde o sipahi savaşa giderken tımarı kılıç hakkını kaç katı geçmiş ise beraberinde savaş ve vuruşa elverişli silah ve elbisesi tam olan o miktarda "Cebelu" yani süvari götürmeye yasal olarak zorunlu idi.

Tımarlıların büyüklerine "Zeama" daha büyüklerine "Ümera" denir, bunların gelirleri de ona göre çok olurdu. (Evvelce birinci bölümde teşkilat bahsinin eyaletler konusunda anlatılmıştır.)

LAĞIMCI BAŞI (Resim 19)

Başına kırmızı kadifeden kalpak, arkasına mintan ve şalvar, ayağına kırmızı yemeni giyerdi.

Kalelerin savunma ve kuşatması sırasında yer altında yollar kazarak düşman mevkilerinden havaya uçurulması istenilen yerin altında lağım bağlayarak lağım savaşı yapmakla görevli olan bu askeri sınıfa "Lağımçı"⁽¹⁾ denir, aralarında Hristiyan uyruklular da bulunurdu.

(1) Lağımçı : Osmanlı çağında istihkam sınıfıdır.

Lağımıcılar aslında Osmanlı Devletinin Kapıkulu ulufeli muntazam askerleri idiye de, bunlar bir tür askeri mühendisti, savaşlarda kendilerinden hayli faydalanıldığından, sonraları zengin tımarlar tahsis edilerek rahat yaşamaya devletçe özen gösterilmiştir.

Lağımıcılar az evvel de anlattığımız gibi "Lağımıcı Başı" adındaki bir büyük subayın komutasında olur, bunun emrinde, mahiyetinde kethüda, çavuş, alemdar gibi diğer ocak büyüklere de bulunurdu.

19 no. lu resimde gösterilen lağımıcının elinde bir kangal ip görülür, bu ipin ucuna bağladığı bir taşı alt tarafa lağım bağlamak istenilen yere attıktan sonra ipi gererek bu noktanın uzunluğunu ölçer, ipin gerisindeki yön üzerinde üç noktayı belirleyerek bu noktalardan geçen çizginin çıkış yeri üzerinde de koridor kazılırdı.

CEBECİLER KETHÜDASI (Resim 20)

Başına simit sarık sararak arkasına mavi çuhadan kaftan, bacağına kırmızı çakşır, ayağına sarı mest ve pabuç, yahut sarı çizme giyer, kuşağını kaftanın üzerinden bağlardı. Cebeciler kethüdası "Cebeci Başı" adında bir büyük subayın komutasında olup, kapıkulu ocaklarından sayılan cebeci ocağının ikinci subayı ve cebeci başının yardımcısı idi.

Cebeciler tüfek, tabanca, kılıç gibi hafif silahların temizliği, onarım, korunması, dağıtımı ve cephanenin iyi şekilde korunmasıyla görevli idi. Böylece Cebeci başı bugün bazı ordularda kullanılan silah müfettişlerinin ve cephane nazırlarının işlerini üzerlerine almış olurlardı.

Görevleri bugünün tabur tüfekçilerinininkine benzeyen cebeciler diğer kapıkulu askerleri gibi Ortalara bölünmüştü. Her Orta'nın bir çorbacısı ve birkaç ta subayı bulunur ise de bunlar aslında subay değil Ortaların birer müdürü olup, bu Ortalar erlerinin birer öğretmeni olarak bulunurlardı.

Cebeciler diğer Kapıkulu Ocakları gibi İstanbul'da otururlardı. Gerekliğinde Ordu Kumandanlarının yanına uygun sayıda cebeci katılırdı. Padişah alayı yola çıktığı zaman cebeci başı bütün maiyetile birlikte refakat ederdi.

Cebecilerin sayıları Kanuni Sultan Süleyman Hazretlerinin hükümetleri zamanında 600—700 kişiden oluşurken 16 ncı yüzyıldan sonra bunlar da diğer sınıflar gibi arttırılarak 7000—8000 kişiye ulaşmışlardır.

TOPÇU BAŞI (Resim 21)

Kapıkulu ocaklarından, Topçu ocağının birinci üst ve komutanı olan bu kişi başına yeşil çuhadan "Kalafat", arkasına içi kürk kaplı uzun kollu kırmızı çuhadan ve bunun altına entari, ayağına da sarı çizme giyerdi.

Topçu başılık bugünkü askeri terimce Tophane Müşirliği demek ise de, önceleri topçu başılar Padişah Ülkesinde bulunan topçu ve sanayi askerlerinin komutanlığını yapmak ve İstanbul'daki anbarlardan başka bütün kalelerde mevcut anbar ve cephanelikleri deftere kayıt ederek eksiklerini her zaman tamamlamak gibi önemli bir işi yüklenmiş olduklarından, yetki ve sorumlulukları şimdiki tophane müşirlerinden daha geniş idi.

Topçu başının mahiyetinde top dökümüne mahsus gereçlerin zamanında yeterli miktarda sağlanmasına, dökücülerle top dökümünde çalışacak işçilerin sanatlarında alışkanlık ve ustalıkla görevlerini en iyi biçimde yerine getirmelerine gözlemcilik etmek üzere "Dökücü Başı" namı bir büyük subay bulunurdu.

Top döküleceği gün topçu başı tarafından Sadrazam, Şeyhülislam, kazasker ile büyük vezirlerle, davete çağırılması gereken vaiz veren büyük şeyhlere davetiyeler gönderilerek büyük bir ziyafet verilir, dökücülerle diğer işçiler de bu ziyafette bulundurulurdu.

Bütün davetliler geldiğinde dökücü ustalarla öbür işçilerden kırk, vezirler ve şeyhlerden de kırk kişi ayrılarak bunlar dökümhane içinde bırakılıp, diğerleri "Tunç deryası aktığı vakit nazarı sevmez" denilerek dışarı çıkarılır ve dökümhane içinde kalan vezirlerle şeyhler sofralar üzerinde oturup "Lahavle ve la kuvvete" sözünü aralıksız tekrarlarlardı. Ustalar ocakta erimiş olan madenden oluşan tunç kazanına gereği kadar kalay attıkları sırada "Dökücü Başı" orada bulunanlara "Sultanım; iyi ve kötüyü ayıran dinimiz aşkına zekat ve sadakanızdan altın kuruş ne olursa şu tunç deryasına para bırakınız der, Sadrazam, Hazinevar ve diğer vezirler tarafından birkaç kese altın dökücü başıya teslim olurdu. O da "Bismillah"diyerek bu akçeyi tunç kaynamasına atardı.

Top dökümü yetmiş kişinin Padişah tarafından hil'at giydirilerek nasiplendirilmesi ve birçok kişiye terakiler verilmesi törenin geleneklerinden idi.

HUMBARACI (Resim 22)

Kapıkulu Ocaklarından sayılan humbaracılar başlarına siyah kuzu derisinden kalpak, arkalarına entari, bunun üstüne kısa cepken, bacaklarına şalvar, ayaklarına kırmızı yemeni giyer ve kuşaklarına, bir kama ile bir de hançer sokardı.

Humbaracılar, biçim olarak havana benzediklerinden dolayı ötedenberi dilimizde havan adı verilen ateşli aletlerin kullanılmasına memur idiler. Bu ateşli aletler yardımıyla içinde burat ile dolu humbara adında yuvarlak mermiler atış yapıldığından bunlara humbaracı adı verilmiştir.

Bugün Hakanlık kaleleri ve padişahlık kıyılarında bulunan havanların görevleri kale topçusu tarafından yerine getirildiği gibi, humbaracıların seyyar ordularındaki görevleri de topçu obüs alayları tarafından görülmektedir.

Zamanla humbaralara kara askerince dane denilmekte ise de, deniz topçularınca humbara terimi halen kullanılmaktadır.

23

24

25

Deli Süvarisi

İmam

Bayraktar



TABLO 13



26

27

28

Civelek

Enderun Okulu
Öğrencileri

Acemi Oğlanı

DELI SÜVARİSİ (Tablo 13, Resim 23)

Ötedenberi serhat kulu süvarisi arasında ve vezirlerin dairelerinde çalıştırılan bu süvari askerleri, başlarına deli kalpağı denilen üstü siyah çuhadan, aşağısı kuzu derisinden uzun bir kalpak, arkasına dar kollu bir salta, bacaklarına dar şalvar, ayaklarına mahmuzsuz kırmızı çizme giyer, kuşaklarına bir çift tabanca sokarlardı. Ayrıca birer tüfek ve kılıç ile silahlanırlardı. Tüfeklerini at üstünde dipçığı yukarı gelmek üzere resimde görüldüğü gibi, taşır, bundan başka bir de mızrakla donatılırdı.

Bu çeşit süvari rehber anlamına gelmek üzere delil adında idiysede halk arasında kendilerine yanlış olarak deli ismi verilmiştir. Hiçbir zorluktan ürkmeyerek, hatta kendilerini düşünmeden tehlikeye atarcasına ve çılginca bir cesaret sahibi olduklarından takılan bu isim kendilerine uygun düşmüştür.

Padişah ordusunda hafif süvari hizmetinde çalıştırılan delil topluluğundan ilk kuruluşlarında pek çok faydalanılmış ve kendileri hayli yararlıklar göstermişlerdir. Fakat sonraları verilenleri dairelerince çalıştırılmayarak dirliksiz kalmış yani, kendi geçimini sağlayacak bir başka yol gösterilmemiş olduğundan, eşkiyalık yapmak zorunluluğunu duymuşlardır. Böylece intizamları bozularak arkadaşları levend süvarisi gibi bunların da varlıklarından yarar yerine zarar görülmeye başlanmıştır.

Delil süvarisinin başlangıçta her 50-60 kişisi "Bayrak" adıyla bir takım meydana getirirdi. Bu tamı bir bayraktar komutasında bulunurdu. Bu "Bayrak"lardan bir kaçına da "Deli Başı" adında bir subay komuta ederdi. Deli Başların üstünde "Ser Çeşme" adında subaylar bulunur, bunlardan her birinin maiyetinde birkaç "Deli Başı" bulunurdu. Sonraları deli süvarisinden her 10 süvarinin bir bayrak açmasına da müsaade olunmuş ve yeniçerilerin dağılması ile sonuçlanan Vaka-i Hayriye'nin hemen sonunda bu süvari de dağılmıştır.

İMAM (Resim 24)

Başına yeşil çuhadan yuvarlak biçimde kalafat üzerine beyaz sarık sarar, arkasına dar kollu kırmızı cübbe, bunun altına ipek entari, bacağına döğme şalvar, ayağına mavi mest ve pabuç giyer, Kur'anı Kerim koymaya mahsus olan ciüz kesesini resimde görüldüğü gibi boynuna asardı.

Yeniçeri ocağına özel olmak üzere "İmam Hazret Ağa" adında bir imam bulunduğu gibi, Kapıkulu askeri sınıfları ortalarında her birinde de asker kişilere dinsel eğitim vermek, salavat, telkin, gusul ve kefenleme görevlerini yapmak üzere bir imam bulunurdu.

Askeri kırı'aların büyük subayları arasında saygıya değer olanlarından birinin adına göre anılması, Osmanlı ordusunda bir geleneği olduğu için Yeniçeri ortalarında 84 ncü Cemaat Ortasına da İmam Hazret Ağa adına izafeten "İmam" denirdi.

BAYRAKTAR (Resim 25)

Yeniçeri Ortalarında Orta Bayrağı'nı taşımaya memur olan Bayraktar, başına mavi bir külâh giyer, bunun alt kısmına beyaz bir sarık sarar, arkasına kırmızı cübbe, içinde entari, bacağına kırmızı döğme şalvar ve ayağına da sarı çizme giyerdi.

Diğer kapıkulu ocaklarını meydana getiren ortarlardan her birine de bir bayraktar bulunur, orta bayrağını taşımak görevinden başka orta subaylarından da sayılırlardı.

Her Ortada en eski, kıdemli olmak nedeniyle pek çok rağbet gören ve etkisi olan (Baş Eski) adı verilen bir er vardı ki, bir bakıma orta subaylarından sayılır ve bayrak taşımak konusunda da bayraktara yardım ederdi.

CİVELEK (Resim 26)

Yeniçeri erleri arasında delikanlı olanlara 'Civelek' denirdi ki bu 'Yaver' demektir. Bunlar külahlarının üstüne çaprazvari bir sarık sarar, arkalarına kırmızı şalta, bacaklarına mavi şalvar, ayaklarına kırmızı yemeni giyer, bellerine madeni bir kemer bağlarlardı.

Civelekler mutfakta aşçı başı ile beraber çalıştırılır, arada sırada sokağa çıkarlardı. Sokağa çıktıkları zaman uygunsuz kişilerce kendilerine sataşılmalari için yüzlerini resimde görüldüğü gibi saçaklı bir peçe ile örterlerdi. Fakat gözleri bu peçenin arasından parladığından bu bile üzerlerine ilgi çekmeye yeterli idi.

ENDERUN OKULU ÖĞRENCİLERİ (Resim 27)

Osmanlı Devletinin eskiden Harp Okulu yerinde olan bu öğrencileri başlarına kavuk, arkalarına entari, üstüne göğsü düğmeli kaftan, bacaklarına şalvar, ayaklarına sınıflarına göre kırmızı veya sarı renkte olan çakşıra dikilmiş mest giyer, bellerine som sırma kemer bağlarlardı. Entari ve kaftan ile şalvarın renk ve çeşidi mevsime göre değişirdi. Koğuşlarda yıldızlı takke giyer, iki tarafından saçlarını yanlarına sarkıtırlardı.

Fatih Sultan Mehmet Han Hazretlerinin saltanatları zamanında kurulmuş olan okulun bu öğrencileri (koğuş) olarak üç sınıf üzerine düzenlenmiştir. Diğer iki sınıf için başlangıç sınıfı olan ilk sınıfa "Seferli Koğuşu", ondan sonraki sınıfa "Kiler Koğuşu", ve son sınıfa da "Hazine Koğuşu" denirdi. Sultan I. Ahmet Han Hazretlerinin saltanat dönemine kadar seferli koğuşuna "Küçük Oda" adı verilirdi.

Devşirme yasasının yürürlükte olduğu müddetçe Acemi oğlanları içinde zeka ve yetenekleri, yakışıklılıklarıyla en seçme olanları Enderun okulu öğrenciliğine kabul olunurdu. Bu okulun her koğuşunda genel tahsil süresi 14 yıldan ibaretti.

Devşirme yasası yürürlükten kaldırıldıktan sonra bu okulun öğrencileri kölelerden ibaret kalmıştır. Fakat bu okul öğrencilerinin geleceği çok parlak olduğu gibi, Osmanlı Devletinin makamları hemen hemen bu okuldan mezun olanlara verildiği için zamanla devlet büyükleri arasında oğullarını köle göstererek Enderun Okuluna vereñler çok görülmüştür. Daha sonraları da bu gibilerin çocukları doğrudan doğruya okula alınmışlardır.

Has Oda'ya gerekli ağalar Hazine Koğuşu öğrencileri arasından ayrılırdı. Bu ağalar 40 kişiyi geçmezdi. Yukarıda saydığımız üç koğuş öğrencileri de "Ağa" adını taşırdı.

Enderun Okulunda herşeyden önce Kur'anı Kerim, kurallarına uygun olarak güzel sesle okutulur, İlmihal⁽¹⁾, Tecvit⁽²⁾, Birgevi, Halebi ve Kuduri gibi dinsel kurallar ve islamlığın

Enderun : Osmanlı sarayının iç teşkilatıdır ki bir saray üniversitesini de kapsar.

(1) İlmihal : Din kurallarını öğreten kitap.

(2) Tecvit : Kur'anı, usulüne uygun olarak okumayı öğreten kitap.

farzları ile ilgili Fıkıh kitapları öğretimi yapılır, Arapça ve Farsça dilleriyle güzel yazı yazma sanatı öğretilirdi. Bundan başka koğuşlarının adı "Küçük Oda" dan "Seferli"ye çevrildikten sonra, Seferli'lere davul çalma, sarık sarma yöntemleri, berberlik, Padişah'a ait eşyaların temizliği gibi sanatları; "Kilerli"lere Padişah'ın kendisine ait yiyecek ve içeceklerin hazırlanması, pişirilmesi yöntemleri; "Hazineli"lere devlet elbiselerini ve padişah Sarayının eşyalarını devşirip katlamak biçimleri öğretilirdi. Kiler ve Hazine Koğuşlarına bağlı olanlarına içgüdülerine göre, okuma yazma, okçuluk, askerlik, tüfek kullanmak gibi silah genni ve binicilik bilgisi ile musiki bilimi de öğretilirdi.

Bu okulun öğrencilerine kuşluk, ikindi ve yatsı zamanlarında olmak üzere günde üç öğün yemek verilirdi. Temizlik ve kılık kıyafet düzgünlüklerine ve nezâketlerine görgü kurallarına son derece özen gösterilir, yere tükürmek, öksürürken mendili ile ağzını kapamamak, elbiselerini birazcık lekelemek gibi kabahatlerde öğrenciler cezalandırılırdı. Bu cezaları; takdir ve falaka ile dövülme idi. Suçun derecesine göre, falaka ile dövülme mestli ya da çıplak ayak üzerine uygulanırdı.

ACEMİ OĞLANI (Resim 28)

Resimde görüldüğü gibi, Acemi oğlanları başlarına tepesi sivri, kırmızı, alt yanı beyaz ve şişkin bir külah, sırtlarına kırmızı cübbe, bacaklarına dövme mavi şalvar ve ayaklarına kırmızı yemeni giyerlerdi.

Kitabın Kuruluş bölümünde de anlatıldığı gibi, Acemi Oğlanları Hristiyan çocukları arasından birkaç yılda bir "Devşirme Kanunu" denilen özel yasa hükmüne, "Tornacı Başlar"ın yardımıyla toplatılan 7-8 yaşlarında düzgün biçimli, yakışıklı genç çocuklardan oluşurdu. Bunlar, "İstanbul Ağası"nın komutasında bulunan "Acemi Oğlan" ocağında 7-8 yıl, İslamlığın koşulları öğretildikten sonra, Kapıkulu Ocaklarına dağıtılırdı.

Aslında, Acemi Oğlanı Ocağı askeri bir okuldu. Fakat buradaki eğitim Enderun Okuluna göre daha yalıt ve daha aşağı düzeyde idi. Bununla beraber, Acemi Oğlanların da pek çok devlet büyüğü yetişerek yüksek mertebelere ulaştıkları ve devlete büyük hizmetler götördükleri içindir ki, sonraları hristiyan budunların içinde kendi istekleriyle çocuklarını Acemi Oğlanları meşleğine verenler olmuştur.

Devşirme Yasası gereğince toplanarak Acemi Oğlanları defterine adları yazılan çocukların bir kısmı Padişah Sarayına ve Acemi Oğlanları kışlalarına, bir kısmı da taşra eyaletleri valileri ile Beylik Çiftliklere gönderilirdi.

Padişah Sarayına ayrılanlar İstanbul, Edirne ve Bursa kentlerindeki Saray Bahçelerinde bostancılık ve Padişaha ait kayıklarda kayıkçılık yaparlardı. Padişah Sarayı ve camilerin inşaatında kullanılmak üzere İzmit'ten kadirgalarla getirilen keresteleri ve yine Saray'da yakılan odunları getirmek için kadirgalarda kürekçilik de yaparlardı. Kışlalara ayrılanların bir kısmı da tersane kalafatçılık gibi hizmetlerde kullanılırdı.

Bunların bu biçimde çalıştırılmalarının nedeni; bedenlerini savaş zorluk ve yorgunluklarına alıştırmak, o dönemlerin çok ağır olan silahlarını taşıyabilme ve kullanabilme için gerekli pazu kuvveti ile beden eğitimini kazanmak, ordu için gerekli olan sanatkârları yetiştirmek ve kendilerini emre itaate alıştırmak, Türkçeyi de kolaylıkla öğrenmelerine elverişli olanaklar sağlamaktır.

29
Harbeci30
Selam Veren
Yeniçeri



31

32

33

Keçeli Yeniçeri

Solak

Ulufe Götüren
Yeniçeri

HARBECİ⁽¹⁾ (Tablo 14, Resim 29)

Harbeciler, başlarına öteki yeniçeriler gibi, "Keçe", sırtlarına kaplan postu, bacaklarına Mavi şalvar, ayaklarına kırmızı çizme giyerler, bellerine bir balta asar, ellerinde bir "Harbe" taşırlardı.

Bunlar, yeniçerilerden "Bölük" adı verilen (61) Ortanın elli altıncı bölüğü erlerinden oluşur, bir kısmı Yeniçeri Ağasının eşliğine görevlendirilir ve ağanın arkasından giderlerdi. Bir kısmı da yeniçeri erkan subaylarından "Mahzar Ağa"nın yönetiminde olarak tomruk işlerinde çalıştırılır ve Bab—ı Ali'de bulunurdu.

Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra, Harbeciler de kaldırılarak onların yaptıkları işler, bir süre için humbaracı erleri ve Kırçalı Sekbanlar tarafından görülmüş ise de, o zamanlar taşralarda bulunan vezirlerin dairelerinde eli gümüş değnekli kavaslar çalıştırıldığından, bunlara benzetme ile Bab—ı Ali'de ve Serasker maiyetinde de Kavaslar çalıştırılmaya başlanmıştır.

SELAM VEREN YENİÇERİ (Resim 30)

30 No. lu resimde görüldüğü gibi, Yeniçeri Bektaşî duruşu ile kollarını kavuşturarak, başlarını bedenlerinin üst kısmıyla beraber eğerek selam verirlerdi. Çünkü, Sultan Orhan Hazretleri muvazzaf ve kıslada yatıp kalkacak bir daimi asker kurulmasını emrettiği sıralarda Amasya'da yaşayan ve dinin yasaklarına bağlı olarak günahlardan kaçınan ve kerametleri ile ün yapan büyük tasavvufçu Hacı Bektaşî Veli Hazretlerini ziyarete giderek kurdukları yeni askerin hayırlı olmasını ve ona bir ad vermesini kendisinden istemişti. Bu aziz şeyh Hacı Bektaşî Veli yeni erlerden birini çağırarak elini erin başının üstüne koymuş ve "Bu yeni askerin adı Yeniçeri olsun, Cenabı Hak yüzlerini ak, bazularını güçlü, kılıçlarını keskin, oklarını tehlikeli ve kendilerini galip buyursun" diyerek hayır duasında bulunmuştur. Askeri kıyafet bahsinin ikinci bölümünde uzun uzadıya anlatıldığı gibi hayır duası sırasında askerin başından aşağıya sarkan şeyhin cübbesinin kollarını hatırlamak için başlarına giydikleri külahın arkasına resimde görüldüğü gibi bir Keçe eklediler, ocaklarını da aziz kişinin koruyuculuğunda bilerek kendilerine (Taife—i Bektaşîyan) Bektaşî Tayfaları, ağalarına da (Ağayarı Bektaşîyan) Bektaşî Ağaları adını vermiş, böylece Bektaşî tarikatına girmişlerdi.

KEÇELİ YENİÇERİ (Resim 31)

Yeniçeri askerleri resmi günlerde başlarına Keçe veya Börk denilen bir külah, sırtlarına entari, bunun üstüne kaftan, bacaklarına dar şalvar, ayaklarına kırmızı çizme giyer, bellerine entari üstünden bir kuşak bağlardı. Törenlerde ve Cuma Selamlığı büyük merasiminde kuşaklarına bir çift tabanca, bir hançer sokar, sağ ellerinde 31 numaralı resimde görüldüğü gibi bir değnek ve sol ellerinde kılıflı kılıç tutarlardı. Gereğine göre ikişer ikişer veya birer birer dizilerek tören ve selamlamayı bundan önceki sayıda bildirdiği gibi uygularlardı.

Bu sırada gerek Yeniçeri heyeti büyükleri, gerek Ortaların subayları askerlerin baş tarafında durur, her Ortanın Bayraktarı da kendi Ortası başında yerini alırdı. Törenlerde yürümek gerektiğinde ya da bu vaziyette yarım sağ veya yarım sol yapılarak ve yürüyüş adımına uygun ağır ağır yürünür, ya da her Ortanın erleri kendi bayrakları çevresinde bir küme kurarak ve Ortalar arasında birkaç adımlık mesafe bırakarak Orta ile Kol düzeninde hareket edilirdi. Tören yürüyüşlerinde dörderli kol düzeni de kullanılırdı.

(1) Harbe : Kısa mızrak, süngü.

SOLAK (Resim 32)

Solaklar başlarına bir buçuk karış yüksekliğinde döğme yaldızlı ve ön tarafı servi biçiminde yeşil sorguçlu bir Tas , arkalarına saçaklı entari, bunun üstüne Dolama tarzında Kaftan , bacaklarına kırmızı çakşır, ayaklarına çakşıra dikilmiş sarı mest, bunun üstüne de sarı çizme giyer, bellerine yaldızlı som kemer bağlarlar, bu kemere de gümüş kabızalı uzun bir kama sokar, ellerinde derviş teberine⁽¹⁾ benzer bir silah taşırdı.

Solaklar savaş ve barışta Osmanlı hükümdarlarının canlarını korumakla görevlendirildiklerinden, padişahların iki tarafında piyade olarak gider, savaşta tehlikeli yerlerden geçerlerken atının dizginlerinden tutarak Padişahın canını korumaya büyük dikkat gösterirlerdi.

Bunların hepsi yüz kişiden olup yeniçeri ocağının 60, 61, 63, 64 ncü cemaat ortalarından alındıklarından bu ortalara da "Solak" adı verilir.

Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra solakların giyimi değiştirilerek başlarına kadifeli ve çene kordonlu kalpak giydirilerek, kalpağın üstüne çeşitli renkte uzun ve enli tüyler takılmış, sırtlarına da gayet süslü setre ve pantolon giydirilmiştir.

ULUFE GÖTÜREN YENİÇERİ (Resim 33)

Yeniçerilerin et ve ekmek tayınları, giyecekleri özel törenlerle dağıtıldığı sırada her orta eri koşuşarak tayınlarıyla giyeceklerini kapışırlardı. Her erin kaptığı eşyayı yine koşuşarak kışlarına götürmeleri Yeniçerilerce yerleşmiş bir kuraldı. Bugünkü reformlarımızca maaş ödenmesi demek olan ulufe dağıtımında da Yeniçeriler koşuşarak kaptığı para kesesini omuzuna alarak kışlaya götürdüğü zamandaki kıyafetleri resim 33'de gösterilmiştir.

Yeniçerinin ilk kuruluşunda her ere günde birer akçe ulufe tahsis edilmişse de, sonraları ulufenin miktarı çoğaltılarak erlerin hizmet ve yararlılıklarına göre çeşitli ölçülerde olmak üzere 3, 5, 7 akçeye çıkarılmış olduğundan, Yeniçeri erleri de ulufelerinin miktarına göre 3'erli, 5'erli 7'şerli diye anılırlardı. Bazı emektarlara ve bilhassa savaşlarda "serden geçti", "dalkılıç" adlarıyla fedai yazılarak savaş sonu sağ kalanlara daha fazla ulufe verildiği gibi, sonraları para alایشının değiştirilerek değerinin düşmesinden ötürü, erlerin ulufesinin artırılmasına devletçe gerek duyulmuş olduğu için 21 ve 23 akçeyi bulmuştur.

Ulufe, günlük hesabıyla tahsis kılınmışsa da ödemeler üç ayda bir, yani yılda dört taksitte yapılırdı.

Her üç ayın adlarını oluşturan harflerden birer tane alınarak, bunların birleşmesinden ortaya çıkan kelime o üç ayın taksidine ad olarak verilirdi. Muharrem, Sefer, Rebiülevvel aylarının taksidine erler arasında "Meser" Rebiülahir, Cemaziülevvel, Cemaziülahir taksidine "Recec"; Recep, Şaban, Ramazan taksidine "Reşen", Şevval, Zilkade, Zilhicce taksidine de "Lezez"; taksitlerin tümüne de "Mevacip" denirdi.

Yeniçeriler mevacibi "Divanı Hümayun" da verilir, Kapıkulu ocaklarından olan öteki erlerin mevacibi ise, ya kendi kışlarında ya da Sadrazam Divanında ödenirdi.

Asker ulufesi salı günleri, ulufenin verileceği salı gününden evvelki pazar günü Babiâlîde "icmal resmi" yapılması usul gereği idi.

(1) Teber : Dervişlerin taşıdıkları ay biçiminde ve sapa geçirilmiş alet, balta.

İcmal resmi günü Yeniçeri Kâtibi çıkacak mevacibi defterini Sadrazamın huzuruna götürür, o sırada bütün ocak subayları ve devlet büyükleri de protokol gereği huzura çıkarlardı.

Yeniçeri ulufesi şu şekilde dağıtıldı :

Ulufe dağıtılacağı gün Divanı Hümayum toplanır, Sadrazam ve diğer Divan üyeleri Kubbe altında hazır olur, zamanın padişahı kafes arkasından bakarken erlerin ulufesi kırmızı meşin keseler içinde, Ocağı meydana getiren Ortaların sayısına göre her bir Ortaya ayırılırdı.

Bu sırada Yeniçeriler subaylarıyla beraber Hümayum sarayında orta kapıya gelerek Sadrazam ile diğer vezirleri selamlarlardı.

Saray mutfağında özel olarak pişirilen çorba, pilav, zerde padişah kapısının önüne götürülerek konurdu. O sırada kubbe altında bulunan Yeniçeri topluluğu büyüklerinden Kul kethüdası'nın belirli vakti gelince elbisesinin eteği ile bir işaret vermesi üzerine orta kapıda duran yeniçeriler koşarak gelirler ve hazırlanmış olan yiyecekleri kapışarak saray avlusunda yerler ve o sırada kurbanlar kesilirdi. Yemek sonunda tekrar orta kapıya gelirlerdi.

Daha sonra Yeniçeri Ocağı subaylarından "Başçavuş" Kubbe Hümayum'un önünde ayrılan özel bir yerde ayakta durarak ellerini bektaşiler gibi göğsüne koyduktan sonra gayet gür bir sesle "Allah; Allah; illallah baş üryan" Sine püryan; Kılıç al kan; Bu meydanda nice başlar kesilir hiç soran olmaz; Eyvah, eyvah; kahrımız kılıcımız düşmana ziyan; Kulluğumuz padişah ayan; Üçler, yediler kırklar gülbankı ⁽¹⁾ Muhammedi; Nuru Nemi Keremi Ali; Pirimiz, sultanımız, hünkaramız Hacı Bektaş Veli; Demine Devranına huu diyelim huu;" diyerek bir gülbank çektikten sonra yine yüksek sesle "Birincinin ağa bölüğü" diye bağırdı. Bu bölükten birisi "burada" diye cevap vermesi üzerine Başçavuş "Haydi;" diyerek tekrar bağıır, bunun üzerine birinci bölük askerleri büyük bir hızla koşuşarak o ortaya ayrılmış olan para keselerini kapışarlardı. Askerlerin bazısı birkaç kese kapabildiği halde hiç kapamayanlar da bulunurdu. Kaptıkları keseleri 33 no.lu resimde görüldüğü gibi omuzlarına koyarak, elleri boş kalanlar da bunlara katılır,böylece birinci orta erleri toplu halde alay ile kışlarına giderlerdi.

Başçavuş bundan sonra sırasıyla ikinci, üçüncü, dördüncü ve son olarak altmış dördüncü Ortaya kadar bu tempo ile çağırır, hepsi böylece ulufelerini kapışarlardı.

Sıra altmış beşinci Ortaya gelince kimseden bu Ortanın orada bulunduğunu belirleyen bir cevap gelmezdi. Başçavuş bu Orta'nın numarasını üç kez tekrarlar üçüncüsünde "yoktur" diye cevap verilirdi. Bunun üzerine başçavuş "yok olsun" deyince meydana bulunan bütün erler hep bir ağızdan "yok olsun" diye bağıır, ondan sonra altmış altıncı ortaya geçilirdi.

Altmış beşinci Orta'ya yapılan bu işlemin nedeni ise bu Orta'nın vaktiyle çok büyük bir ihanette bulunduğu için dağıtılması, adının her gece Ocak'ta nefret ile anıldığı gibi şu sırada bile lânet edilmek istenilmesidir.

Yeniçeri Ocağını oluşturan yüz doksan altı Orta'nın hepsi ulufelerini alıncaya kadar bu yoldaki dağıtım sürdürülürdü.

Ertesi veya daha ertesi günü Çorbacılar kışlada sergi açarak parayı hak eden erlere dağıtırlardı. Bu sırada "tas parası" denilen yüzde üç veya beş dolayında bir kesinti yapılır, bu kesinti Orta sandığına konulur ve gerektiğinde bu para ortak masraflar için harcanırdı.

(1) Gülbank: Bir topluluk tarafından bir ağızdan ve makamla yapılan dua.



34

Birinci Ortanın
Aşçı Ustası



35

Kara Kullukçu



36

Otuzikinci Aşçı
Ustası



Kara Kullukçu

Aşçı Ustası

BİRİNCİ ORTANIN AŞÇI USTASI (Tablo 15, Resim 34)

Başına saçaklı, tepesi kırmızı bir "kalafat", sırtına bedeni kısa, kolları uzun bir kürk, bunun içine kırmızı "dolama", bunun da içine bir mintan, bacağına mavi şalvar, dizine mor "Tozluk", ayağına kırmızı yemeni giyerdi. Beline madeni bir kuşak bağlar, içine de ayırım işareti olmak üzere uzun bir bıçak sokardı.

Her Orta'da Orta-erlerinin yemeğini hazırlamakla görevli bir usta bulunur, kendisine yamak ve civelek denilen birkaç yardımcı-er verilirdi.

Orta'nın mutfağı, aynı zamanda Orta'nın hapishanesi de olduğundan, Orta subaylarından Oda Başı tarafından verilen emirlere göre Aşçı ustası hapis cezası alanları tutuklama, koruma ve demirle bağlamaya da memur olduğundan, Orta subaylarından sayılırdı.

Birinci Orta Ustası, diğer Orta'lardan üstün sayıldığından giyimi ötekilere benzemezdi.

OTUZ İKİNİN AŞÇI USTASI VE KARA KULLUKÇULAR (Resim 35, 36, 37)

Otuz ikinin Aşçı Ustası başına yeniçeri subaylarına özgü "Üsküf", sırtına kollu bektaş hırkasına benzer etekleri yırtmaçlı-meşin bir hırka, bunun içine kırmızı mintan ve şalvar, ayağına siyah yemeni giyer, beline geçme pirinç levhalardan yapılmış bir kuşak bağlar, bunun içine iki bıçak sokardı. Hırkası, 36 no. lu resimde görüldüğü gibi, pirinç düğme ve levhalarla süslü olduğu gibi, önüne yine öylece süslü bir önlük koyar, kuşağından aşağı kadar zincirlere takılmış zil ve çanlar asardı.

Pirinç düğme levha, zil ve çanlardan dolayı elbisesi serbestçe hareketine elverişli olmayarak ağırlaştığından, resmi günlerde 35 ve 37 no.lu resimlerde gösterildiği gibi iki yanda yürüyen birer Kara Kullukçu, hırkasının eteklerinden tutarak yardım ederlerdi.

Normal zamanlarda karakollarda beklemeye memur erlerden oluşan bu Kara Kullukçular, resmi günlerde başlarına "Nefer Kalafatı" ya da "Astar" adlı bir "Kavuk" sırtlarına kırmızı "Salta", siyah mintan, şalvar, dizlerine beyaz tozluk ve ayaklarına kırmızı yemeni giyerlerdi. Bellerine geçme pirinç levhalardan bir kemer bağlayarak, saltaların sağ yanını sarı ipek püsküllerle süslerlerdi.

Başlarına giydikleri "Nefer Kalafatı", adi bir kavuğa açık kahve rengine bir astar sarılmak suretiyle yapılırdı. Bu astar, kavuğa toplu iğnelerle tutturulurdu.

Yeniçeri Orta'larından Otuz İkinci "Cemaat Ortası" savaşlarda gösterdiği kahramanlık ve yiğitliklerle ün saldığından, öbür Orta'lar arasında bir üstünlük elde etmişti. Bu üstünlüğe işaret olmak üzere Otuz İkinci Orta'nın Aşçı Ustasına diğerlerine benzemeyen özel bir kıyafet tahsis edilmiştir.

Yeniçeri erleri, arkadaşlarından birinin kahramanlığını dile getirmek istedikleri zaman, "Otuz ikilidir" diyerek onları överlerdi.

AŞÇI USTASI (Resim 38)

Birinci ve Otuz İkinci Orta Ustalarının dışındaki Orta'ların aşçı ustaları 38 no.lu resimde görüldüğü gibi, başlarına tepesi kırmızı, aşağısı beyaz bir çeşit "Kalafat", sırtlarına önü açık, iki yanı ikişer pirinç düğmelerle süslü bir kaftan, bunun altına mintan, bacaklarına mavi şalvar, ayaklarına kırmızı yemeni giyer ve bellerine madeni bir kuşak bağlayarak içine bir bıçak sokarlardı.



39

Sebilci



40

Saka



41

Şatır



42

43

Kollukçu Zabiti
(Subayı)

Kullukçu Çavuşu

SEBİLCİ (Tablo 16, Resim 39)

Cuma günleri camiye giderken yeniçeri ağasının arkasından bir Sebirci'nin yürüyerek, rastlayanlardan, isteyenlere su dağıtması kuraldandı.

Bu Sebirci 39 no.lu resimde görüldüğü gibi, başına yeniçeri subaylarına özgü ve fakat başka bir biçimde yapılmış bir "Üsküf", arkasına kırmızı bir kaftan, bunun altına bir entari, bacaklarına mavi şalvar, ayağına kırmızı yemeni giyer, omuzlarına meşinden yapılmış ve pirinç levhalarla süslü bir örtü, göğsüne yine meşinden bir göğüslik koyarak su kırbasını sol omuzundan geçirdiği kayış ile sağ yanında taşır, bir zincirle kırabaya bağlanmış bulunan madeni bir tas ile su dağıtırken, bu sırada da "Sebilüllah; Şehidânı Deşti Kerbelâ ervahları için sebil;" diyerek bağırırdı.

SAKA (Resim 40)

Sakalar 40 no.lu resimde de görüldüğü gibi başlarına kırmızı bir külah giyer, bunun aşağısına kırmızıya yakın renkte bir astar bağlar, sırtlarına meşinden bir salta, bacaklarına yeşil bir şalvar, dizlerine beyaz bir tozluk, ayaklarına kırmızı yemeni giyer, bellerine meşinden bir kuşak bağlayarak içine bir bıçak sokarlardı. Omuzlarında meşin bir kırba taşır, kuşaklarından aşağıya doğru önlerinde yine meşinden yapılmış bir önlük sarkıtırlardı.

Bütün Sakalar "Saka Başı" adında bir büyük subayın komutasında bulunur, her Orta'ya bir kaç Saka verilirdi.

Bunlar askerin içeceği sudan başka İslâmlığın koşulları gereği olan temizlik için de gereken yeterli miktardaki suyu savaş ve barışta sağlamak için gece ve gündüz çalışırlardı.

Yukarıda anlatılan elbiseleri resmi günlere özgü olduğundan başka zamanlarda yukarıdan aşağıya tamamen meşinden yapılmış bir elbise giyerlerdi.

Görevleri gereği sürekli olarak yorgunluk ve zorluktan ötürü yüzleri buruştu. Fakat devamlı ıdman ve harekette bulunmaları nedeniyle bedence çok kuvvetli ve çevik olmaları ile ünlü idilir.

Subayları olan "Saka Başı" yoluyla terfi ederek "Kethüdâ piri" ve "Mahzar Ağa" olabildiği gibi Sakalar da Yeniçeri Ocağı ile diğer kapıkulu ocaklarına erlikle girebilirlerdi.

Sakalar "Selmanı Kufi"ye ocaklarının kutsal koruyucusu sayarlardı.

Sayıları günün gereksinimlerine göre artar ya da eksilir idiye de İstanbul'da bulundukları vakit çoklukla 700 kişi dolayında bulunurlardı.

ŞATIR (Resim 41)

Önceleri Sadrazam ve Yeniçeri Ağası ile öteki ileri gelen kişilerin maiyetlerinde bulunan ve onlar sokağa çıktıkları zaman, sağ ve sol yanlarında yürüyerek koruma görevi yapan silahlı hizmetlilere "Şatır" denirdi. Bunlar, başlarına yeşil renkli "Destar Kavuk",



44

DeFTER Emİni



45

BAŞ Kİlavuz



46

Kavas BAŞİ



47

48

Vezir Tatar Ağası

Vezir Baş Tebdili

sırtlarına geniş kollu bir çeşit "Dolama", bunun altına entari, bacaklarına sarı meste dikilmiş kırmızı çakşır giyer, kılıç kayışlarını omuzlarından geçirerek bellerine "Dolama" üstünden meşin bir kuşak ile bağlar ve kuşağa ince bir kama sokarlardı.

Halktan yolsuz hareketler yapanlar ve cezayı hak edenler bunlarca tutuklanarak ilgili yerlere götürülürlerdi.

KOLLUKÇU ZABİT VE ÇAVUŞ (Resim 42, 43)

Yeniçeri Ağası, önceleri Saltanatı Seniye başkentinin zabıta işleri de görevlendirildiğinden, kentin önemli noktalarında bulunan karakollarda yeteri kadar yeniçeri eri bulundurulur, yine mahallin önemine göre herbirine gereği kadar subay ve çavuş da memur edilirdi.

Kolluklara memur olan subaylar normal zamanlarda 42 no.lu resimde görüldüğü gibi, başlarına kalafat türünden astarsız kavuk, sırtlarına dar kollu açık yünlü kaftan, bunun altına mintan ve şalvar giyerek bellerine bir kuşak bağlar ve kuşağa ince bir bıçak sokarlardı.

Kollukçu çavuşlarda 43 no.lu resimde gösterildiği gibi, başlarına aynı biçimde bir kalafat, sırtlarına dolama adı verilen kaftan, bunun altına entari ile şalvar giyerek kuşaklarını kaftan üstünden bağlar ve jurnal yazmakla da görevli olduklarından kuşaklarının içine daima bir divit⁽¹⁾ sokarlardı.

Kollukçu çavuşun jurnal için eline kalem ve jurnalı alarak, subayın karşısına nasıl geldiği, kollukçu subayında elinde tesbih tutarak çavuşa nasıl emir verdiği 42 ve 43 no.lu resimde gösterilmektedir.

DEFTER EMİNİ (Tablo 17, Resim 44)

Başına bir okkadan fazla pamuk üzerine renkli çuhadan yapılmış "Kavuk", bunun altına tülbentten kafesli sarık sarar, arkasına çuhandan "Biniş" ve mevsimine göre sof şalından ferace denilen "Kaput", bacağına kırmızı çakşır ayağına da sarı mest veya pabuç giyerdi.

Fatih Sultan Mehmet Han Hazretlerinin saltanatları döneminde kurulan "Defter Emîni"leri devlet imaret ve mülklerinden başka süvari ocaklarına ait olan tımar ve zeametlerin de kayıtlarını sağlıklı olarak tutmakla yükümlü olduklarından, askeri bürokrasinin ileri gelen memurlarından sayılırlardı.

BAŞ KILAVUZ (Resim 45)

Baş kılavuz Ağa, başına tülbent sarık "Kavuk", sırtına "Divan Kürkü", bunun içine mintan ile şalvar, ayağına sarı yemeni giyerek belindeki kuşağına iki bıçak sokar ve elinde bir asa taşır. Kendisi Bab-ı Ali'de oturarak, tören günlerinde çavuşlar, diğer yürüyüşçüler, maiyeti olan birkaç erle merasime katılır ve resim 15 ve 16'da görülen Ases Başı ve Subaşılarının birkaç adım önünde yürürdü. Seyircilerden ve yol üzerinde bulunan halktan herhangi birinin kurallara aykırı harekette bulunmamasına, tören alayının geçişini önleyecek kalabalık yapılmamasına, alayın geçeceği kararlaştırılan yoldan geçirilmesine gözetimde bulunur ve özen gösterirdi.

(1) Divit : Yazı yazmak için mürekkep ve kalem konacak yeri olan madeni bir hokka.

KAVAS BAŞI (Resim 46)

Önceleri vezirlerin maiyetinde bulunan ve "Daire Halkı" diye adlandırılan askeri sınıflardan sayılan Kavaslar, başlarına acem şalı sararak, sırtlarına sırma ve ipek işlemeli, dört kollu çuha "Cepken", bacaklarına yine işlemeli şalvar, tozluk giyer, bellerine Trablus kuşağı bağlar, kuşağın içine beyaz ya da siyah kabızalı yatağan sokarlardı.

Bunlara "Kavas" denilmesinin nedeni, kuruluş başlangıcında, sokağa çıktıkları zaman, vezirlerin önünde giderek ellerinde Arapça "Kavas" denilen "Yay" taşımalarıdır. Ancak, sonraları, askeri sınıflarda ok ve yay kullanılması terkedilmiş olduğundan, yay yerine ellerinde gümüş değnek taşımaya başlamışlardır.

Kavas sınıfı, önceleri, her vezir dairesinde beş altı kişi iken, sonraları yüz ere kadar artırılmış ve az önce yukarıda anlatılan iş ve görevlerinden başka, bulundukları kentlerin çarşı pazar ve mahalle aralarının temizliğine de özen gösterirlerdi. Meyhanelerle uygunsuz yerlerin çevresinde gezerek olaylara meydan verdirmemeye çaba göstermek ve davacıları mahkemelere götürmek gibi hizmetlerde de kullanılmaları yoluna gidilmiştir.

VEZİR TATAR AĞASI (Resim 47)

Başına siyah kuzu derisinden yapılmış tepesi yeşil ve sarı çuhali kalpak, sırtına çuhadan "Şemse" ⁽¹⁾ denilen iki düğmeli "Kaput", bunun altına kadife üzerine sırma işlemeli "cepken", bacağına "döğme şalvar", ayağına sarı çizme giyerdi. Maiyetinde bulunan tatarlar da buna benzer daha aşağı cinsten yapılmış elbise giyerlerdi.

İstanbul'da yaklaşık olarak 300 ve eyalet valilerinin her birinin maiyetinde de daireleri halkında sayılmak üzere, 40—50 tatar çalıştırılırdı. İstanbul'daki tatarların en büyük subayına "Ocak Baş Tatarı", vezirlerin dairelerindeki tatarların büyüğüne "Vezir Tatar Ağası" denir ve bundan başka subaylardan sayılmak üzere "Tatar Oda Başı"ları da bulunurdu.

Bunlar ivedi yazışmaları bir yerden başka bir yere götürmek ve gerektiğinde adam tutmak gibi görevlerde kullanılırlar, binicilikte ünlü olmaları nedeniyle önceleri yalnızca tatar kavminden olanlar bu ocağa alınırlardı. Sonradan herkes bu sınıfa katılmış, böylece bunların tümüne "Tatar" denilmiştir.

Valiler bir yere gittikleri zaman tatarlar ocaklarının özel bayraklarıyla beraber arkasından giderlerdi. İçlerinde hoş fıkralar anlatan, tiryaki mizaçlı, tatlı sözlü, tatlı konuşan adamlar olduklarından bunlar valiyi tuhaf fıkra ve macera öyküleriyle eğlendirirlerdi.

Tatarlar, daima at üstünde bulunurlardı. Türflü kazalar geçirmiş olduklarından kimi kör, kimi topal, kimi kambur olurdu. İçlerinde bıyıklı, sakallı, yaşlı, genç, hatta delikanlılar bulunurdu. Ocak Baş Tatarına ve tatar ağalarına itat ve saygıları olağanüstü idi. Yolların aşılması ve erişilecek yerlere varmalarında olağanüstü alışkanlıkları vardı. İçlerinde Bağdat'tan İstanbul'a kadar 400 saati geçen bir mesafeyi bir haftada alabilenler görülmüştür.

Hizmetleri sırasında menzilhanelerin ⁽²⁾ halkına eziyet etmek ve biniciler için hazırlanan hayvanları kötü kullanarak leng yeni "İngiliz süratlisi" ve rahvan gidemeyen hayvanların kulak ve kuyruklarını kesmek gibi zulüm ve vahşet göstermekten geri kalmazlardı.

(1) Şemse : Güneş biçiminde yapılan işleme resim, yazma kitapların başına yapılan süs.

(2) Menzilhane : Tatar beygirlerinin durdurulduğu yer, posta konak yeri.

VEZİR BAŞ TEBDİLİ (Resim 48)

Başına yeşil tepeli çuha, çevresi boz kuzu derili kalpak, sırtına yırtmaçlı çuha "Biniş", bunun altına ipekli kısa entari, bacağına bol şalvar giyer ve kuşağına bir bıçak ve bir kamçı sokardı.

Her vezirin dairesinde namusluluğu ve doğruluğu ile bilinen adamlarından olmak üzere bir "Baş Tebdil Ağa" bulunur ve onun maiyetinde daire halkından sayılan 20 kadar tebdil memuru verilirdi.

Bu memurların görevli, Baş Tebdil Ağa'dan aldıkları yönergeye göre, bulundukları kentte kol kol dağılarak hükümetin koyduğu narahat esnaf tarafından uyulup uyulmadığını araştırmaktı. Kentte rastladıkları serseri görünüşlü ve durumu belirsiz kişileri toplayarak hükümete teslim etmek de görevleri arasında idi.

Baş Tebdil Ağa, dolaşmaya çıktığı vakit, uyarılara aykırı harekette bulunan esnafı suçlarının derecesine göre ya belindeki kamçı ile vurarak yola getirir ya da daha ağır ceza görmek üzere hükümet konağına götürerek teslim ederdi.



Baş Mehter

Zilzen



51

52

53

Boruzen

Mehter Başı

Vezir İçoğlan
Başçavuşu

BAŞ MEHTER (Tablo 18, Resim 49)

Mehterhane takımlarında davulcu başıya "Baş Mehter Ağa" da denirdi. Sadrazamla vezirlerin, devlet kethüdasının ve Yeniçeri Ağasının dokuzar kat mehterhaneleri yani müzik aletleri bulunurdu. Dokuz kat terimi, Mehterhane takımının tabılzen, zilzen, boruzen, zurnazen ile ellerinde çatal çevgan ⁽¹⁾ taşıyan dokuzar er ve çavuştan oluştuğunun belirtisidir. Yedi katlı mehterhane takımlarında vardı. Mehterhane takımlarında aynı müzik aletlerini çalan her dokuz ya da yedi erin bir başı bulunur ve bunlara Ağa denirdi.

Mehterhane takımlarında ağalar Baş Mehter Ağasının, resminde görüldüğü gibi, sırtlarına kırmızı kaput ya da çuha biniş, başlarına kırmızı destar kavuk sarar, bacaklarına kırmızı çuha çakşır, ayaklarına sarı mest ve pabuç giyerlerdi.

Baş Mehter Ağa, Mehterhane takımının ikinci subayı idi. Takımdan birisinin marş okurken yaptığı hata Mehter Ağanın özel işareti ile düzeltilirdi.

Davul, eskiden mehterhane takımlarında kullanıldığı gibi, askeri kıtalarca, zurna ile birlikte bugünkü borular yerine de kullanılırdı. Ordu merkezi ve kalelerde birlikleri alarma geçirmek ve Teyakkuz Durumunda bulundurmak için davul çalınırdı. Tabılzenler çalarken "Yektir Allah" diye bağırırlar ve davulu aynı tempo ile çalarlardı. Davulun büyüğüne "Kös" denilir ve hayvan üzerinde çalınırdı.

ZİLZEN (Resim 50)

Eskiden kullanılan ziller, bugünkü zillere tamamen benzerlerdi. Her mehterhane takımında 9 ya da 7 zil bulunur, bunların başına "Zilzen Başı" denirdi. Zilzen başı, mehterhane takımının diğer ağaları gibi, resim 49'da görülen elbiseleri giyerdi. Zilzenler ise, takımın diğer erleriyle birlikte başlarına Resim 50 de görüldüğü gibi, yeşil renkte destar kavuk, sırtlarına mor, lacivert ya da siyah çuhadan biniş, bacaklarına kırmızı çuha ya da bezden çakşır, ayaklarına da kırmızı mest ya da pabuç giyerlerdi.

BORUZEN (Resim 51)

Eskiden bugün kullanılmakta olan borulara oranla hayli uzun ve pirinçten yapılmış borular kullanılır, her mehterhane takımında daha önce de değindiğimiz gibi dokuzar veya yedışer boruzen bulunurdu. Fakat zamanımızda geçerli olan yöntem gereği boru askere işaret vermek için kullanılmazdı. Bunun yerine nakkare denilen nakkarezenler tarafından verilir.

Mehterhane takımlarındaki boruzenlerle davul, zurna ve zil çalan askerler marş söylerken ayakta dururlar, nakkarezenler işe bağdaş kurarak diğer erlerle beraber bir halka meydana getirerek yerde otururlardı.

Nakkare diğer sınıflara oranla süvari sınıfında daha çok kullanılır, ve atlı olan her askeri kıt'anın başında amirinin rütbesine göre birkaç nakkarezen bulunurdu.

Mehterhane takımlarındaki boruzenler, zilzenlerinki gibi elbise giyerlerdi.

(1) Çevgân : Türk askeri müziğinde usul vurma aleti.

MEHTER BAŞI (Resim 52)

Mehter başı ağa zurnacıların başı ve bütün mehterhane takımının birinci subayı idi. Marş okumaları sırasında takımın önünde gider ve okunacak yere gelince yerle beraber bir selam verirdi. Elinde zurnası olduğu halde vezir iç oğlan başçavuşu ile mehterhane takımının halkası ortasında durarak takıma kumanda ederdi.

Resim 49'da verilen bilgilerden de anlaşıldığı gibi mehterhane takımının okuduklarını dinlemek için gayet kuvvetli kulaklar gerekirdi. Zira çok kaba görülen bu takımın olağanüstü etkili havalar çaldığı bazı yabancı tarih yazarları tarafından da kabul ve tasdik olunmuştur. Takımın müzik yapmaları sırasında dinleyicilerden pek çok kişinin duygulanarak gözlerinden yaşlar geldiği ve mehter başı ağayı bir hayli alkışladıkları tarih sayfalarında yazılmaktadır.

Mehter Başı Ağa mehterhane takımı ağalarına özgü olan, resim 49 da anlatılan elbiseyi giyerdi.

VEZİR İÇ OĞLAN BAŞÇAVUŞU (Resim 53)

Vezir İç Oğlan Başçavuşu vezirler dairesinde bulunan gedikli yani özel memuriyet sahibi ağaların ileri gelenlerinden olup, savaşta ve barışta pek çok görevleri vardı. Resimde görülen elbiseyi giyer ve maiyetinde 20 kadar çavuş bulunurdu. Bunların hepsi ellerinde gümüşten yapılmış çatal başlı, çevresi zincir ve çingiraklı birer çevgan taşırlardı.

Bu çavuşlar savaşta vezirlere özgü bayrak ile tuğların önünde ata binmiş olarak ikişer ikişer yürürler, konak yerine varıldığında Başçavuş vezirin dairesi halkını birer yazılı kağıtla konaklara dağıtır, ordunun hareket tarzına ait verilecek emir ve talimatları yayar ve ilan ederdi. Muharebe sırasında erleri yüreklendirerek ileriye sevkederdi. Vezir çadırından çıkarak ata bindiği zaman, emrinde bulunan başka çavuşlarla birlikte onu alkışlardı.

Çavuşlar barış zamanı vezirlerin dairelerinde bir çeşit protokol görevini yapar, vezir sabah haremden çıktıktan ve yatsı namazından sonra hareme döneceği zamana kadar sürekli olarak bağırıp çağırarak hareket halinde bulunurlardı. Daire halkına abdest, namaz, kahvaltı ve yemek vakitlerini yüksek sesle ilan etmek de yine çavuşların barış zamanı görevlerindendi.

Pehlivan ve cirit oyunlarının başlangıç ve bitişlerinde ellerindeki çevganları aşağıya yukarıya sallayarak çingiraklarını seslendirirlerdi.

İkinci vakti Vezir İç Oğlan Başçavuşu "Vakti sürur ve safa mehter başı hey hey; " diye bağırır, bundan sonra mehterhane takımı Mehterbaşı Ağanın aracılığı ile müzik yapılan yere geldiğinde Başçavuş, "Ashabı hacat ve arzı hal sahipleri varmı? " diye bağırarak, var ise, hemen dilekçelerini ellerinden alarak baş vurması gereken yere verirdi, Mehterhane takımı çaldığı zaman, maiyetinde 8 çavuş olduğu halde Vezir İç Oğlan Başçavuşu da takım erleri arasına girerek onlarla beraber müzik bitinceye kadar ellerindeki çevganları sallarlardı.

Vezir İ Oğlan Başavuşuna özgü evganın, vezirin ikamet ettiği oda kapısındaki perde üzerine asılması, içeride gizli konuşmalar yapıldığına işaret sayıldığından bu sırada hiç kimse vezirin odasına giremezdi.

Bu avuşlar içinde tuhaf tuhaf ata sözleri bilen ve geçmiş günlerden konuşarak şunu, bunu öven veya yeren, uygun ya da uygunsuz sözler söyleyerek eğlendiren, güldüren kişiler bulunduğundan, herkes bunlarla görüşmeye istekli olurdu.



Galata Çavuşu

Çıplak

Kalyoncu



Levendi Rumi
(Rum Levendi)

Levend

GALATA ÇAVUŞU (Tablo 19, Resim 54)

Tersane erinden olan bu çavuş, başına mavi püsküllü fes giyer, fesin üzerine ucu saçaklı puşu sarar, arkasına kolsuz kısa bir salta, bacağına potur biçiminde mavi şalvar giyer, beline kuşak bağlardı. Bu kuşağa bir çift tabanca ile bir bıçak sokar, ayaklarına kırmızı yemeni giyerdi. Bıçak ve tabancaların gümüş kaplı, yıldızlı olması kurallar gereği idi.

Sağ koluna bir çapa ile " 31" işareti dövülmüştür. Çapa, bağlı olduğu bölüğün işareti, " " işareti de bölük demektir ve 31 de bölüğün sayısını gösterir.

Galata'nın asayiş işleri önceden tersaneye verilmiş olduğundan, bu semte "Galata Çavuşu" adıyla bir çavuş memur edilir ve o da "Voyvoda" karakolunda otururdu.

ÇIPLAK (Resim 55)

Tersaneye bağlı ve "Küçük Hüseyin Paşa Çıplakları" adıyla kurulan müfreze erlerindendir. Çıplak erleri resimde görüldüğü gibi başlarına mavi püsküllü bir fes ile sırtlarına kenarları sırma harç ile süslenmiş kolsuz kısa bir salta, bacaklarına kısa, paçaları kırmızı harçlı bir şalvar giyer, bellerine kırmızı bir kuşak sarar, kuşaklarında da bir çift tabanca ile uzun bir bıçak taşırlardı. Baldırları ve omuzlarına kadar kolları daima çıplak bulunurdu. Resim 55 de görülen koldaki döğmedeki balık resmi bölüğünün işareti, " "de yirmi beşinci bölük olduğunu göstermektedir.

Çıplak müfrezesi, Küçük Hüseyin Paşa'nın kaptanlık makamını elde ettiği zaman kurulduğundan bu isimle anılırdı.

Bu müfrezenin çavuşları ile erlerinden birkaç kişi, resimde gösterilen kıyafetle daima Kaptan Paşa'nın beraberinde ve sohbetinde bulunurlardı.

KALYONCU (Resim 56)

Kalyoncuların kıyafeti pek göz alıcı idi. Başlarına "Mukaddem" denilen başlık giyerlerdi ki bu da külâh üstüne giyilen bir fes ve fes üzerine sarılan ucu saçaklı bir puşiden oluşurdu. Sırtlarına "Fermene" denilen elbiseyi giyerlerdi. Bu elbise, kolsuz kısa bir salta ile kısa bir şalvardı. Bellerindeki kuşağın, başlarındaki puşu türünden olması koşulu vardı.

Kuşaklarında bir çift tabanca ile biri kısa, biri uzun iki bıçak taşırlardı. Gerek tabanca, gerek bıçakların gümüş kaplı, altın yıldızlı olmaları gerek idi.

Yağmurlukları, gayet güzel çuhadan "Bornos" biçiminde ve çevresi harçla süslüydü. Bu bornozlar, yakasından bir düğme ile iliklenir ve çoğu zaman sağ eteği, sol omuza atılırdı. Bornoz böyle giyildiği zaman, resimde görüldüğü gibi, sol omuz üzerinde taşınırdı.

Kalyoncu sınıfı, tam arma ve yelkenli büyük gemilerden oluşurdu. Bu sınıf 17 nci yüzyılda (1677) kurulmuş ve Kasımpaşa meydanında bu sınıfa özel olarak "Kalyoncu Kışlası" adında bir kışla yaptırılmıştı: Kışlanın emir ve idaresi bir büyük subayın komutasına verilmiş, idaresi ve gerekli ödeneği deniz kuvvetinin diğer sınıflarından ayrılmış olduğundan, başlı başına bir Ocak yani özel bir sınıf sayılmıştır.

LEVENDİ RUMİ (Resim 57)

Eskiden Padişah gemilerinin tüfekli erlerinden olan levendler arasında, hristiyan olan Rumlardan da bazı erler bulunduğundan, bunları ayırmak için "Levendi Rumi" denilirdi.

Bunlar, resimde görüldüğü gibi, sırtlarına sarı harçlı, yeşil bir yelek, bacaklarına kısa bir şalvar giyer, bellerine başlarındaki yemeninin aynı türünden bir kuşak sarar, kuşaklarına da bir bıçak sokarlardı,

Dikiş yerleri kırmızı harçla süslenen yağmurlukları, kırmızıya boyanmış keçeden ve başlıklı idi. Resimde görüldüğü biçimde sırtlarında taşırlardı.

LEVEND (Resim 58)

Padişah donanmasının eskiden tüfekçi erlerinden oluşan "Levend"ler, başlarına İtalyan baratalarına benzer kırmızı bir "Barata", sırtlarına yine kırmızı, kenarları siyah harçlı bir yelek, bacaklarına mavi kısa bir şalvar, ayaklarına kırmızı bir yemeni giyerler, bellerine sarı bir kuşak sararlar, yeleğin altına da kollu beyaz bir gömlek giyerlerdi.

Levendler, "Kaptan Paşa Eyaleti" denilen eyaletin beylerbeyi ve sancak beylerinin üyruklarından olurlar ve "Donanma—i Hümayum" denize açıldıkça, gereken savaş sınıfı erleri bunlarla tamamlanırdı.

"Levend" kelimesi, İtalyanca "Leventi" sözünden çıkmış ve halk arasında Levend olarak kullanılmıştır. "Levant" İtalyanca'da "Doğu" anlamında idi. Venedikliler kendilerine göre daha doğuda bulunan Hırvatlık ve Arnavutluk kıyılarını zaptettikleri zaman, oraları halkından gemilerine aldıkları savaşçılara "Levanti" adını vermişlerdi ki "Doğulu" demektir.

Bizim Levendler, kıyılardaki beylerbeyi ve sancak beylerinin maiyetlerinde kullanıldıklarından onların parasal güçlerine göre, sayıları azaltılır ya da çoğaltılırdı. Bunlardan kapısız (Yani işsiz) kalanlar, ülke içerlerindeki eyalet ve sancaklara giderek oralarda süvari olarak kullanılmışlar ve bu yolla da "Levend Süvarisi" kurulmuştur.

Gerek kıyılarda gerek içerilerde kullanılan levendlerin zamanla düzenleri bozulduğundan, bunlar artık bir işe yaramaz hale gelmişler ve saygınlıklarını da yitirmişlerdi. Bu yüzden işsiz kalanları haydutlukla geçimlerini sağlamaya kalkıştıklarından yolculara birçok kötülükleri dokunmuştur. O sıralarda Karadeniz kıyılarının Ruslara karşı devletçe göz altına alınması gerektiğinden, hem halkı bunların kötülük ve zararlarından kurtarmak, hem de bu kıyıların gözetlenmesini sağlamak üzere bu kapısız kalan levendler toplanarak "Saltanatı Seniye" başkentine yakın bir yer olan ve sonraları "Levend Çiftliği" adıyla ün salan yerde yerleştirilmişlerdir. 18 nci yüzyılda (1770) (H. 1186) büsbütün kaldırılmalarına karar verilerek bundan böyle "Levend" adıyla asker kullanılmaması bütün eyaletlere emredilmiştir. Bağdat gibi bazı uzak eyaletlerde de Yeniçerinin kaldırılmasına kadar levend Süvarisinin kullanıldığı tarih sayfalarında yazılıdır.

İKİNCİ CİLT

(1826 yılından 1902 yılına kadar)

BİRİNCİ BÖLÜM YENİ TEŞKİLATLANMANIN BAŞLANGICI

Yapıtın 1 nci cildinde anlatıldığı gibi Yüce Devlet Avrupalılardan bir yüzyıl önce daimi askerin kurulmasını başarmıştır. Bu nedenle Padişah Ordusunun askeri teşkilatı 17 nci yüzyıl ortalarına kadar Avrupa ordularının askeri teşkilatına göre üstünlüğünü korumuştur. Ancak Almanlarla İsveçliler arasında meydana gelen 30 Yıl Muharebeleri Avrupa'da askeri alanda bir uyanış yaratmıştır. Böylece Avrupa askeri teşkilatlanması başka biçime girmeye başladığı bir zamanda Osmanlıların Viyana'yı muhasara etmeleri dolayısıyla, bu uyanışı bir kat daha kuvvetlendirmiş, bunun sonucunda da gerek harp silahları ve gerek öteki silahların kullanılış yollarında bir hayli gelişme olduğundan, Avrupa Ordularının teşkilatlanmaları ile birlikte savaş yöntemleri de yeni bir ilerleme dönemine girmiştir.

Önceleri kendileriyle savaşılan yabancı ordularda dikkati çeken bütün sorunlar karşı misilleme kuralına uyularak Padişah Ordusunca da hemen kabul edilerek zafer sağlamaya olağanüstü özen gösterildiği halde, sonraları cahilce bir taassup yüzünden bu hususlar unutulmuştur. Ne yazık ki bu kuralın unutulmasıyla kalınmamış, Yeniçerilerle öteki Kapıkulu Ocaklarının kuruluş başlangıçlarında özel kuralları gereği olan silahşorluk talimlerine bile devam ve dikkat olunmayarak, tenbellik ve rahata düşkünlüğe geçilmiştir. Avrupa ordularının ilerlemesinin sözü edilmesine karşın, Padişah Ordularında hayli gerilemeler olmuş, bunun sonucunda da birçok yenilgiler meydana gelmiştir.

Bundan ötürü, düşman saldırısına karşı yurdun bağımsızlığını korumak ve savunmak için, Avrupalıların yöntemlerine benzer asker alma ve kurulması gereksinimi I. Sultan Mahmud Han döneminden beri devletçe gerçekleştirilmiştir.

1826 Tarihinde, II. Sultan Mahmud Han Hazretlerinin sonsuza dek Osmanlı dilinde minnet ve övünçle anılacak olan himmetleri sayesinde yapılan "Yeni teşkilatlanmaya" başlangıç olmak üzere "NİZAM-I CEDİT" ve "SEKBAN-I CEDİT" ve "MUALLEM EŞKİNCİ" adlarında değişik tarihlerde üç kez Avrupalıların yöntemine benzer biçimde asker toplama ve düzenlemesine başvurulmuş olduğundan, herşeyden önce, bu askeri teşkilatlanmaya ait özet bilginin verilmesi uygun görülmüştür.

NİZAM-I CEDİT :

III. Sultan Selim Han döneminde Koca Yusuf Paşa'nın Avrupa'dan sağladığı birkaç öğretmen aracılığıyla Levend Çiftliğinde bir miktar yeni ere Avrupalılar yöntemince eğitim yaptırılması uygun görülmüştü. Talimsiz erlere asker adı verilmesi uygun görülmediği gibi, ayrılıkçı Yeniçerilerin de talime devamı bırakmalarından ötürü bu erlere "TALİMLİ ASKER" adı verilmişti.

Yeni erlerin toplamı birkaç yüz kişiye eriştiğinde, III. Sultan Selim Hazretleri eğitimlerini seyrederek, silah kullanma ve başka hususlardaki askeri beceriklilik ve intizamlarını takdir ettiğinden, Hicri 1207 (1792-1793) yılında bu askere "NİZAM-I CEDİT" adı verilmesini ferman buyurmuştur. Bunların Levend Çiftliğinde yerleşmiş bulunmaları ve orada eğitim görmeleri nedeniyle "Levend Çiftliği Kanunnamesi" adıyla bir de yasa yayınlanmıştır. Bu kitabın 1 nci bölümünün incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, o zamanlar Osmanlı askeri sınıfları bir takım OCAK'lara bölünmüştü. Bu ocakların sayısı yasa

ile saptanmış ve belirlenmişti. Zaman gereği devletin eski yasaları dışına çıkılmak istenmediğinden, bu askerler de bağımsız bir ocak sayılmayarak "BOSTANCI" ocağına bağlanmış ve katılmışlardır.

Levend Çiftliği Kanunnamesi gereğince, "Nizam-ı Cedit" askeri, Yeniçeri gibi Orta'lara bölünmüştü. Kurulması tasarlanan sekiz Orta'dan herbiri toplam olarak 1602 er gücünde 12 bölükten meydana gelmişti. Ocak üst rütbelileri devlet büyüklerinden bir nazır ve dergâhı ali kapıcı başlarından bir ocak kethüdası ve hocalardan bir katip ve iki yamağı ile ayrıca iki katip erinden ibaret olmak üzere düzenlenmişti.

Kuruluşları sırasında bu askerin yaklaşık olarak 12.000 kişiden oluşması devletçe düşünülmüş ise de, mali durumun elverişli bulunmaması nedeniyle başlangıçta yalnız bir ortası, H.1213 (1797-1798) yılında da ikinci ortası kurulmuştur. Üçüncü ortası H.1215 (1800-1801) yılında kurularak o sıralarda Üsküdar'da yapılmakta olan ve bugün "SELİMİYE KIŞLASI" adı verilen kışlağa yerleştirilmiştir.

Bu ortalarından her biri binbaşı adını taşıyan bir üst subayın komutasına verilmiş onun beraberine de "Ağayı Yemin" ve "Ağayı Yesar" adlarında iki kolağası, ve yine iki kolağası mülâzımı, bir topçu başı, bir arabacı başı, bir cebeci başı ile birer topçu, arabacı ve cebeci çavuşları, bir bölük başı, bir alemdar ve başka bazı subaylar verilmişti. Her bölüğe de ikişer saka eri, altı karakollukçu ile bir imam atanmıştı.

Piyade askerinin bu biçimde düzenlenmesine girişildiği gibi, III. Sultan Mustafa zamanında Fransız subayı Baron Doumet'in yardımıyla topçu ocağının da ıslahına çaba harcanarak mevcut kıtalarına "Süret Topçusu" adında yeni bir kıta eklenmek suretiyle ocağın düzenlenmesine başlanmıştır. Bu ocağın var olan yirmi üç ortası yirmi beşe çıkarılmış ve her orta eşit olarak on parça toptan oluşmuştur humbaracı ocağı da her biri on havan topundan oluşan beş ortaya bölünmüştür. Buna rağmen, düşünülen düzenlemeleri daha ileri götürmek olanağı bulunamadığından 1223 yılında Devlet ve ülkenin yegane umut ve geleceği demek olan Nizam-ı Cedit askeri iç durum icabı kaldırılmıştır.

SEKBAN-I CEDİT :

Yeniçerilerin günden güne artan disiplinsizlikleri, bütün devlet büyükleri ve ülke ileri gelenlerinin gözünde, yeni bir yönetime dayalı asker düzenlenmesi gereğini kanıtlamıştı. Bu bakımdan, Sultan Selim olayından sonra, Alemdar Mustafa Paşa'nın çabasıyla Selimiye Kışlasında askeri eğitime büyük atılımla başlanarak Nizam-ı Cedit askeri yeniden kurulmuş ve fakat bu kez tertip edilen askere "SEKBAN-I CEDİT" adı verilmesi uygun görülmüştü.

Nizam-ı Cedit askeri Bostancı Ocağı'na bağlanarak ayrı bir ocak sayılmadığı halde, Sekban-ı Cedit askeri o zamanki çeşitli askeri sınıfların sekizinci ocağı olmak üzere bağımsız bir ocak sayılmıştır. Alemdar Paşa olayından sonra Devletçe bu askerin de kaldırılmasına zorunluk görülmüştür.

MUALLEM EŞKİNCİ :

Düşman saldırılarına karşı düzensiz, eğitimsiz askerlerle karşılık ve direnişte bulunmanın mümkün olmayacağı sonraki savaş olayları nedeniyle herkesçe anlaşıldığı gibi, o sıralarda Mora'da hizmet yapmakta olan ve yeni yöntemler üzerine kurulmuş ve eğitilmiş bulunan Mısır Cihad askerlerinin yararlıkları da herkesin gözü önüne serildiğinden, Sultan II. Mahmud Han Hazretleri tarafından emredilen ferman üzerine toplanan danışma

meclislerinin kararları gereğince, 1241 hicri yılında (1826) Yeniçerilerce "BÜTÜN" denilen 51 Cemaat Ortasının her birinden 150'er hesabıyla muallim er sınıfına toplam 7650'er yazdırılmış ve bunlara "Muallim Eşkinci" adı verilmiştir. İleride sayılarının arttırılması düşünülen bu asker için özel bir yasanın çıkartılarak, At Meydanında askeri eğitimlerine büyük bir hevesle başlanmıştı.

Bu yasa hükmünce, ulufe alım satımının engellenmesi, bu yoldan servet yapmış olanların çıkarlarına dokunduğundan, durum, bu gibilerinin muhalefetini doğurmuştu. Ancak, Kapıkulu ocaklarından Devlete bağlılıklarını sürdüren topçu, humbaracı, lağımçı, tersane ocakları ile Yeniçerilerin yolsuzluk ve eziyetlerinden usanmış olan çeşitli sınıflardan halkın yardımıyla, aksi davranışta bulunanların terbiye edilmelerine Devletçe karar verilerek gereği yapılmış olduğundan, "Muallim Eşkinci" yazılması "Vak'ai Hayriye"ye bir başlangıç olmuş ve son zamanlarda disiplinsizlikleri yüzünden devletin temiz varlığına çok büyük yaralar açan Yeniçerilerin tarih sahnesinden silinmelerine neden olmuştur.

ASAKİRİ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE⁽¹⁾

Şan ve şeref sahibi, mekanı cennet olan II. Mahmud Han Hazretlerinin Yeniçeri Ocağını dağıtmadaki başarısından hemen sonra, hicri 1241 (1826) da kurmuş oldukları muntazam askere "ASAKİRİ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE" adı, Tanrının yardımıyla verilmiştir.

Bu askerden ilk önce İstanbul'da "TERTİP" adıyla 8 alay meydana getirilmiş; 2 si Bab-ı Seraskeri'de, 6 sı da o zamanlar Davutpaşa ile Üsküdar'da yapımına başlanan kışla ve barakalara yerleştirilmişlerdi.

Bu asker, "SERASKER" rütbesinde birinin komutasına verildi. İstanbul'un asayiş ve inzibat işleri de bu kişiye verilmişti.

Bu "Tertip" in tümüne 8 tertip "Baş Binbaşı" adı verilen bir üst subaşı, her tertibe "Binbaşı" denilen bir amir komuta ediyorlardı. 1526 kişiden oluşan her tertip, "SAF" adı verilen 15 bölüğe bölünmüştü. "Yüzbaşı" adında bir subayın komutasına verilen her SAF'ta, ayrıca erleri ve aletleriyle birlikte bir top da bulundurulması kararlaştırılmıştı.

Her yüzbaşının eşliğine iki yüzbaşı mülazımı, bir sancaktar, bir çavuş ve on onbaşı verilmişti. Her Tertip'teki topların komutasına "Topçu Başı" adıyla bir topçu subayı memur edilmişti.

Her Tertip, sağ ve sol olarak 8'er Saf'tan oluşan iki kola bölünmüştü. Bunların komutalarına SAĞ AĞA ve SOL AĞA adlarında iki kolağası, yine bunların eşliğine de birer kolağası mülazımı ile birer katip ve başkaları da verilmiştir.

Ancak, yukarıda anlatılan teşkilatlanma, aceleyle kabul edildiğinden, o zamanki Avrupa askeri teşkilatlanmasına tam olarak uymadığı sonradan anlaşılmış ve H.1243 yılı başlarında (1827) değiştirilmesine karar verilmiş ve "Tertip" terimi "ALAY"a, "SAF" terimi de "Bölük"e çevrilmiş; ve her alay 8'er bölüklü 3 taburdan kurulmuştur.

(1) M. Şevket Paşa'nın eserinde yanlışlıkla bu tarih 1322 yazılmıştır. 1223 olması gerekir. Nizamı Cedit 26 Mayıs 1807 (1223 hicri) de Kabakçı Mustafa ayaklanmasının etkisiyle III. Selim'in bir fermanı ile lağvedilmiştir, Allahın inayetiyle muzaffer olan Muhammed askerleri.

Bu son teşkilatlanma gereğince, Başbinbaşılık kaldırılarak, her alayın komutası "MİRALAY" (Albay) adı verilen bir üst subaya, her taburun komutası da bir binbaşıya verilmiştir. Bundan başka, her alaya bir Kaymakam (Yarbay), bir alay emini, her tabura da sağ ve sol ağaları adında iki Kolağası ile bir sancaktar ve bir katip memur edilmiştir.

Her bölük bir yüzbaşının komutasına verilerek, emrine iki mülazım, bir başçavuş, dört çavuş ve bir bölük emini verilmiştir.

Sultan Mahmud Han Hazretlerinin büyük çaba ve direnmeleriyle Asakiri Mansure-i Muhammediye taburları gittikçe çoğaltıldığından, sonraları bu askerlerden oluşan her iki alay bir "MİRLİVA" (Tuğgeneral) komutasına verilmiştir.

Bu alaylar merkezleri, İstanbul ve Üsküdar olmak üzere HASSA ve MANSURE adı verilerek iki kısma bölünmüştü. Her bir kısım "Ferik" rütbesinde bir generalin komutasına verilmişti.

H. 1248 yılında (1832) Hassa Ferikliği, bir süre sonrada Mansure Ferikliği, Müşirlüğe yükseltildiğinden, askeri mertebeler silsilesi aşağıda yazıldığı gibi kurulmuştur.

Er
Onbaşı
Bölük Emini
Çavuş
Baş Çavuş
Mülazım
Yüzbaşı
Sol Kolağası
Sağ Kolağası
Binbaşı
Kaymakam
Miralay
Mirliwa
Ferik
Müşir

Bunlardan başka, tabur katibi ve alay emini adı verilen biri yüzbaşidan yukarı, öteki binbaşidan aşağı ve sağ kolağasından yukarı olmak üzere ve ikiside askeri katip sınıfına mahsus olmak üzere, askeri mertebeler silsilesi içinde iki rütbe daha bulunmaktaydı. Çok küçük bir değişikliklerle bu mertebeler silsilesi zamanımıza kadar geçerli ve yürürlükte kalmıştır.

Askeri mertebeler (Komuta zinciri) böylece kurulmuşsa da, bunlar için zamanın zorunluklarına göre, yetenekli ve teknik bilgili subay yetiştirmek üzere III. Selim Han döneminde ve H.1210 yılında (1793) kurulmuş olan "Mühendishanesi Berri-i Hümayum"dan başka askeri bir okul yoktu. Buradan bile, yılda ancak iki üç mühendis yetiştirebiliyordu.

Asakiri Mansure-i Muhammediye'nin kuruluş başlangıcında kurulan "Subyan" bölüklerinde ise, okuyup yazmaktan başka birşey öğrenilemiyordu. Bu da, istenilen amacın gerçekleşmesine yeterli olmuyordu. O sıralarda ortaya çıkan savaş sıkıntıları savuşturulmuş olduğundan H.1250 yılında (1834) "Mekteb-i Harbiye" adıyla Maçka'da bir askeri okul açılmıştı. Askerlik bilimi öğrenimi için Viyana, Berlin ve Paris'e öğrenciler gönderilmiş H.1254 yılında (1838) ve Hüseyin Paşa'nın seraskerliği zamanında ilk kez olmak üzere resimli bir er talimnamesi basılmıştır.

Topçu, humbaracı ve lağımıcı ocaklarının devlete yararlı hizmetleri geçtiğinden, bunların kaldırılması düşünülmemiştir. Ancak, bunların da yeni yöntemler üzere kurulması gerekli görüldüğünden, bu ocaklar da alaylara bölünmüş ve 1834 yılında "Topçu Başılık" adı, Tophane Müşirliğine çevrilerek humbaracı ve lağımıcı sınıfları da müşirlik makamına bağlanmış ve katılmıştır.

Yüce devlet en gelişmiş ve bol sayıda süvariye malik iken, son zamanlarda süvari sınıfları da yeniçeriler gibi disiplin bakımından bozulmuşlar, sayıları da çok azalmıştı. Bu nedenle "Altı Bölük Askerleri" denilen Kapıkulu süvarisi de kaldırılmıştır. Yeni yöntem ile süvari alayları kurulmasına çaba gösterilerek ilk kez olmak üzere kurulan süvari alayı, Kuleli'de yaptırılan ve bugün "Mektebi İdadie-i Şahane"ye (kuleli askeri lisesi) ayrılmış olan kışlaya yerleştirilmişti. Başka kentlerde de süvari alayları kurulmasına büyük atılım ile başlanılmıştır.

Gerek topçu sınıfında ve bağlılarında, gerekse süvaride, komuta zinciri piyade sınıfında anlatıldığı gibi düzenlenmişse de, süvari sınıfında fazladan yüzbaşı vekili ve Mülazımı Sani (Teğmen) adıyla iki rütbe daha konulmuştur.

Son zamanlarda devlet hazinesine doğrudan doğruya giren gelirlerin arttırılmasına devletçe özen gösterildiğinden, boş bulunan zeamet ve tımar'lar mukataa'ya çevrilerek, bundan önceki "Topraklı Süvarisi"ni oluşturan zeamet ve tımar sahipleri, gerek bu nedenle, gerekse bazı suistimallerden ötürü hemen hemen çöküntü derecesine gelmişlerdi. Ancak, mevcutlarının hemen kaldırılması yoluna gidilmeyerek, bir kısmı yeniden kurulmuş olan topçu humbaracı, lağımıcı ve süvari alaylarına katılmıştır. Bu yüzden, bu alayların erleri tımarlı ve mahiyeli adıyla iki kısımdan oluşmuştur.

Gerek bu alaylara bağlı aylıklı subay ve erlere, gerekse piyade sınıfını teşkil eden general, üst subay, subay ve erlere biri para olarak, diğeri de aynı olarak, ya da bedel olarak verilmek ve aydan aya geçerli olmak üzere "maaş" ve "Muayyenat" adıyla iki çeşit ödenek ayrılmıştı. Yeniçeriler zamanında da var olan bu güzel yöntem, Padişah ordusundan zamanımıza dek uygulana gelmiştir.

Kurulmuş olan alaylarla birlikte, her tabura da bir sancak verildiğinden, taburlarda da birer sancaktar görevlendirilmiştir. Bu sancaklar, kırmızı veya yeşil zemin üzerine sırma ile işlenmiş Kur'anı Kerim ayetlerini taşımakta olup kenarları da sırma saçaklarla süslenmiştir.

Yabancı devletlerde olduğu gibi, kalelerle diğer devlet bina ve savaş gemilerinde tek sancak kullanılması kararlaştırılmış olduğundan, dış dörtgen kırmızı bir zeminin ortasında beyaz bir ay ve yıldızı taşıyan bayrağın bundan böyle yüce Osmanlı Devleti sancağı sayılarak, bu gibi yerlere yalnızca bu sancağın asılması gerektiği ilgili makamlara emir ve ilan edilmiştir.

Mehterhane takımı denilen eski mızıka bandoları da Avrupa'dan getirilen öğretmenlerle düzene sokulmuş ve her alaya bir mızıka bandosu verilmiştir.

Asakiri Mansure-i Muhammediye'nin silah altında bulunanları bu biçimde yavaş yavaş yeniden düzenlendiği sırada H.1249 yılında (1833) diğer üç arkadaşı ile birlikte Yüce Osmanlı Devletinin hizmetine giren Prusya subaylarından yüzbaşı "MOLEKE"nin (Sonradan

Prusya'da mareşallik rütbesini kazanmış ve yapılan üç savaşta eriştiği başarı nedeniyle Napolyon Bonaparte'dan sonra 19. Yüzyılın en büyük komutanı olarak tanınmıştır) sunduğu askeri projeye göre, yukarıdaki tarihte "REDİF" teşkilatlanmasına girilerek 1836 yılında, Ankara, Müdavendigar (Bursa), Konya, Erzurum, Aydın ve Edirne valilerine "Redif Mansure Müşirliği" verilmiş ve bu illerde aynı yılda redif alayları kurularak belirli zamanlarda eğitimlerine başlanmıştır.

II. Sultan Mahmud Han Hazretleri yeniçerilerin baş kaldırmalarının bastırılması sonucu lağvedilmelerinde başarıya ulaştıktan sonra, ancak 14 yıl kadar saltanat sürdüğü ve bu süre içinde içten ve dıştan bir çok sıkıntı ve zorluklara karşı koyduğu gibi, Asakiri Mansure-i Muhammediye'nin kuruluşundan iki yıl sonra Rusya devletiyle büyük bir savaşa giriştiği halde bile, bu yeni askerin taburlarını gündün güne arttırma ve çoğaltmaya çalışmıştır.

Ayrıca, bir yandan bilgili ve teknik subaylar yetiştirmeye çok büyük bir çaba göstermiştir. Padişahın ölümü sırasında tabur ve alay birlikleri halinde kurulmuş olarak ve yeniçeri zamanında olduğu gibi yalnız adları ulufe defterinde yazılı bulunan alçak topluluklar değil de daimi olarak silah altında bulundurularak devletin hukukunu ve ülkeyi her an savunmaya hazır olan erlerden kurulu olmak üzere, Padişah ordusunun toplam mevcudu 118.400 kişiye çıkarılmıştır.

Bu kuvvetler aşağıdaki kıtalardan kurulmuştu:

Er Olarak :

12.000	Her biri 6000 kişi gücünde 2 tümen hassa askeri.
74.000	Her biri 2000 kişi gücünde 37 mansure piyade alayı.
15.000	Her biri 1200 kişiden oluşan 15 mansure süvari alayı.
4.800	Her biri yaklaşık olarak 1200 kişi olan 4 mansure topçu alayı.
4.800	Her biri 1200 kişi olan 4 mansure humbaracı alayı.
4.800	Her biri 1200 kişiden oluşan 4 mansure lağımçı alayı.
3.000	Baltacı yani istihkam erleri.

118.400 Toplam

Hassa askerleri yalnızca İstanbul'da oturmaktaydılar.

Mansure piyade ve süvari alayları İstanbul ile Osmanlı ülkesi topraklarından askeri önemi olan noktalarda yerleştirilirlerdi. Mansure topçu, süvari ve lağımçı alaylarının merkezleri İstanbul'du. Gereklikçe bunlardan uygun ölçüde kuvvet taşraya gönderilirdi.

Padişah hazretlerinin saltanatlarının son günlerinde, redif askeri de kurulmuş olduğundan, yukarıda yazılı daimi askeri gücü, rediflerin ilavesiyle az bir zamanda 200.000 den 250.000 kişiye kadar arttırmak olanağı elde edilmişti. Ayrıca, Padişah ülkesi sancaklarında eski yönetime göre bir miktar askeri sağlamak imkanı da vardı.

Padişah Hazretleri, harp silah ve mühimmatın sağlanmasına büyük özen gösterdiklerinden, vefatlarında daimi asker ekinde bulunan silah ve mühimmattan başka, İstanbul anbarlarında 277450 tüfek, 490819 kılıç ve 38000 mızrak bulunmuş, gerek topçu gerekse humbaracı alaylarında ve padişah kalelerinde bulunan topların sayısı da 5540'a yükselmisti.

Tüfekler çakmaklıydı. Genellikle kaval ve ağızdan dolma olan ateşli silahlara mahsus gülle, dane ve humbaraların hemen üçte bir sayısı Prusya sisteminde idi.

H. 1259 (1843) YILI ASKERİ DÜZENLEMELERİ

Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra, yukarıda da anlatıldığı gibi, bir çok sıkıntı ve engellerin araya girmesi nedeniyle, asker alma yöntemi temel bir yazılı mètine bağlanamadığı gibi, Padişah askerinin tabur ve alayları da aceleyle ve lüzum görüldükçe kurulmuş olduğundan, Padişah ordusunca köklü bir biçimde düzenleme ve uygulamanın yapılması olanağı bulunamamıştı.

Her yıl ya da gerek duyuldukça, bu tabur ve alaylara alınacak erlerin sayısı Padişahlık Divanınca kararlaştırılarak taşra valilerine bildirilir, bunlar tarafından atanan memurlar ile yörenin ayan ve ileri gelenlerinin oy birliği ile bu erler halk içinden seçilerek ayrılırlardı. Askerlik hizmet süresi de belirsizdi.

Şan ve şeref sahibi, mekanı cennet olan baba Padişah Sultan Abdülmecid Han Hazretlerinin tahta çıkmalarından hemen sonra (1839) Tanzimatı Hayriye'ye dair yayınlanan Gülhane Hattı Hümayunu'na, bu çok önemli konuda pek yerinde olarak aşağıdaki fıkra konulmuştur:

"..... asker maddesi de çok önemli maddelerden birisi olarak; gerçi vatanın korunması için asker vermek halkın boyunun borcu (Farızası) ise de, şimdiye kadar yürütüldüğü gibi, bir ülkenin mevcut nüfus sayısına bakılmadan kimisinden tahammül derecesinden fazla ve kimisinden az asker istenmesi, hem kanunsuzluğa, hem de tarım ve ticaret gibi yararlı işlerin bozulmasına neden olduğu gibi, askere alınanların ömürlerinin sonuna kadar hizmette kalmaları da nesil çoğalmasını önlediğinden, her ülkeden gerektiğinde istenecek erler için bazı iyi yöntemler ve dört ya da beş yıl süreyle hizmette kalma konusunda nöbetleşe bir yol konulması ve kurulması, günün gereklerindendir."

Osmanlı ordusunun kuvvet ve kudretinin nedeni, mutluluk ve yetkinliğinin gereği olan bu paha biçilmez fıkranın yüksek hükmüne göre, bir yandan askerin hizmete alınma ve hizmet görmeleri hakkında "DARİ ASKERİ" makamınca bir kur'a tüzüğü yapılmasına çalışılmıştır. Diğer yandan, Padişah ordusunun köklü bir biçimde düzenlenmesine de çalışılarak, kararlaştırılmış olan mutlu askeri düzenleme 1843 yılında yapılmış ve hazırlanan kur'a tüzüğü 1848 yılında yayınlanmıştır.

Önceleri, redif askerleri kurulmuşsa da, silah altında bulunan askeri kuvvetin yetersizliğinden ötürü en küçük gereksinmelerin ortaya çıkışında redif askeri silah altına alınır, bu nedenle muvazzaf ile redif arasında hemen hiçbir fark bulunmazdı.

Bundan dolayı 1843 yılında var olan redif askerleri de genel olarak muvazzaf sayılmış, muvazzaflık hizmeti beş yıl olmak üzere sınırlandırılmış, ve muvazzaf asker beş padişah ordusuna bölünmüştür. Bu beş ordunun birincisine "HASSA ORDUSU, ikincisine "DERSAADET ORDUSU", üçüncüsüne "RUMELİ ORDUSU", dördüncüsüne "ANADOLU ORDUSU", beşincisine de "ARABİSTAN ORDUSU" adı verilmiştir. İstanbul, Üsküdar, Manastır, Harput

(Elazığ), ve Şam kentleri merkez olarak alınmış ve yine aynı tarihte ilan olunan padişahlık kur'a tüzüğü'nün uygulanması sırasında ordu daireleri değiştirilerek sınırları çizilmiştir. Padişah ordusu, birden altıya kadar olmak üzere altı orduya bölünmüş, ordu merkezlerinde de bazı değişiklikler yapılmıştır. Sonradan yapılan tertibata ve değişikliğe göre padişah birinci hassa ordusu bölgesi İstanbul ve batı Anadolu ve merkezi İstanbul; Padişah ikinci ordusu bölgesi Tuna havzası ve merkezi Şumnu; Üçüncü ordu bölgesi Rumeli ve Bosna-Hersek eyaletleri ve merkezi Manastır; Dördüncü ordu bölgesi Doğu Anadolu ve merkezi Erzincan, beşinci ordu bölgesi Şam ve Halep illeri ve merkezi Şam-ı Şerif; Altıncı ordu bölgesi Irak ve merkezi Bağdat olarak kabul edilmiştir.

Padişahlık birinci hassa ordusu ile üçüncü ordu yedişer piyade alayı, yedişer talia taburu, beşer süvari alayı, birer topçu alayından tertip edilmişti. Üçüncü orduda fazla olarak bir kazak ve bir dragon (Bir sınıf süvari) alayları kurulmuştu. İkinci, dördüncü ve beşinci orduların her biri altışar piyade alayı, altışar talia taburu, dörder süvari alayı, birer topçu alayından altıncı ordu da dört piyade alayı ile dört talia ⁽¹⁾ taburundan ve iki süvari alayı ile bir topçu alayından oluşmuştu.

Piyade alayları üçer taburlu idiler. Birinci ve ikinci piyade alaylarına "Zühal", diğer alaylara "Saf" piyade adı verilmişti. Sonraları talia taburlarından birinci ve ikinci taburların her iki erine bir katır verilmesi kararlaştırıldığından bunlara da "Sürekli Talia" adı verilmişti.

Süvari alayları altışar bölüklü idi. Birinci ve ikinci bölükleri filintalı, diğer bölükleri mızraklı olduğu gibi H.1279 yılında (1863), birinci alayların "Sipahi", ikinci alayların "Dragon", üçüncü alayların "Hüsar", dördüncü alayların "Mızraklı" olması bir kararnameyle ilan edilmiştir. ⁽²⁾

Topçu alayları her biri altı toplu on birer adet sahra bölüğü (Bataryası) ile, dört toplu bir Cebel (Dağ) bölüğünden (Bataryasından), ki toplam olarak 12 şer bölükten oluşmuştu.

Anlattığımız gibi, altı ordu dışında Tophane-i Amire Müşirliğine bağlı olmak üzere "İhtiyat Alayı" adı verilen bir topçu alayı ve ikişer taburlu iki istihkam alayı ve bundan başka bir de sanayi alayı vardı. Yine tophane-i Amire'ye bağlı olarak Akdeniz Boğazı kalelerinde iki, Karadeniz Boğazı kalelerinde bir, başka kalelerin korunmaları için de bir, iki toplam olarak dört alay kale topçusu da vardı.

1843 yılı askeri düzenlemesince, eskiden mevcut olan komuta zinciri değiştirilmeden olduğu gibi bırakılmışsa da, tabur sancaktarları kaldırılarak her alaya askeri yazışmayı sağlamak üzere bir alay katibi daha eklenmiştir. Piyade de mülazım-ı sani (Teğmen), süvaride mülazım-ı evvel (Üsteğmen) ve sani vekilleri, topçuda da mülazım-ı sani ve salis (Asteğmen) rütbeleri konulmuş, her alay için seksener kişiden meydana gelen bir bando-mızık düzenlenmiştir.

Buraya kadar anlatılan askeri kıtalardan daimi ordu kurularak bu orduda muvazzaf olarak beş yıllık askeri hizmet yapan erleri redife geçirmek ve yedi yıl da redifte hizmet etmek, bahis konusu düzenlemeler gereği olduğu için redif askerinden de ihtiyat ordusu meydana getirilmiştir.

(1) Keşif ve ileri karakol hizmeti yapar birlik.

(2) Bu tarih Gnkur.Bşk.lığı yayınında 1843 olarak alınmıştır. Zühal, Dragon, Hüsar adları Fransız ordusunda kurulmuş olan süvari birliklerinden alınmıştır. Zühal arapça, Hüsar macarcadan gelir.

Her ordu bölgesi içinde bulunan muvazzaf piyade alayları sayısınca redif dairelerine bölünmüş ve her redif bölgesinde de dört taburdan oluşan bir piyade alayı ve gereğine göre iki yada üç bölük süvari ve topçu redif askeri bulunurdu. Ancak 1864 yılında redif süvari ve topçu bölükleri kaldırılmıştır.

Bu düzenlemeler gereğince, redif askerleri, her ay nöbetleşe tabur merkezlerinde toplanarak eğitim yaparlar ve bu süre için de muvazzaf erler gibi maaş, erzak vesaire alırlardı.

Bu erler için lüzumlu elbise, silah ve mühimmatın tümüyle tedarik edilerek tabur merkezlerinde korunması askeri düzenleme gereği olduğu için, tabur merkezlerinde bu malzemeleri koyacak depolar inşa edilmişti.

Her redif alayına bir miralay (Albay), bir binbaşı, bir alay emini, bir sağ kolağası, bir tabur katibi alay erkanı olarak verilmişti. Bölük subayları, muvazzaf kıtaların bölüklerinde olduğu gibi tertip edilmiş ve mülazımdan (Teğmen) yukarı rütbede bulunan bütün redif üst subay ve subaylarının muvazzaf hizmette kullanılanlardan atanması kararlaştırılmıştır.

Bu uğurlu askeri düzenlemenin uygulama ve yürürlüğe konulması sırasında, önceleri II. Mahmud Han döneminde öğrenim için Avrupa'ya gönderilen subaylar, öğrenimlerini bitirerek döndükleri gibi 1847 (H.1263) yılında da Mektebi Harbiye-i Şahane (Harp Okulu) öğrencileri de Pangaltı'da yeni olarak inşa edilen kışlaya geçtiler. Eski okul olan maçka kışlası da onarılarak, yeni kurulmuş olan İdadiye-i Şahane (Askeri Lise) öğrencilerine ayrılmış, ayrıca Edirne, Bursa ve Manastır kentlerinde de birer askeri lise yeniden açılarak 1848 yılından (H.1264) itibaren de bu liselerden yetişmiş talebeler Mektebi Harbiye-i Şahane'den (Harp Okulu) subayı olarak mezun olmaya başlamıştı.

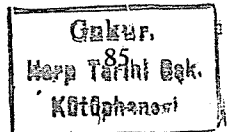
Gerek bu subaylardan, gerekse Avrupa'dan dönen subaylardan bazıları öğretmenlikle askeri okullarda görevlendirildiler. Fransa ve Prusya'dan da öğretmenler çağırılmış ve ders programları ıslah ve yeniden düzenlenerek askeri fenlerin öğrenimine hız verilmiştir.

Avrupa'dan dönenlerden eski serdar çırpanlı Abdülkerim Nadir Paşa, mirlivarlık rütbesiyle (Tuğgeneral) Genelkurmay Başkanı atanmıştı. 1849 yılından itibaren de Mektebi Harbiye-i Şahane'den kurmay subaylar mezun olmaya başlamıştır.

Harp okulunda piyade ve süvari öğretmenliklerine Fransız, topçu öğretmenliğine Prusya'lı öğretmenler verildiğinden, piyade ve süvari eğitimleri Fransız talimnamelerine göre ve topçu eğitimi de Prusya yöntemine göre uygulanmaya başlanmıştır. Piyade, topçu ve süvari sınıfları için düzenlenen ve yayınlanan talimnamelerde elbette ona göre düzenlenmiştir.

1847 yılında Darı Şurayı Askeri (Yüksek Askeri Şura) bir derece daha genişletilerek iki bölüme ayrılmış, bu bölümlerden birisi genellikle askeri yönetim ve terbiyeye, diğeri askeri levazım malzemeleri sağlanmasına memur edilmiştir. Bu iki kısmın başkanlığına resil-i Rüessa (Başkanlar başkanı) adı verilen bir ferik atanmıştır.

Serasker Paşa'nın (Kara Kuvvetleri Komutanı) doğrudan doğruya maiyetinde olmak üzere bir mektebi kalemi (Genel Sekreterlik) kurulmuştur. Bundan başka, subay ve erlerin



künyeleriyle diğer konuların yazılması, korunması, saklanması için bir yoklama, bir jurnal, bir nizamiye ve çeşitli hesapların bakılması ve ödenmesi için bir muhasebe, bir ruznamçe (Günlük olayların kaydına mahsus defter) kalemi ve bir vezne kalemi (bürosu) kurulmuştur.

Her ordunun komuta ve idaresine bir müşavir görevlendirilmiş, maiyetine de Erkan Reisi (Kırmay Başkanı) adı verilen bir ferik, iki tümen feriki (Tümgeneral), üç piyade, iki süvari ve bir topçu livası (Tugayı) verilmiştir.

Her orduda Erkan Reisinin (Kırmay Başkanının) başkanlığında olmak üzere bir Ordu Meclisi kurulmuştur. Bundan başka ordu karargahında bir meclis kalemi (şubesi), bir yoklama, bir Jurnal ve bir sekreterlik kalemleri (Şubeleri) kurulmuştur. Bu büroların tümü "Ordu muhasebecisi" adı verilen bir kişinin başkanlığı altına konulmuştur.

Tophane-i Amire fabrikalarıyla baruthane ve fişekhane fabrikaları, giderek genişletilmiş ve islah edilmiş, hatta, tüfek fişek, barut bakımından yabancı ülkelere hiç ihtiyaç duyulmayacak bir düzeye erişilmiştir.

Harp silah ve araçları yapım ve hazırlanması ile görevli olan harbiye nezareti ile baruthaneler nezareti, tophane-i amire müşirliğine bağlanmıştır. Ancak, topçu askerinin seyyar kısmının hemen hemen tümü, Serasker Paşa'nın idaresine verilmiştir. Yukarıdaki müşirliğin emrinde sadece daha yukarıda sayılan topçu, istihkam ve sanayi alayları bırakılmıştır. Bir de "Tophane-i Amire Meclisi" adıyla bir kurul meydana getirilmiş, bu kurulda "Harp Dairesi" ve "Muayene ve Tecrübe Dairesi" adlarında iki bölüme ayrılmış, başkanlığında bir ferik atanmıştır. Tophane-i amire büroları da yeniden düzenlenmiştir.

İkinci Mahmud Han döneminde İstanbul'un disiplin işleri, yeniçeri ağalığından Seraskerlik makamına verilmiştir. Fakat, 1847 yılında "Zaptiye Müşirliği" yeni adıyla zaptiye nezareti kurulmuş bulunduğundan, bu görev de zaptiye nazırına verilmiştir. Eskiden taşralarda subay görevinde kullanılan Delil ve Hayta Süvarisi ile Tüfekçiler yerine de zaptiye erleri yazılmış ve toplanmıştır.

Zaptiye teşkilatı birden ortaya çıkarılmadığından 1870 yılına kadar Rumeli ve Suriye bölgelerinde her biri beş altı taburdan oluşmak ve her taburda gereğine göre bölüğü süvari, bir o kadarı ya da daha çoğu bölükleri piyade olmak üzere 13 alay zaptiye kurulmuştur. Her alayın komutasına bir "Alay Beyi", her taburun komutasına bir "Tabur Ağası", her bölüğe de bir "Bölük Ağası" atanmıştır. Anadolu yöresinde alay kuruluşunda değil de, dağınık bir biçimde 11.000 kişi dolayında zaptiye askeri kullanılmıştır.

Yukarıda anlatılan 1843 yılı askeri düzenlemesi gereğince Yüce Devletin daimi ordusu aşağıdaki kılalardan kurulu idi:

- 36 Piyade Alayı
- 36 Talia Taburu
- 26 Süvari Alayı
- 7 Sahra Topçu Alayı
- 4 Kale Topçu Alayı
- 2 İstihkam Alayı
- 1 Sanayi Alayı

Bu kıtaların mevcut kuvvetleri 150.000 kişi dolayında idi. Muvazzaf askeri hizmeti, anlattığımız gibi, beş yıldan ibaret olduğundan her yıl otuz bir kur'a eri silah altına alınır ve aşağı yukarı o kadar da er terhis olunurdu.

İhtiyat ordusu da her biri 800 mevcutlu 120 tabur redif askerinden, yani yaklaşık olarak 90.000 kişiden meydana geldiğine göre, yüce devletin daimi ve ihtiyat kuvvetlerinin toplamı 240.000 kişiye ulaşırdı.

Fakat redif sınıfının hizmet süresi 7 yıl olduğu gibi, her yıl da 30.000 kişi redif sınıfına geçirildiği için, bu muntazam gücün, zaptiye erleri hariç, noksan hesaplandığı ve gerektiği zaman bu gücün aşağı yukarı 400.000 kişiye çıkarılması imkanı vardı.

Yukarıda anlatılan düzenlemeler tümüyle uygulanmaya konulmadığı bir zamanda Kırım seferinde yüce devlet kolaylıkla 200.000 kişilik bir ordu toplamak ve sevk etmekle Avrupa'ya karşı gücünü ve üstünlüğünü göstermiştir.

Bu düzenlemeler için Prusya Devletinin 1814 yılında yayınladığı askeri tensikal esas olarak alınmış, o sırada Avrupa devletlerinin çoğunda ihtiyat ordusu bulunmadığı gibi, askerlik daireleri kurulması, daimi askeri gücün barış zamanında ordu ve tümenlere bölünmesi gibi hususlar da henüz uygulama alanına konulmamış olduğundan, Osmanlı düzenlemeleri Avrupa düzenlemesinden üstün olduktan başka, Prusya düzenlemesinde de barış zamanında redif kıtalarının subayları yoktu. Böylece temel olarak alınmış olan Prusya düzenlemesine de bu bakımdan üstünlük sağlanmış ve Padişah ordusunun en çok muhtaç olduğu husus, yeter sayıda bilgili ve teknik subaylar yetiştirilmesinden ibaret kalmıştı.

H. 1286 YILI (1869) ASKERİ DÜZENLEMELERİ

Avrupa devletleri ordularınca, "Milis Ordusu" adı takılmak suretiyle küçümseme ve alay konusu olan Prusya ordusunun Danimarka ve Avusturya'yı yenilgiye uğratması üzerine, Prusya Ordu düzenlemeleri Avrupa ordularınca takdir ve taklit olunmaya ve uygulanmaya başlanmış olduğundan, her devlet buna göre ordusunu yeniden tanzim ve düzenlemiş, askeri gücünün sayısını da arttırmaya başlamıştı.

Yüce hükümetin, Avrupa ordularının bu ilerlemelerine karşı ilgisiz kalması beklenemezdi. Bu nedenle Padişah ordusunca da bazı değişiklik ve yenileştirmeler uygulanarak ordunun yüksek bir güce sahip olmasına düzenlemeleri örnek olarak alınmıştır.

Ancak, yüce devletçe 1843 yılında ve yukarıda anlatılan askeri düzenlemeler çok güzel ve sade olarak tertiplendiğinden o zaman kurulan temel, gerek bu kez, gerekse ileride görüleceği gibi, çeşitli tarihlerde iki kez daha uygulanan düzenlemelerde aynen korunarak, yalnız genişletilmesiyle yetinilmiştir.

1869 Yılında yapılan bu yeni düzenlemeler gereğince ordu bölgelerine ve bu bölgeler içindeki birliklerin sayı ve kuruluşlarına dokunulmayarak eskisi gibi bırakılmıştır. Fakat 3 ncü Hümayun ordusu bölgesinde üçer taburlu iki Boşnak alayı, biri üçer, ikisi de dörder taburlu üç sınır alayı ve bir kordon taburu kurulmuştur. Altıncı orduda bulunan dört piyade alayına bir alay daha eklenerek bu ordunun piyade alaylarının sayısı beşe yükseltilmiştir.

Daha sonraları merkezi San'a kenti olmak üzere 7'nci Hümayun ordusu adı altında üçer taburlu beş piyade alayı ve sekizer bölüklü beş Talia taburu ile altı bölüklü bir topçu alayından meydana gelen bir ordu daha kurulmuştur. Sayısı yediye çıkan Padişah ordularının her birisi için bir binbaşı ya da kolağası komutasında bir istihkam bölümü de kurulmuştur.

Eski düzenleme gereğince 12 yıl süren askerlik hizmeti, bu kez 20 yıla çıkarılarak 20 yaşından 40 yaşına kadar olan müslüman erkekler, askerlik yükümlülüğü altına alınmışlardır. Bu hizmetin altı yılı nizamiyede (muvazzaflıkta), altısı redifte ve sekiz yılı da "Müstahfız" adı verilerek yeni kurulan askeri hizmet sınıfında geçmesi kararlaştırılmıştır.

Altı yıllık nizamiye süresinin dört yılı silah altında, iki yılı da ihtiyat sınıfında geçirilmekteydi. İhtiyat sınıfına geçen erlerin devletçe tutulmalarına gerek olmadığı için, memleketlerine gönderilmeleri, fakat bağlı oldukları redif taburu bölgesinden dışarı çıkmamaları kararı alınmıştı.

Nizamiyenin asli sınıfı 150.000 kişiden oluşurdu. İhtiyat sınıfı 60.000 ile 65.000 arasında idi. Her ikisinin toplamı 210.000 dolayında kabul edildiğinden, her yıl 37.500 kura eri silah altına çağrılmaya başlanmışsa da 7'nci ordunun kurulmasından sonra bu erlerin sayısı 40.000 – 45.000'e kadar yükseltilmiştir.

Redif askeri hizmeti de mukaddem (Birinci) ve tali (İkinci) adıyla iki sınıfa ayrılmıştı. Rediflik süresi olan altı yılın ilk üç yılı mukaddem sınıfta son üç yılı da tali sınıfta geçirdi. Dolayısıyla, önceleri 120 tabur olan redif erlerine bir o kadar daha eklenerek redif taburlarının sayısı 240'a yükseltilmiş ve tümünün askeri gücünde 192.000'e çıkarılmıştır. Eskisi gibi, yeni taburlara da subaylar atanmış ve her ordu bölgesi içinde bulunan redif bölgelerinde değişiklik yapılmayarak, yalnız her alay bölgesinde bir yerine iki alay kurulmuş, her tabur merkezinde iki tabura mahsus olmak üzere elbise, silah ve mühimmat toplanmış ve hazırlanmıştır.

32 yaşından 40 yaşına kadar olan erlerden meydana gelen ve barış zamanında subayları mevcut olmayan Müstahfız Askeri de 300.000 dolayında kabul edildiğinden, padişah ordusunun sefer gücü toplam 700.000 kişiye erişmiştir.

Padişah askeri okullarında, bütün yenileştirme ve düzenlemeler içinde, gözden uzak tutulmayarak, bu okullardan yetişmiş bulunan subayların artırılması yoluna gidilmiştir. Askeri İdadi Okullarına (Askeri Liselere) kaynak olmak üzere, Hasköy'de bulunan yatılı okul lagvedilerek, bunun yerine hem tasarruf sağlamak, hem de öğrenci sayısını arttırmak amacıyla ve gündüzlü olarak "Askeri Rüştîye Okulları" (Orta okul) açılmasına karar verilmiş ve 1875 yılında İstanbul'da Soğuk Çeşme, Gülhane, Koca Mustafa Paşa, Fatih, Hasköy, Kasım Paşa, Beşiktaş, Üsküdar, Paşa Kapısı, Toptaşı rüştiyeleri açılmıştır. Taşrada da bu okullardan gerektiği kadar açılmasına girişilmiş ve Bosna, Erzurum, Bağdat kentlerinde birer idadi okulu açılmıştır.

Zabıta işlerinde noksanların tamamlanmasına büyük özen gösterilmiştir. Rumeli'de olduğu gibi, Anadolu'da da dağıntık olan ve alay haline konulmamış bulunan zaptiye erlerinin düzene sokulmasına girişilerek Bursa, Konya, Aydın, Ankara, Trabzon, Kastamonu, Adana illeriyle Hicaz ve Yemen yörelerinde birer zaptiye alayı kurulmuş ve bütün zaptiye askerinin zaptiye müşirliği'ne olan bağlantısı sürdürülmüştür.

İstanbul tulumbacılarının yangınlarda işe yaramadıkları, bazen de yangınların yayılmasıyla bir çok felaket ve yıkıntılara neden oldukları düşüncesine dayanılarak dört taburluk bir itfaiye alayının kurulmasına karar verilmiş ve bu alayın Beyoğlu kışlasında yerleştirilen 1 nci taburu 1876 yılında kurulmuştur.

Yukarıda anlattığımız askeri düzenlemeler gereğince, yüce devletin sefer kuvveti toplamı 700.000 kişiyi geçmişse de barış zamanında subayları bulunan piyade taburlarının sayısı 181 nizamiye, 240 redif olmak üzere mevcudu 800 kişilik, toplam 321 taburdan ibaretti. Bu sayının büyük bir savaşta yetersiz olacağı izahtan uzaktır. Devletin siyaset ufuklarında Rusya ile savaş belirtileri görülmeye başladığından Sırp ve Karadağ muharebelerinden sonra devletçe ivedi savaş önlemleri almak gereği duyulmuştur.

Bundan dolayı, böyle bir savaş çıktığında, hem yurdu eli silah tutan müslüman kişilerden boşaltmamak, hem de askere sevkedilecek erler arasında önceleri nizamiye hizmetinde bulunarak eğitim ve öğrenimi yerinde ve askeri terbiyesi yolunda olan erler silah altına alınmış, beş yılda adına kur'a isabet etmeyen erler doğum kesimi fazlası sayıldığından ya da munisizliği⁽¹⁾ belirlendiği için nizamiye hizmetine alınmamış olduğundan eğitim ve askeri terbiyeden yoksun bulunan erleri mümkün olduğu kadar ayırarak memleketlerinde bırakmak amacıyla müstahfız sınıfı da redife çevrilmiş ve böylece redif sınıfı üçüncü bir sınıf kabul edilmiştir.

Böylece, mukaddem, tali, ve salis adlarıyla üç sınıfa ayrılmış olan redif sınıflarının her biri de "Evvel" ve "Sani"(Birinci kısım – ikinci kısım) adlarıyla iki kısma bölünmüştür. Evvel kısım, nizamiye hizmetinde bulunmuş, sani kısım bu hizmette bulunmamış olan erlerden oluşmuştu. Bazı istisnalar dikkate alınmazsa, genel olarak her redif tabur merkezinden biri evvel, öteki sani olmak üzere üç sınıf rediften ikişer tabur yani toplam altı tabur tertip edilmiştir.

Her sınıfın evvel kısım taburları sayısı olarak genel kuvvetleri aşağıda gösterildiği gibiydi.

<u>Er Mevcudu :</u>	<u>Tabur Sayısı :</u>	
119.200	149	Redif mukaddem sınıfının evvel kısım tb.ları
115.200	144	Redif sani sınıfının evvel kısım taburları
108.800	136	Redif salis sınıfı (Müstahfız)'nın evvel kısım taburları.
343.200	429	Toplam

Bu 429 taburun subayları hemen atanarak ve sefer malzemeleri tamamlanarak savaş sırasında toptan silah altına alınmış ve her sınıfın sani kısım taburlarından sevkedilmeye hazır olmak üzere aşağıda sayılılarıyla genel kuvvetleri gösterilmiş olan taburlar elde kalmıştır:

<u>Er Mevcudu :</u>	<u>Tabur Sayısı :</u>	
182.400	228	Redif mukaddem sınıfının sani kısım tb.ları.
146.400	183	Redif tali sınıfının sani kısım taburları
373.400	878	Redif salis sınıfının (Müstahfız) sani kısım taburları.

Subayları bulunmayan bu 878 taburdan, görülen lüzum üzerine bir defada 100, bir defada 80 ve üçüncü kez de 40 tabur olmak üzere toplam olarak 220 tabur silah altına

(1) Köyünde ailesine bakacak kimsesi olmadığı için askere alınmayanlar.

alındığı için, son Rusya seferinde bazı gönüllü taburları hariç, yüce devletin toplayarak şevkettiği piyade taburlarının sayısı, 181 adet nizamiye taburu ile birlikte 830 tabura çıkmış ve bu taburların kuvvet toplamı da 664.000 kişiye ulaşmıştır. 186 bölük süvari, 138 bölük topçu ve öteki askerlerle birlikte silah altına alınan seferi gücün genel toplamı 20'si Çerkez, 30 kürt ve araptan oluşmak üzere 50 alay gönüllü piyade taburları hesaba katılmadan 750.000 kişiyi bulmuş, yine de askeri düzenlemelerin vermiş olduğu askeri güç kaynakları henüz tamamen tükenmemişti.

H. 1296 (1880) YILI ASKERİ DÜZENLEMELERİ

Halife Hazretlerinin tahta çıkışı gibi mutlu bir olayın hemen sonunda, tüm idari teşkilatta olduğu gibi, askerlik işlerinin de daha gelişmiş duruma getirilmesi gereği padişah tarafından takdir buyrulduğundan, son Rusya savaşı zamanı ve durumun ihtiyacına göre yeniden bir düzenlemeye tabi tutulmuştur.

1880 yılında yapılmış olan bu düzenleme gereğince, 4 ncü Ordu merkezi Erzurum'dan Erzincan'a taşınmıştır. Sayıları yine eskisi gibi, 7 ordu olarak bırakılan padişah orduları bölgelerinde de bazı değişiklikler yapılmıştır. O zamanlar sınırları saptanmış olan ordu bölgeleri, şimdiye kadar değiştirilmediğine göre, şimdiki askeri konuş ve kuruluşumuzdan ikinci kitabımızda geniş bilgi verileceği için, burada ayrıntılara girmek gereği duyulmamıştır.

Askeri kıtaların kuruluşlarında oldukça büyük önemde değişiklikler yapılarak o zamana kadar sekizer bölükten kurulu olan piyade taburları, dörder bölükten, piyade alayları da dörder taburdan kurulmuştur. Talia taburları lagvedilmiştir. Her iki alay bir liva (Tugay), her iki liva bir fırka (Tümen) sayılmıştır. Her nizamiye fıkrasına (Tümenine) bağımsız bir nişancı taburu eklendiğinden, nizamiye tümenleri 17'şer taburlu olmuştur. Her ordu bölgesinde iki nizamiye tümeni kurulmuştur.

O zamana kadar bir ordu bölgesinde bir redif mirlivası vardı ve bu kişi ordu meclisi'nde görevli olduğundan, redif askeri sınıfında tugay ve tümen teşkilatı kurulmamıştı. Birinciden altıncıya kadar altı ordu bölgesinde eşit sayıda ikişer alaylı ikişer tugaydan oluşan dörder redif tümeni kurulması kararlaştırılarak, redif taburları sayısı da 240'dan 384'e çıkarılmış ise de 6 ncı orduda kur'a kanunu birkaç yıldan beri uygulandığından bu orduya mensup redif tümenlerinin kurulmasına hemen girişilmemiştir.

Redif tabur ve alay bölgelerinin de bir kısmı doğan olarak yeniden sınıflandırılmış, her tabur bölgesinde biri mukaddem, diğeri tali olmak üzere iki redif taburu kurulmuştur.

Bu yıl ki askeri düzenlemelerde kolordu kademesi de kabul olunmuş, her iki tümenenden bir kolordu kurulmuştur. Her ordu bölgesinde lüzümü halinde rediften başka iki müstahfız tümeni de kurulması mümkün olduğundan, yüce devletin askeri gücü 7 nizamiye, 12 redif, 6 müstahfız olmak üzere 25 kolorduya çıkmıştır.

Eski düzenlemelerde süvari alayları altışar bölüklü iken, bu kez yapılan düzenlemede her süvari alayı 5 bölükten kurulmuş, her iki süvari alayı bir tugay ve her üç tugay bir tümen sayılarak, birinciden beşinciye kadar beş orduda birer süvari tümeni kurulmuştur. Sefer zamanında her süvari tümeninde bulunan üç tugaydan birinin nizamiye, diğeri ikisinin redif kolorduları emrine verilmesi kararlaştırılmıştır.

Her kolordu için, barış zamanında, ayrıca bir komutan atanmamıştır. Her ordu bölgesinde bulunan bir nizamiye, iki redif kolordusu genel olarak ordu komutanı ünvanı ile bir Müşir, ya da Ferik'in komutasına verilmiştir. Müstahfız askerine de 1869 düzenlemesinde olduğu gibi, ayrıca subaylar verilmemiştir. Bu askere ait işlerin barış zamanında, eskisi gibi, redif subaylarınca yürütülmesine karar verilmiştir. İkinci kitapta anlatılacak olan⁽¹⁾ redif kitaları üstsubay ve subayları, o zaman tertip edilmiş ve atanmıştır.

Yukarıda anlatılan 1880 düzenlemesinde topçu sınıfına dokunulmamış, olduğu gibi bırakılmıştır. Ancak, her orduda dört bölüklü bir nakliye (Ulaştırma) taburu ve bir telgraf bölüğü kurulması kararlaştırılmıştır.

Askerlik hizmet süresi eskisi gibi 20 yıl olarak kabul edilmişse de, altı yıldan ibaret olan muvazzaflık süresinin piyade de üç ve diğer sınıflarda dört yılının silah altında, geri kalanının ihtiyat sınıfında geçirilmesine; rediflik süresinin altı yıldan sekiz yıla çıkarılarak dört yılının mukaddem sınıf, diğer dört yılının da tali sınıf sayılmasına; Müstahfızlık süresinin 8 yıldan 6 yıla indirilmesine karar verilmiştir.

İstanbul'daki Darı Şurayı Askeri lagvolunarak, bugünkü Bab-ı Seraskeri Dairesi (Milli Savunma Bakanlığı) kurulmuştur. Ordu merkezlerinde bulunan ordu meclisleri ile ordu muhasebecilikleri de kaldırılarak her ordu bölgesinde bir Erkanı Harbiye Dairesi (Ordu Kurmay Başkanlığı Karargahı) ve bir de levazım dairesi kurulmuştur. Bu kuruluşlara ait ikinci kitapta yeterli bilgi verileceğinden, burada ayrıca bu konuda açıklamalara lüzum görülmemiştir.

Yukarıda anlatılan askeri düzenlemeler gereğince, yüce devlet piyadesinin sayısı, aslında 56 alay nizamiye, 96 alay rediften oluştuğundan nizamiye alaylarına birden 56 ya redifin mukaddem sınıfı alaylarına 57 den 104'e, tali sınıfı alaylarına 105'den 152'ye kadar numara verilmiş ve eski tertibat dışında olarak Girit'te iki, Trablus Garpte dört, 3 ncü Orduda Yunan sınır alayı adıyla bir, toplam olarak dörder taburlu yedi nizamiye alayı daha kurulmuş, bunlara da sırasıyla 153'den 159'a kadar numara verilmiştir.

Piyade tugay ve tümen numaraları da yukarıda anlatılan alay numaralarına göre verilerek 1 nci den 14 ncü ye kadar nizamiye tümenlerine bağlı olan nişancı taburlarına da kendi tümenlerinin numaraları verilmiştir.

Önceleri 1 nci tabur kurulan itfaiye alayının 2 taburu daha kurularak itfaiye taburlarının sayısı 3'e çıkarılmıştır.

1 nci, 2 nci ve 3 ncü ordulara bağlı nizamiye taburlarının barış kuvvetleri 4'er, diğer orduların tabur kuvvetleri 3'er, gerek nizamiye gerek redif taburlarının mevcut sefer kuvvetleri 1000 er kişi sayıldığından, bu hesaba göre, öteki askeri sınıflarda dahil edildiğinde yüce devletin daimi askeri gücü 150.000'e ve sefer gücü de, barış zamanında subayları bulunmayan müstahfız askerleri de eklenince ve düzenleme emirleri zamanla 6 ncı Ordu bölgesinde de tamamen uygulanmaya konulduğuna göre, yaklaşık olarak 1.000.000'a ulaşmıştır.

(1) Mahmud Şevket Paşa'nın "Üçüncü Kısım" diye bahsettiği, eserinin üçüncü kitabı malesef basılamamıştır. Basılı nüshası yoktur.

Ülkenin zabıta işleriyle görevli zaptiye askerlerinin de noksanları tamamlanarak ıslah devletçe dikkat nazarına alındığından, subayları muvazzaf kıtalarda hizmet etmiş subaylardan olmak koşuluyla jandarma örgütünün kurulmasına geçilmiştir. İlk kez Edirne ilinde bir jandarma alayı kurulmuştur. Jandarma işleriyle görevlendirilmek ve seraskerlik makamına bağlı bulunmak üzere bir ferik (Tümgeneral—Korgeneral) başkanlığında Jandarma dairesi adıyla bir komutanlık kurularak askeri zaptiye (İnzibat) işleri de bu daireye verilmiştir. Görevi sadece polis nazırlığından ibaret kalan zaptiye müşirliği ünvanı da zaptiye nazırlığı'na çevrilmiştir.

Padişahlık ordusu için yetenekli ve bilgili subaylar yetiştirilmesi yüksek hükümetin güttüğü amaçlardan olduğu için Alman subaylarından Miralay Köhler, Yüzbaşı Kempfhovner, Hobbe ve Restow ve daha sonra kurmay binbaşı Von Der Goltz (Golç Paşa), sözleşmeli olarak yüce devletin hizmetine alınmışlardır. Osmanlı subaylarından öğrenim görmek üzere 1882 yılında birinci ve 1886 yılında ikinci kez olarak, her defasında 12 subay Almanya'ya gönderilmiş ve Almanya'dan getirilenlerden Köhler Paşa feriklik rütbesiyle Genelkurmay dairesine ve diğerleri de mirlivalık (Tuggenerallik) rütbeleriyle piyade, süvari ve topçu öğretmenliklerine ve askeri okullar müfettişliğine atanmışlardır.

Sonraları müşirlik (Mareşallik) rütbesini alan Von Der Goltz Paşa askeri okulların ders programlarını ıslah ederek ve eğitim yöntemlerini bir başka kalıba sokarak, padişahın sayesiyle, olağanüstü bir ilerleme de başarılı olmuştur. Eskiden okullarda şiir ve edebiyat ile matematiğe birinci derecede, askerlik eğitimine ikinci derecede önem verilirken; programlarda yapılan son değişikliklerle askerlik bilimine layık olduğu ve hak ettiği öncelik ve üstünlük verilerek öğrencilerin istek ve hevesleri meslek ve görevleriyle ilgili konulara yöneltilmiştir.

Harp okulundan bu zamana kadar en fazla yılda 100 subay mezun olduğuna ve bir subayın okuldan çıktıktan sonra insanın doğal yaşamı gereğince ortalama olarak ancak 20 yıl devlete hizmet edebileceğine göre; askeri okulların mevcudu padişah ordusu için ancak 2000 "Mektepli Subay" yetiştirmeye olanak veriliyordu. Bu ise, sefer zamanında 25.000 subaya ihtiyacı olan Padişah Ordusu için, azında en azı olduğundan, bu okulların sayılarının arttırılmasına da özen gösterilmiş, dolayısıyla herşeyden önce, bu okullara kaynak olan Askeri Rüştîye (Orta Okul) okullarının sayılarının çoğaltılmasına başlanmıştır.

H. 1303 YILI (1886) ASKERİ DÜZENLEMELERİ :

Genelkurmay Başkanlığı dairesine memur olan Köhler Paşa, bir düzenleme projesi hazırlamakla uğraşmış fakat bu proje tetkik ve kabul edilmezden önce vefat etmiş olduğundan, bu görev askeri okullar müfettişi Goltz Paşa'ya ek görev olarak verilmiş, kendisi de hemen başka bir proje hazırlamaya başlamıştır. Köhler Paşa, birinciden altıncıya kadar 6 nizamiye kolordusunu 12'ye yükselterek, bu kolorduların 1 nci tümenlerini 4 alay nizamiye ve bir nişancı taburundan 2 nci tümenini 4 alay rediften kurmak suretiyle askeri düzenlemeyi tümünden değiştirmek istediği halde; Goltz Paşa esas olarak eski düzenlemeyi koruyarak ve yalnız ıslahı gereken yanlarını değiştirmekle yetinmeyi uygun bulmuştur. Buna göre hazırladığı proje padişah hazretlerinin yüce emirleri gereğince kabul edilerek hükümlerinin uygulanmasına geçilmiştir.

Eski kur'a tüzüğü gereğince askeri yaş haddine dahil olanlar beş yıl kur'a çekmeye zorunlu idiler. Bu süre içinde adlarına kur'a isabet etmeyenler, yaş haddi tecavüzü terimiyle redif sınıfına geçerlerdi. Bu ise, hem bir gencin muvazzaflık hizmetine alınıp alınmayacağını beş yıl süre ile kuşkulu durumda bırakır, hem de yaş haddi tecavüzü sayılanlar eğitim görmeksizin redif sınıflarına aktarıldıklarından, seferde silah altına alınacak erlerin bir kısmının eğitim ve öğretimden yoksun kalmalarına neden olurdu. Bu mahzurlar dolayısıyla, kur'a tüzüğü temelinden değiştirilerek halen uygulanmakta olan padişahlık ahzı asker kanunu düzenlenmiş ve yayımlanmıştır.

Redif askerleri mukaddem ve tali adıyla iki sınıfa bölünmüştü. Her redif taburu bölgesinden biri mukaddem diğeri tali olmak üzere sefer zamanı iki redif taburu tertibi kararlaştırıldığından, redif taburu bölgelerinin gereğinden fazla büyük, dolayısıyla seferberliğe geçildiği sırada yapılacak toplanmanın çok ağır olmasına neden olacağından; hem tabur bölgelerini küçülterek toplanma hareketini hızlandırmak hem de bazı tabur merkezleri toplanmadan sonra yürünecek yolla sapayerlerde bulunduklarından bu merkezleri hareket yoluna yaklaştırarak, boş yere zaman kaybetmemek için, mukaddem ve tali terimleri kaldırılarak redif askeri genel olarak bir sınıf sayılmıştır.

Böylece, her redif taburu bölgesinden sadece bir tabur tertip olunmak koşuluyla, redif bölgeleri yeniden bölünmüş ve redif kıtalarının numaraları da ikinci kitapta görüleceği gibi, değiştirilmişti. Bu suretle ihtiyat askeri ve redif kuvvetlerine ait yapılan padişah yasası 1887 yılı şubatında yayımlanmıştır.

Barış zamanı gerekli hazırlıklarda bulunulmadıkça seferberlik durumuna geçildiği sırada askeri kıtaların taşıt araçlarının sağlanmasında pek çok zorluklar baş göstererek ordunun hızla seferber hale gelmesine bu hususun büyük engeller çıkardığı birçok deneylerle belirlendiğinden, bu araçların hızla ve haklılıkla toplanmasını sağlamak amacıyla da bir padişahlık yasası yapılmıştır.

Redif depolarına konulan silah, elbise, mühimmat ile, öteki askeri donatımın iyi bir biçimde korunmasına dair (redif depoları kanunnamesi) adıyla bir tüzük yayımlandığı gibi, büyük osmanlı ülkesi halkından askerlik yükümlülüğüne dahil olduğu halde, yasaya göre redif sınıfının sani kısmında kalacak olan erlerden haftada bir gün eğitim ile yükümlü olanlara ve nizamiye kuvvetlerinin ikinci tertip erlerine, müstahfiz. İlave ve depo taburlarının düzenlenmesine ve redif depolarında çalıştırılacak askeri kimselere dair dört adet tüzük ve ahzı asker kanunname-i Hümayununun birinci bendinin uygulanmasına ait bir de talimat hazırlanmıştır.

Yaz ve kış göçebe çadırlarında yaşayanlarla, kışın kışlalarda yazın yaylalarda vakit geçiren aşiret ve kabilelerden süvari alayları kurularak sefer zamanı bu aşiret ve kabile erlerinin bilinen askeri nitelik ve değerli özelliklerinden hakkıyla yararlanılması yüce makamlarınca istenmiş olduğundan, buna dair yapılan padişahlık yasasının hükümleri derhal uygulanmaya konularak, bu çeşit kurulan süvari alaylarına "hamidiye süvari alayları" yüce adı konulmuştur.

1843 yılından şimdiye kadar arka arkaya uygulanan düzenlemelerde topçu sınıfına dokunulmamıştır. O zamandan beri padişah ordularında bulunan yerin önemine göre az çok çeşitli sayılarda bataryalardan meydana gelen birer alay topçu askeri bulundurulmuşsa da, bu kez uygulanan düzenlemede sefer zamanı her nizamiye ve her redif tümeni refakatine bir topçu alayı verilmesi önemle göz önüne alınmıştır. 1887 yılında Almanya'ya sipariş edilen

yaklaşık bir tane mantelli sahra topu da geldiğinden 1891 yılında her orduda üç tugay halinde tertip edilen ve altı alaydan oluşan bir topçu tümeni kurulması karar altına alınmış, ve bu karar birinciden beşinciye kadar beş orduda hemen uygulanmaya geçilmiştir.

Bu sırada Avrupa'ya 72 adet 12 cm.lik sahra obüsleri de sipariş edildiğinden, 1893 yılında her biri öteki seyyar topçu alayları gibi, 36 toptan oluşmak, biri 2 nci, diğeri de 3 ncü ordulara bağlı olmak üzere 2 obüs alayı da kurulmuştur.

Bu zamana kadar 7 nci ordu taburlarından bir miktar Hicaz'da bulundurularak, bu ordu bölgesi için Hicaz kıt'ası da dahil edilmiş idiye de, görülen lüzum üzerine Hicaz hattı'na özgü olmak üzere bir nizamiye tümeni kurulmuştur.

Esasen Trablus Garp'ta 4 nizamiye alayı bulunduğundan bunlara bir nişancı taburu da eklenerek bu alaylar bağımsız bir tümen haline geçirilmiştir. Trablusgarp tümenine 15 nci tümen, Hicaz tümenine 16 ncı tümen adı verilmiştir.

3 ncü ordu bölgesinde padişah hassa ordusundan 11 taburla heraber tümen kuruluşu dışında 4 taburluk bir sınıf alayı ki toplam, ordu kuruluşundan fazla olarak 15 tabur bulunmaktaydı, fakat eldeki kuvvetler yine de yeterli görülmediğinden, bu taburlara Girit'te bulunan 8 tabur da eklenerek yeniden 11 tabur daha kurulmuştur. Bunların toplamından 1893 yılında merkezleri Selanik ve Metroviçe olmak üzere 2 nizamiye tümeni daha kurulmuş ve bunlara da 17 ve 18 numaraları verilmiştir.

4 ncü ordu tümenlerine ek olarak ve yine o sırada yeniden kurulan nizamiye tümenine de 19 ncü tümen adı verildiğinden böylece nizamiye tümenlerinin sayısı da 19'a çıkarılmıştır. Yalnız, hassa ordusu taburlarından 11 adedi tertip ve kuruluşunda noksan kalmıştır. 5 nci orduya bağlı 9 ncü nizamiye tümeninin 12 taburu da Girit'e memur edilmiştir.

Bilgili ve yetenekli subay yetiştirilmesi için askeri okullarca son kez yapılan ilerlemenin yararlı sonuçları yüce velinimet padişah hazretlerince takdir buyrulmuştur. Ordulardaki mektepli subayların sayısını artırmak için harcanan çalışmanın da yararı idrak olunarak, mektebi harbiye şahane ve mühendishane-i berrii hümayundan her yıl 500-600 subay mezun olmaya başlamıştır.

Padişah ordusunun tümünün silah altına alınması gerektiği zaman, yeni redif yasasına uygun olarak redif taburları kurulduktan başka, müstahfız taburları ile bunlardan ayrı olarak sani (İkinci) tertipten, ihtiyattan ve redif ve müstahfız erlerinden "İLAVE" adıyla anılan taburların tertip ve kurulması da yani askeri düzenlemeler gereğindendi. Hatta, daha öncede bildirildiği gibi, 1890 tarihinde bu hususta bir özel tüzük kaleme alınmışsa da, amacı gerçekleştirmek için başka hazırlık ve önlemlerde bulunulmamış ve osmanlı kuvvetlerinin artırılmasıyla ülkenin savunma nedenlerinin sağlanması padişah'ın en güzel emelleri kapsamında olduğundan, tasarrufa da riayet amacıyla şimdilik redif taburları kulağasılarının, taburlara redif bölüklerine mülazım evvellerin (üsteğmen) bölüklere komuta etmeleri ve fakat bu subayların kendi asil redif taburları ile irtibatları bağlı kalmak koşuluyla 1897 yılında "İLAVE TABURLARI" kurulmasına girişilmiş ve bunların silah, elbise ve donatılarının da tedarikine gidilmiştir.

Avrupa ordularında topçu sınıfının gittikçe büyümesi, yüce devletçe de göz önüne alınarak şimdilik 2 nci ve 3 ncü ordulara bağlı topçu askerinin arttırılması uygun görülmüşse de, mümkün olduğu kadar tasarrufu da gözetmek gerektiğinden bu iki ordunun topçu taburları ile 5 nci ordunun Selanik çevresinde bulunan iki alayına bağlı taburların bataryaları üçten dörde çıkarılarak 1898 yılında 28 batarya topçu sınıfı kurulmuştur.

Şimdiye dek, Avrupa ordularında olduğu gibi, padişah ordusu için de Şimendüfer (Demiryolu) sınıfı askeri kurulması birçok kez incelenmişse de, tasarılar her nasılsa gerçekleştirilememiş ve halife hazretlerinin büyük eserlerinden olan Hicaz demiryolu'nun yapımına başlandığı için, hem bu hattın yapımında hizmet etmek hemde ordunun bu konudaki eksikliğini padişah sayesinde tamamlamak üzere, 1899 yılında her biri 200'er mevcutlu dört bölükten oluşan iki tabur demiryolu askeri sınıfı kurulmuştur.

1886 yılı düzenlemelerine ait yukarıda bildirilen açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bu tarihten bugüne kadar askeri işlerin düzenlenmesine olağanüstü bir çalışma ve çaba harcanarak, Halife Cenaplarının ululuğu sayesinde, askeri konu ve işlerde büyük ilerlemeler elde edilmiştir.

Bugünkü askerimizin durumuna ait ikinci kitapta verilecek olan ayrıntılarda da belirleneceği gibi, Osmanlı askeri gücü çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

Bir yandan yukarıda işaret edilen düzenlemelerin uygulanma alanına konulmasına çalışılırken, diğer yandan da savaş silah ve mühimmatının yurt içinde yapım ve tedariki gibi önemli madde gereği para harcamaya çaba gösterilerek, Zeytinburnu fabrikasında inşa edilen fırınlarda çelik top namluları dökümünde tam bir başarı elde edilerek, bu top fabrikasında namlular mükemmel bir hale getirilmiştir. Bu sayede, şimdiye kadar, kundağı ile birlikte 300 parça 7,5 cm.lik dağ ve bir miktar da 7,5 ve 8,7 cm.lik mentelli sahra, 12 cm.lik kısa namlulu kale toplarıyla; yine 12 cm.lik sahra obüsleri yapılmıştır. Makri köyünde (Bakırköy) bir dumansız barut fabrikası ve yan endüstri olarak eter ve asit fabrikaları kurulduğu gibi, Zeytinburnunda günde 200 adet sahra şarapnel mermisi, ya da 75 adet 15 cm.lik top mermileri yapımına elverişli bir fabrikanın da inşaatı bitirilmiştir. Kırkağaç fabrikasında günde 200 adet zayıf etkili tapa yapımı için gerekli önlemlerin alınmasıyla imalat işine girilmiştir.

DENİZ KUVVETLERİ :

II. Sultan Mahmud Han döneminde yeniçerilerin ortadan kaldırılmasından iki yıl sonra çıkan Rusya savaşı sonunda padişah donanmasının da islahı gözönüne alınarak, elde bulunan gemiler, kıyı sancaklarından "Asakiri Mansure-i Muhammediye" adı altında toplanan erlerle donatılmaya başlanmıştır. Ancak bu yeni erlerle tezelden bir muntazam deniz gücü yaratılması zor olduğundan, bir kısım Osmanlı gemicileri ile eskiden beri geçerli olan kurallara uyularak 60'ar kuruş maaş ile Suluvalı, Bülbülcü, İnoz'lu ve Akdeniz adalarındaki Hristiyan tebaa ile Karadeniz ve Arnavutluk kıyılarında denize yatkınlığı olan müslüman tebaadan da "Mâriner" (Denizci) adı verilen erlerin toplanma ve sağlanmasına zorunluluk duyulmuştur. Bu erler, donanmada genellikle eğitimle meşgul olurlar ve kasım ayı (Şimdiki kasım ayının ortalarına doğru) gelince üç ay izinle sılaya gönderilirlerdi.

1831 yılında Kaptanı Derya Halil Paşa komutasında Akdeniz'e çıkarılan donanma, anlattığımız düzenlemelerle sağlanan erlerle donatılmıştır.

1833 yılında, kara ordusunda olduğu gibi, Deniz kuvveti için de, bir jurnal katibi atanmış, bu sırada padişah donanmasının askeri savaş erleri, marinerler ve esnaf adıyla üç sınıf üzerine düzenlenmişti.

Marinerler ile esnaf yukarıda belirtildiği gibi, ücretle tutulurlardı.

Donanmayı Hümayun'un subaylarının rütbeleri başlıca Süvari, Mülazım Kaptan, Topçubaşı, Gemi Ağası ve Gemi Hocası (Gemi katibi) inden oluşurdu. Mülazım kaptanlar süvarinin astı ve ikinci kaptan durumunda idiler. Topçubaşı rütbesi de bir gemide çok önemliydi ve hemen hemen süvariden sonra gelirdi. Askeri talimatın uygulanmasından ve savaş sırasında topların yönetiminden topçubaşı sorumluydu.

Gemi hocaları geminin yazışma ve hesap işlerine bakarlardı. Gemi ağası ise geminin içindeki askeri disiplinin sürekliliğini sağlar ve disiplin işleriyle uğraşırdı. Bu gemi ağalığı, eski kürekli gemiler dönemindeki "Vardiyanbaşı" rütbesinin karşılığıydı.

Gemiler seferden dönüşte tersaneye bağlanırlar ve marinerlerle esnafa izin verilerek muvazzaf erler Kasımpaşa Kışlasında yerleşirlerdi.

Deniz kuvvetlerinde "Silahendez Taburları"da (Bugünkü deniz piyadesi) 1833 yılında kurulmuştur.

Yüce Osmanlı devletinde, buharlı gemilerin kullanılması dönemine gelinceye kadar, tersane amire fabrika ve dökümhanelerinde funda kömürü kullanıldığı halde 1844 yılından sonra duyulan gerek üzerine Karadeniz Ereğli kömür madenlerine memurlar gönderilerek maden kömürü çıkartılmasına girişilmiştir.

1851 yılında küçük çekiç fabrikası, haddahane ve yalı köşkü fabrikası ile bazı tezgahlar kurulmuş ve inşa edilmiştir.

1836 da deniz kuvvetlerine er sağlanması için bazı düzenlemeler yapılmışsa da, 1850 yılına kadar deniz erlerinin çağırılma biçimi ve hizmet görmeleri hakkında yukarıda anlatılan yöntem uygulanmış ve yine o tarihte kur'a kanunnamesi deniz erleri için de uygulanma alanına konulmuştur.

Bu yasa hükümlerince, deniz erlerinin muvazzaflık süresi on, rediflik süresi beş yıl olduğundan, askerlik hizmet süreleri on beş yıl sayılmıştır. Ancak 1852 yılında muvazzaflık süresinin on yıl olması çok görülerek sekiz yıla indirilmesi yoluna gidilmiş, her yıl 3000 erin kura ile deniz kuvvetine alınması kararlaştırılmıştır.

Bu tarihte altı sınıf olmak üzere tertiplenen çarkçıların görevlerine ve liman reislerinin seçim ve atanmalarına dair tüzükler kaleme alınarak padişah hazretlerinin yüksek emirleriyle yayınlanmıştır.

1853 yılı başlarında açılan Rusya savaşında (Kırım Seferi), yüce osmanlı devleti donanması üç ambarlı 6 kapak, 11 fırkateyn, 8 korvet, 13 brik, 5 İskona, 5 mistika, 5 kotra ve küçükü büyüklü 22 vapur ki toplam olarak 87 savaş gemisinden kurulu idi. Deniz gücünün genel mevcudu da 20.000 kişiden oluşuyordu.

Tuna nehri üzerinde kullanılmak üzere başkaca yeniden 60 parça duba da inşa olunmuştu.

Heybeliada'da bulunan, şimdiki Mektebi Fünunu Bahriye (Deniz Harp Okulu) den önce, bugünkü deniz hastanesi olan bina, Mektebi Bahriye idi. Burasının kuruluşu 1838 yılından pek ileri olmayıp, bu okul 1850 yılında Heybeliada'ya taşınmış ve Kırım Savaşından sonra öğrencilerin sayısı arttırılmış, dersler de yeniden düzenlenmiştir.

1855 yılına kadar deniz kuvvetlerinde üst rütbelilerin rütbeleri bir değişikliğe uğramamıştır. Padişah donanmasının genel komutanı olan kaptan paşa'dan sonra kapudane, patrona, riyale adı verilen üç amiral rütbesi daha bulunurdu. Tersanenin asayiş işleri patrona rütbesindeki reis paşaların yetkisindeydi. Tersane emînleri de tersanenin ve bütün gemilerin onarım ve yenilenmesine, noksanlarının tamamlanmasına nezaret ederek, kaptan paşa'ların yokluklarında makamlarına vekalet ederlerdi.

Tersane kethüdası, kalyoncular katibi, ambar emini ve sergi emini adları verilen bir takım rütbe sahipleri daha vardı. Akdeniz Cezayir Eyaleti tımar ve zeametlerinin kayıt ve tutanağı, tayfa ve erlerin yazılmaları, erzak ve levazımın sağlanması ve dağıtılması hep bu memurların görevleri arasında idi.

1855 den sonra deniz kuvvetleri rütbelileri kara kuvvetleri rütbelerine uydurularak, Kapudane-i Hümayun rütbesine reis paşa, patronalara Ferik Paşa, Rilalelere Liva Paşa adları verilmiştir. Paşa gemisi süvarilerine "Üç Ambarlı Süvarisi" adı verilirdi. Kapak süvarilerine miralay, fırkateyn süvarilerine kaymakam (Yarbay), korvet süvarilerine binbaşı rütbeleri verilmiş, diğer küçük savaş gemilerine de "Buyuruldulu Kaptan" adı verilen yüzbaşılar süvari olarak atanmışlardır.

1859 yılında Bahriye (Deniz) Sanayi Alayı kurulmuştur.

1862 yılındaki düzenlemeler sırasında Buyuruldulu Kaptan denilen birinci sınıf yüzbaşılar sağ ve sol kolağalığı adıyla iki bağımsız rütbe ayrıldılar.

Abdülaziz Han'ın tahta çıkışı sıralarında Kaptanı Derya olan Ateş Mehmet Paşa, deniz kuvvetlerini yeniden düzenlemek için para harcamaya çaba göstermiş, fabrikalarda çalıştırılmaya başlanan demirci öğrencilerinin durumlarını 1862 yılında islah ile deniz endüstrimizin ilerlemesine sağlam bir temel atmıştı. Yabancı çarkçılar yerine Osmanlı subaylarından makinistler yetiştirmeye başladığı gibi, bugünkü istitle hareket eden maçunalar gemilere konmuş ve bir filo zırhlı geminin sağlanarak getirilmesi, demir işlerinde kullanılan bir takım tezgahların Avrupa'ya ısmarlanması, yepyeni imal olunan kapak ve fırkateyn sınıfı savaş gemilerine makineler yerleştirilmesi de yine bu zatın yardım ve çabasıyla hızlandırılmıştır.

8 yıl olan muvazzaflık hizmetinin biraz daha azaltılması gerekli görüldüğü için savaş gemilerinin en zor hizmetlerinden olan armadorluk, cepanecilik ve dümencilikte sertopu evvel ve sani (Topçu başı) ve ikinci topçu, parsun evvel ve sani (Parsun olmalı⁽¹⁾) ve

(1) Parsun, gemilerde halat, zincirleme, filika indirme, demir, makara işlerini gören marifetli gemici, en önemli Başgedikli.

serdümen adlarıyla çalıştırılan beş küçük subay ile yine küçük subay sayılan üç sınıf ateşçinin bundan böyle başka devletlerde olduğu gibi izinle terhis edilmeyerek deniz kuvvetlerinde sürekli hizmette tutulması usulü kabul olunmuştur.

1866 yılında padişahlık emriyle yukarıda saydığımız sekiz çeşit küçük zabıtlık (Assubaylık) yerine geçmek üzere, birinci ve ikincisine farklı derecelerde üçer sınıf itibariyle topçu, parson ve üçüncüsüne bir sınıf itibariyle dümenci, dördüncüsüne üç sınıf itibariyle, eskiden olduğu gibi, ateşçi adları verilerek sınırlı sayıda bir gedikli zabıt (gedikli assubay) sınıfı kurulmuştur. Deniz kuvvetlerinde muvazzaflık hizmeti sekiz yıldan altı yıla indirilmiş, aynı zamanda beş yıl olan rediflik süresine bir yıl eklenerek altı yıla çıkarılmış ve uygulamasına geçilmiştir.

1867 yılında eskidenberi "Divanhane" adıyla ünlü olan Yüksek Deniz Kuvvetleri Komutanlığı binasının kâğır olarak inşa edilmesine hızla başlanmış ve 1869 yılında "Cam dibi Karakolu" adı verilen yerde ve taşkızak'ın bitişiğinde "Valide Kızıağı" kurularak, burada "Mukaddeme-i Hayir" zırhlı korvetinin yapılmasına başlanmıştır. Fakat o sırada osmanlı ustalarının demir yapımında henüz tam bir bilgileri bulunmadığından özel olarak İngiltere'den getirilen işçiye aylık olarak 12.000 osmanlı lirası verilmiştir.

1869 yılında ahen macuna konulmuş ve büyük havuz da bu sırada kazılmıştır.

Yine bu tarihte ve Mahmud Paşa'nın Kaptanı Deryalığı ve Sait Paşa'nın Deniz Harp Okulu Nazırlığı zamanında okulun programları düzene konulmuş, İngiltere'den ders ve eğitim öğretmenleri çağırılmış ve eğitim gemisi kurulmuştur.

Donanma için gerekli olan halat, Eyüp yakınındaki iplikhanelerde el ile çeşitli zorluk ve yorgunluklarla bükülürken, 1872 yılında istim ile çalışan bir halat fabrikası kurularak eskileri kaldırılmıştır.

Son Rus savaşıdan sonra (1877-1878) yüce padişah döneminde 2 taburdan ibaret olan deniz silahendaz taburları kaldırılarak, bunların yerine silahendaz ve itfaiye taburu adı altında 1 tabur kurulmuştur. Ancak mevcudu yetersiz görüldüğünden sonraları bu tabur yine 2 tabura çıkarılmıştır.

1882 yılında Avrupa'ya çeşitli büyüklükte torpido istimbotları ısmarlanarak, donanmanın bu eksiği de tamamlanmıştır.

Bu tarihte Deniz Harp Okulu'nun bir derece daha genişletilmesi ve ıslahına girilerek programları yenilenmiş ve öğrenci sayısı arttırılmış, sonradan bu okulu "Ticaretî Bahriye Kaptan Mektebi" adında bir şube daha eklenmiştir.

Deniz endüstrisinin ilerlemesi gibi yüksek amaçla, "Sanayi Sıbyan Taburu" denilen bir tabur kurulmuş, bu yüzden büyük çıkarlar sağlandığından bu tabura daha sonra "İmalatı Sıbyan Taburu" adında bir tabur daha eklenmiştir.

1869 yılında kurulduğu önce de anlatılan gedikli sınıfı, bir derece daha iyileştirilerek 1891 yılında bunlara özel bir tüzük yayınlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ASKERİ KIYAFET

Son zamanlarda muharebe düzeni başka bir kalıba girmiş ve eski Osmanlı kıyafeti de ona aykırı ve elverişsiz bir halde görüldüğünden, askeri teşkilatlanma ile birlikte kıyafetin de değiştirilmesi gerektiği kendisini göstermişti.

Eski Osmanlı askeri giysisi değer bakımından da pahalı olduğu için sağlanmasında da zorluklar vardır.

Avrupalılar askeri kıyafetlerini, bir çok denemelerden sonra, askeri hareketlere elverişli bir hale koymuşlardı. Birden bire Avrupa askeri kıyafetini kabul etmek olanağı bulunmadığından, önce eski kıyafetimizin değiştirilmesi ile yetinilmesi gerekli oldu. Bu nedenle III. Sultan Selim Han Hazretleri "Nizami Cedit" in kurulmasını emrettikleri zaman, askerlere setre ve pantolongiydirmeyerek ancak eski elbiselerimize yakın olanlarını kabul etmişlerdir.

Uzunca bir mintan şetreye ve dar bir şalvar pantolona benzediklerinden erlere "Sıkma" denilen dize kadar paçaları dar, yukarısı biraz geniş bir şalvar ile uzunca bir mintan giydirilmişti.

Subaylar için "Boy Çepkeni" denilen dar bir cübbe, bunun altına kısa entari ve şalvar kabul olunarak, erlerin beline "Kemer", subayların beline de şal bağlanması ve hepsinin başlarına da eski kavuk ve sarıklara karşılık, "Barata" adında bir başlık giydirilmesi kararı alınmıştır.

Yukarıda anlatılan elbiseyi tablo 20'deki resim 1 ve 6 dan daha iyi anlayabiliriz.

Birinci bölümde anlatıldığı gibi, nizamı cedit askerinden, başlangıçta kurulan iki ortanın birbirinden ayırt edilməsi için birine kırmızı, ötekine mavi elbise giydirilmesi uygun görülmüşse de sonradan kurulan üçüncü ortanın elbisesinin rengine dair tarihi bir bilgi elde edilmemiştir.

Yine Tablo 20 resim 1 — 6 da kırmızı elbiseli olanlar birinci ortaya, mavi elbiseliler ikinci orta'ya bağlı bulunurlardı ve her iki orta'nın giydikleri baratalar da kırmızıydı.

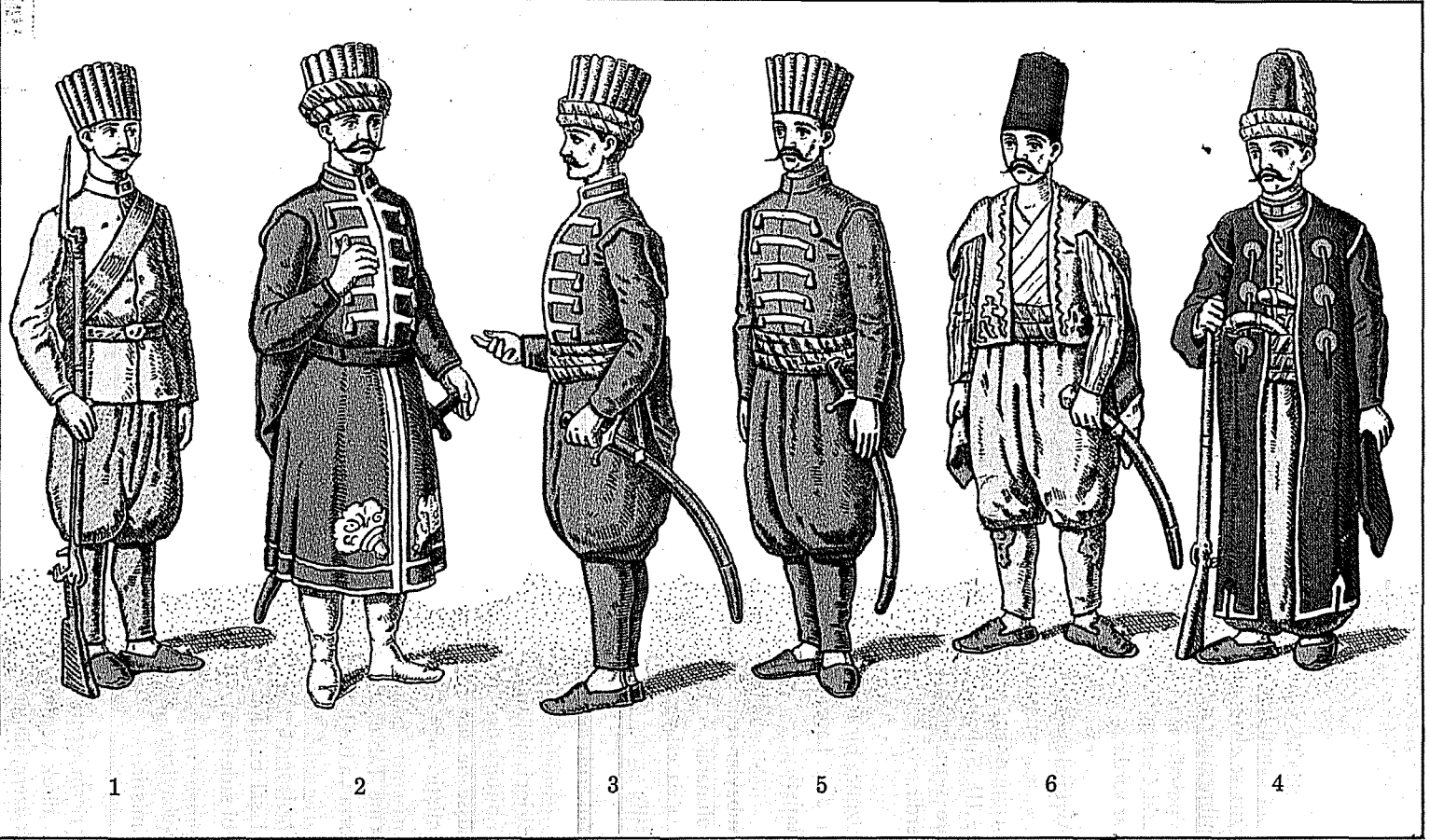
Başlangıçta barata üzerine birinci orta subaylarının nergis, ikinci orta subaylarının magribi şal bağlamaları kararlaştırılmışsa da, sonradan bu şallar kaldırılarak subaylara da erler gibi sade barata giydirilmişti.

Subayların ayaklarına kırmızı "Serhatlık" erlerin ayaklarına da kırmızı yemeni giydirilmiştir.

Erlerin yeniçeriler gibi, bıçak ve piştov taşımaları yasaklanarak bunlara genellikle süngülü tüfek verilmişse de, tablo 20'deki resim 1'de görüldüğü gibi, bellerindeki kemeğe asılmak üzere, süngüden başka, bir de kasatura verilmiştir.

Asakiri Mansure-i Muhammediye—Devri Cennet Mekân Sultan II. MAHMUD Han Sani
(Setre ve pantolonun kabulünden evvel)

TABLO 20



Piyade Neferi (Eri)

Binbaşı

Kolağası

Yüzbaşı

Humbaracı Neferi (Eri)

Topçu Neferi (Eri)

Erlere barut ve kurşun taşımaları için tablo 20 resim 1 ve 2'de görüldüğü gibi bir de palaska verilmiştir.

Subaylar kılıçlarını, kuşaklarına bağlı bir çengele asarlardı.

Çepkenin iki yanında bulunan "Gül" ve "Şemse"ler rütbeleri belirten alametler olarak kabul edilmiş olduğundan ocak kethüda'sının çepkesinde beş, sağ kolağasında dört, "Şemse" vardı. Kol ağasından elbisesinin biçimi ile ayrılan bülük başı'nda dört sarı, mülazımı evvel'de (üstegmen) dört, mülazımı sani'de (Teğmen) üç, alemdar'da iki ve çavuşta bir beyaz şemse bulunurdu.

Binbaşılar, tablo 23'deki resimlerde görüldüğü gibi, diğer subaylardan farklı olarak siyah bir boy çepkeni giyerler, bunun da üzerine çok süslü sırmalı bir kuşak bağarlardı.

Nizamı Cedit Ortalarının bayrağı üçken biçiminde zemini yeşil ve kenarları sarı sırmadan kitabeli idi.

6 no.lu resim nizamı cedit'in kurulması sırasında yeniden düzenlenen topçu ocağı erlerinden birini gösterir ki bu erin elinde tuttuğu şey, o zamanlarda topu ateşlemek için kullanılan ve "Varda Foga" adı verilen ucu fitilli ağaçtır.

YERİ CENNET OLAN II. MAHMUD HAN DÖNEMİ :

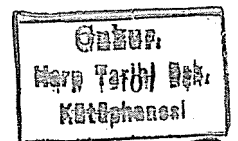
Eşkinici muâllem adı verilen ve II. Sultan Mahmud Han döneminde kurulan erlere mahsus olmak üzere yayınlanan kanun layihasında eşkincilerin elbiselerine dair bazı açıklamalar bulunursa da, bunlar kurulduktan az sonra kaldırıldıklarından, asakiri mansure-i muhammediye kurulduğu için eşkincilerin kıyafetlerine ait bilgiler verilmekten vaz geçilerek, asakiri mansure elbisesi hakkında aşağıdaki açıklamalarda bulunulmuştur:

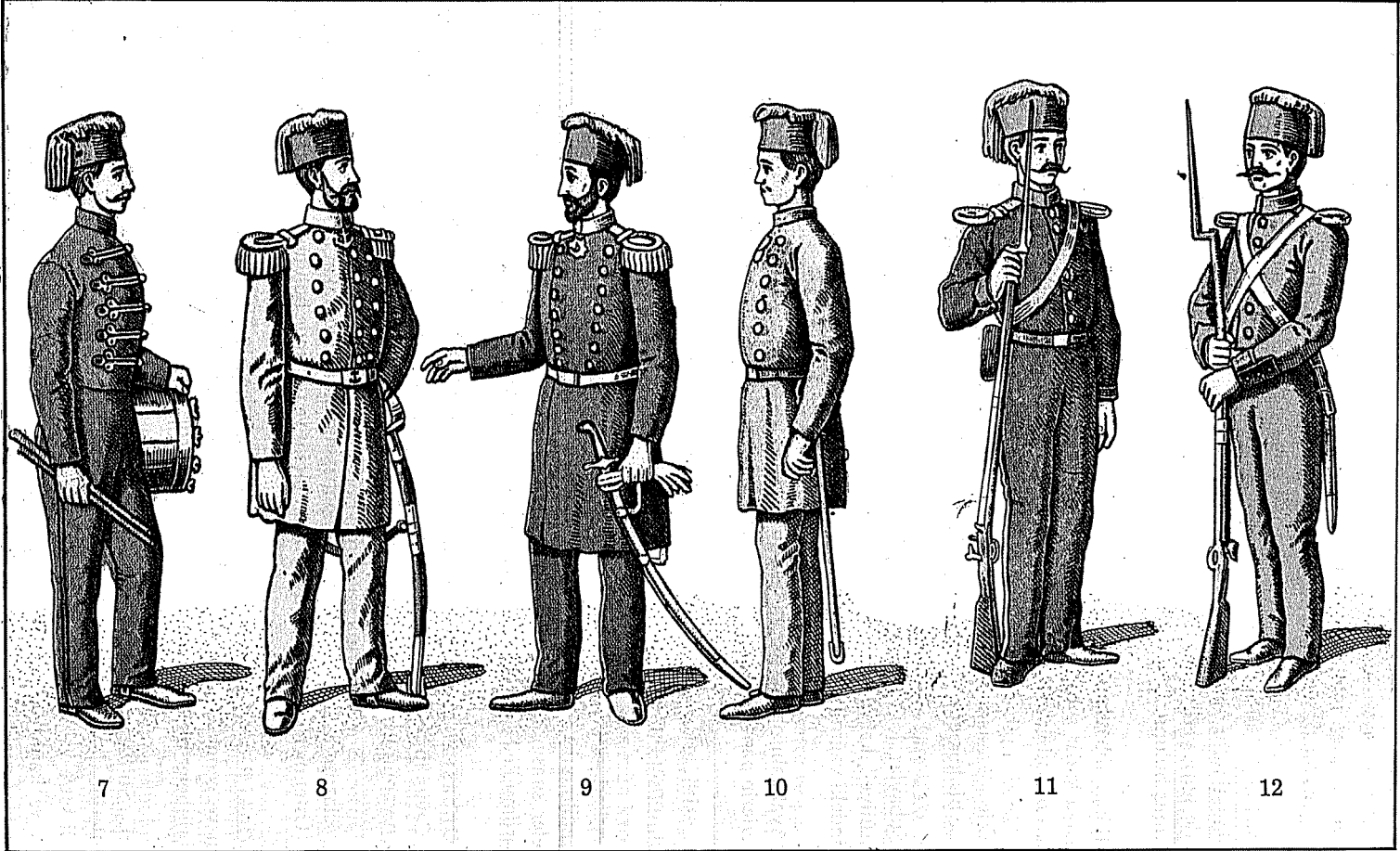
Asakiri mansure'den "Tertip" adıyla askeri kıtalar kurulduğu zaman, kabul olunacak askeri kıyafet hakkında uzun derin araştırmaya vakit olmadığından, geçici olarak nizamı cedit elbisesine çok benzer bir kıyafet kabul edilmişti.

Asakiri mansure binbaşıları, başlarına yedi sekiz dilimli çuha kalpaktan, Rumeli halkının giydiği, "Şupare" adında bir başlık giyerek, bunun üzerine lâhorşalı sarar, sırtlarına kadifeden sırma çaprazlı "Boy Çepkeni" bacaklarına da "Sıkma" denilen dar bir şalvar giyerlerdi.

Kolağalarıyla bunların mülâzımları, başlarına yine "Şupare" giyerler, bunun üstüne de Bağdat usulü şal sarar, sırtlarına çuhadan kısa çepken, bunun altına da kısa entari, bacaklarına sıkma giyerlerdi. Yüzbaşılarla, bunların mülâzımları, sancaktar ve çavuşlar da şaldan başka aynı elbiseyi giyerlerdi. Erler ise, yalnız şupare, talim abası ve çuhadan kısa entari, çuhadan yelek ve karacalar kuşağı giyerler, omuzlarına hamail biçimde bir palaska takarlardı.

O zamanki usul gereğince, tertip (Alay) adındaki her askeri kıtaya memur edilen topçu, arabacı, cepaneci ve mehterbaşlar anlattığımız asker elbisesini giyerler ve fakat başlarına fazladan bir de Bağdat şalı sararlardı.





Mızıka Eri

Deniz Subayı

Piyade Subayı

Harp Okulu Öğrencisi

Piyade Eri

Deniz Silahandez Eri

işlenmiş olup çuhadan mintan, pantolon ve nevesim kaput giydirilmişti. Kara ordusunda olduğu, gibi, bütün deniz subay ve erlerinin başlarına mavi püsküllü Tunus fesi giydirilmiştir.

Deniz subaylarının sınıf ve rütbelerini ayırım işareti olarak da boyuna asılmak üzere kara askerinde olduğu gibi nişanlar verilmiştir.

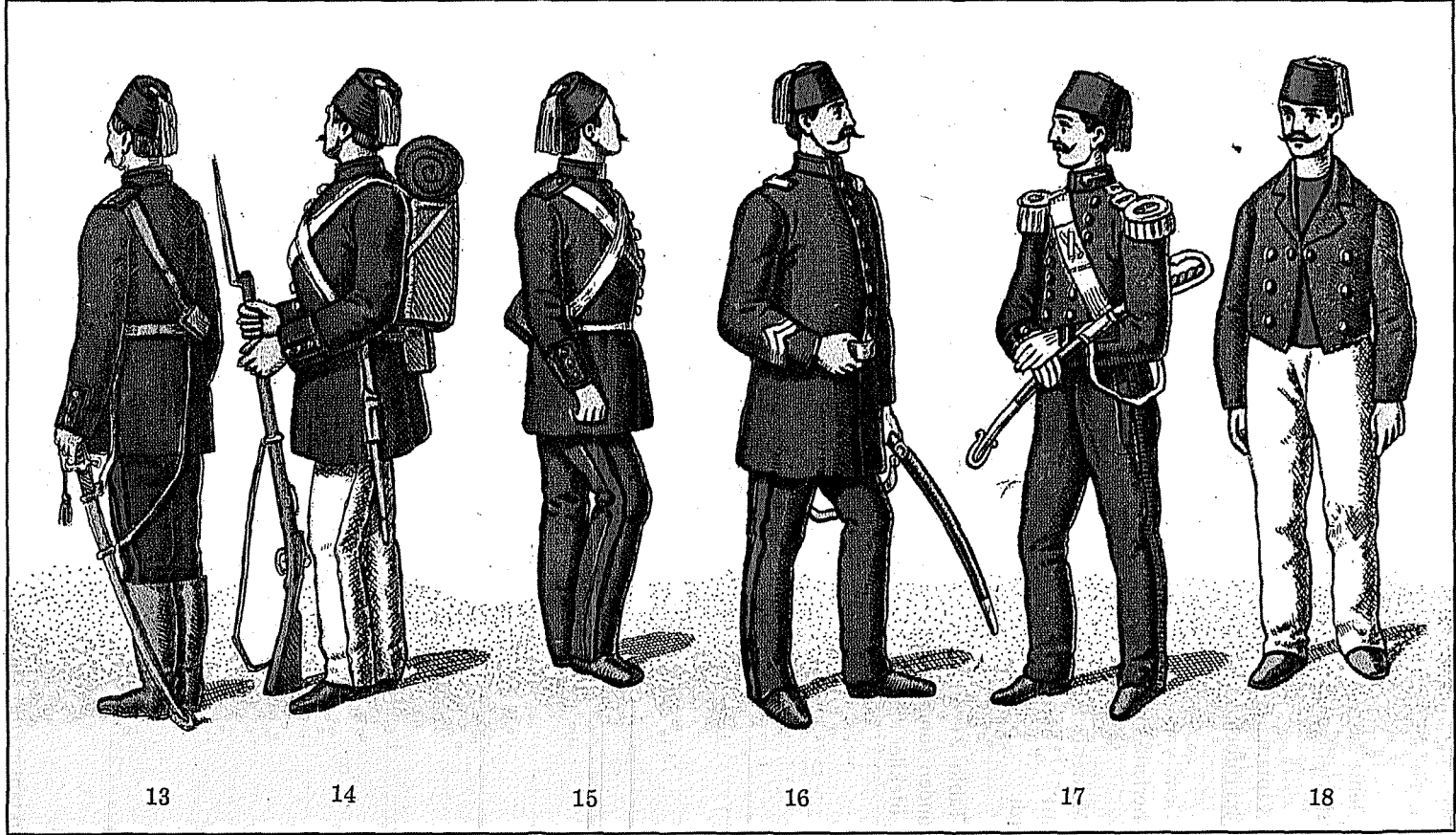
Kaptanlarla diğer sınıf savaş subaylarının ayırım işaretleri altından yapılmış bir çapa idi ki, bu rütbelere göre mücevherlerle süslenirdi.

Gemi yapım subaylarının ayırım işaretleri ise, altından yapılmış, ve yine rütbeye göre mücevherlerle süslü bir gemi teknesi idi.

Mektebi Bahriye-i Şahane (Deniz Harp Okulu) öğrencilerinin ayırım işareti "Oktant"⁽¹⁾ biçiminde olur ve bu, öğrencilerin sınıflarına göre altın ya da gümüşten yapılırdı.

Tablo 21 resim 7—12'de II. Sultan Mahmud Han döneminde setre ve pantolonun kabulünden sonraki Osmanlı askeri kıyafeti gösterilmiştir. Bu resimlerden 8 ve 12 no.lular deniz, ötekiler kara askerinin kıyafetlerini gösterirler.

(1) Oktant : Dört günlük ayın biçimi.



Sıvari Eri

Piyade Eri

Topçu Eri

Topçu Subayı

Deniz Topçu Subayı

Deniz Eri

MEKANI CENNET OLAN SULTAN ABDÜLMECİD HAN DÖNEMİ

Padişah ordusunun temel bir metinle kuruluş ve düzenlenmesine hızla başlandığı bu ulu dönemde kara ordusu subay ve erlerinin elbisesi de yeni bir düzene konulmuş, II. Mahmud Han döneminde kullanılan içi mukavva başlıklı Tunus fesleri bırakılarak, yerine aşağısı enli yukarısı daha dar zarif bir fes yapılmış, püsküller de biraz küçültülerek fesin tepesine konmuş, püskül ile fes arasında da sarı madenden ferahî ⁽¹⁾ takılmıştır.

Bütün subay ve erlere ince kırmızı zırlı ve bir sıra düğmeli setre giydirilmiş, piyade subay ve erlerinin pantolonları, şimdiki gibi kırmızı ince zırlı olduğu halde, topçu ve süvari subay ve erlerinin pantolonlarına kalın kırmızı zırlı konulmuştur.

Rütbe ayırım işaretleri olmak üzere, boyuna takılan nişanlar, Kırım Savaşı'na kadar öylece bırakılmış, ancak bu savaştan sonra, bu biçim bırakılarak, yerlerine setrenin armut biçiminde olan kol kapağı çevresine dikilen sırma şeritler kabul edilmiş ve bunların renk, sayı ve biçimleri çeşitli askeri rütbelerin birbirlerinden ayırt edilmeleri için değişik yapılmıştır.

Abdülaziz döneminde olduğu gibi bırakılan ve kullanılmakta olan bu şeritlerin, çeşitli rütbelere mahsus renk ve sayıları bugün bile tamamen eskisi gibi ise de, kitabın içindeki resimlerde Abdülmecid Han dönemine ait olanları üçüncü kitapta ⁽²⁾ bugünkü askeri kıyafetimize ait olarak gösterilecek olan resimlerde de görüleceği gibi, şeritlerin yalnız biçimleri ile setre kollarındaki durumları değiştirilmiş ve o zaman kullanılan şeritler bir cm. den enli oldukları halde, bugünkü şeritler 4 mm. kalınlığında yapılmıştır.

Abdülmecid Han döneminde kılıç kayışları da değiştirilmiş, genellikle subaylara iki kollu kayışlar taktırılmış, kolağasına kadar olan subayların siyah daha yukarı rütbedekilerin sırmalı kayış takmaları ve yaz mevsiminde subaylarla erlerin beyaz pantolon giymeleri kararlaştırılmıştır.

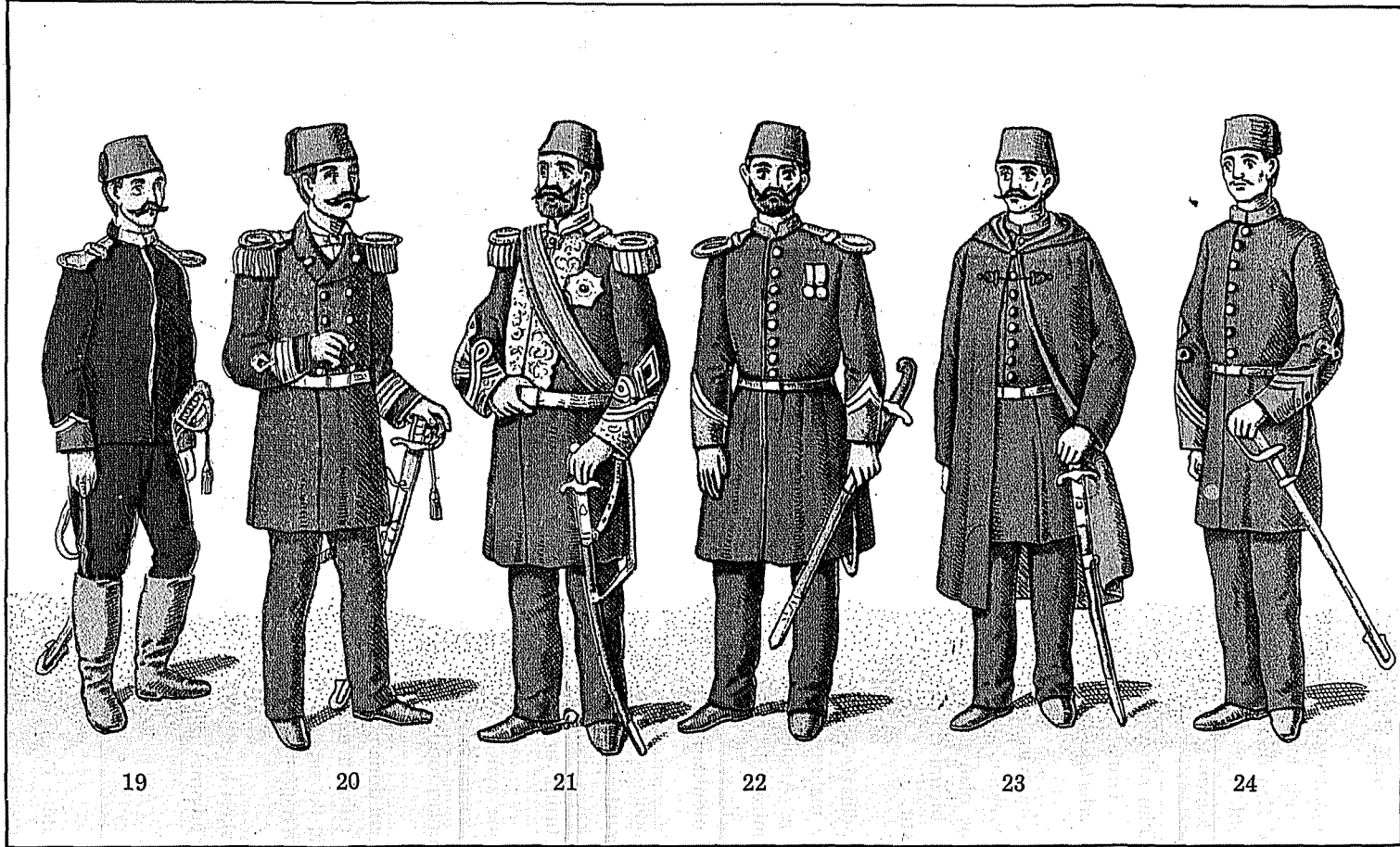
Yine aynı dönemde, göğsü sırmalı büyük üniformalar da kabul olunmuş ve bunlar giyildiği zaman tablo 22 resim 17'de Deniz Topçu Subayında görüldüğü gibi, sol tarafa doğru sarkan uçları topuzlu, sırmalı ya da sırmasız kuşaklar da kullanılmıştır.

Aynı dönemde deniz subay ve erlerinin de elbisesi değiştirilmiş, subaylar için bugünkü lacivert çuhadan iki önlü ve iki sıra düğmeli, açık yakalı bir setre erler için de siyah çuhadan bir önlü, iki sıra düğmeli ve açık yakalı bir mintan kabul edilmiştir. Erlerin pantolonları üstünden bellerine kırmızı bir kuşak sardırılmıştır.

Askeri kıyafetimizin Abdülmecid Han dönemindeki güzellik ve inceliği hakkında açık bir fikir edinmek için tablo 22 resim 13—18'i incelemek yeterlidir.

(1) Ferahî : Osmanlı ordusunda askerin fesi üzerine dikilen daire biçiminde sarı tepelik,

(2) Bu Üçüncü kitap basılmamıştır.



İtfaiye Subayı

Bahriye Üç Anbarlı
SüvarisiBüyük Üniforma
Piyade MirlivasiTalia Taburu
Subaylarından
YüzbaşıŞinelli Subay
Not:
Şinel: Bir çeşit kaputHarp Okulu
Öğrencisi

MEKANİ CENNET OLAN SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ

Sultan Abdülaziz Han Hazretleri askerlik işleriyle olağanüstü ilgilendikleri için, kendi döneminde askeri kıyafet hayli değişikliğe uğramıştır.

Bu dönemde bütün üç sınıf subayları (Piyade, topçu, süvari) lacivert çuhadan beli büzgülü, göğsü bir sıra dügmeli setre giymişlerdir. İtfaiye subayları şimdiki gibi, bir sıra dügmeli kısa bir mintan giyerlerdi. Setrenin zırhları "Saf" piyade alayları subaylarıyla, süvari, topçu, itfaiye ve zaptiyede kırmızı, talia taburları subaylarında yeşil, istihkamlarda ise maviydi.

Dügmeler, topçuda, şimdiki gibi, çapraz iki topla bir yanar gülle, öteki sınıflarda ay yıldızlı idi.

Subayların pantolonları da lacivert çuhadan yapılır, setre zırhlarının renginde zırh bulunurdu. Bu zırhlar süvari ve topçu subaylarının pantolonlarında enli, ötekilerin pantolonlarında ise, ince idiler.

İtfaiye subaylarının pantolonlarında ortadaki zırh ince, iki yandakiler enli olur ve böylece şimdiki general pantolonlarında olduğu gibi üç kırmızı zırh bulunurdu.

Üst rütbeli subaylarla subayların rütbeleri Abdülmecid Han döneminde kabul edilen yöneme göre, kolları üzerindeki sırmalı şeritlerle belli olurdu.

Armut biçiminde olan kol kapağı kenarınca dikilir, uçları dar bir açısı yapmak üzere birleşen bu şeritler, Abdülmecid Han döneminde olduğu gibi, bugün kullanılanlardan enliydi. Her rütbenin renk ve şerit sayısı da bugünkü gibiydi.

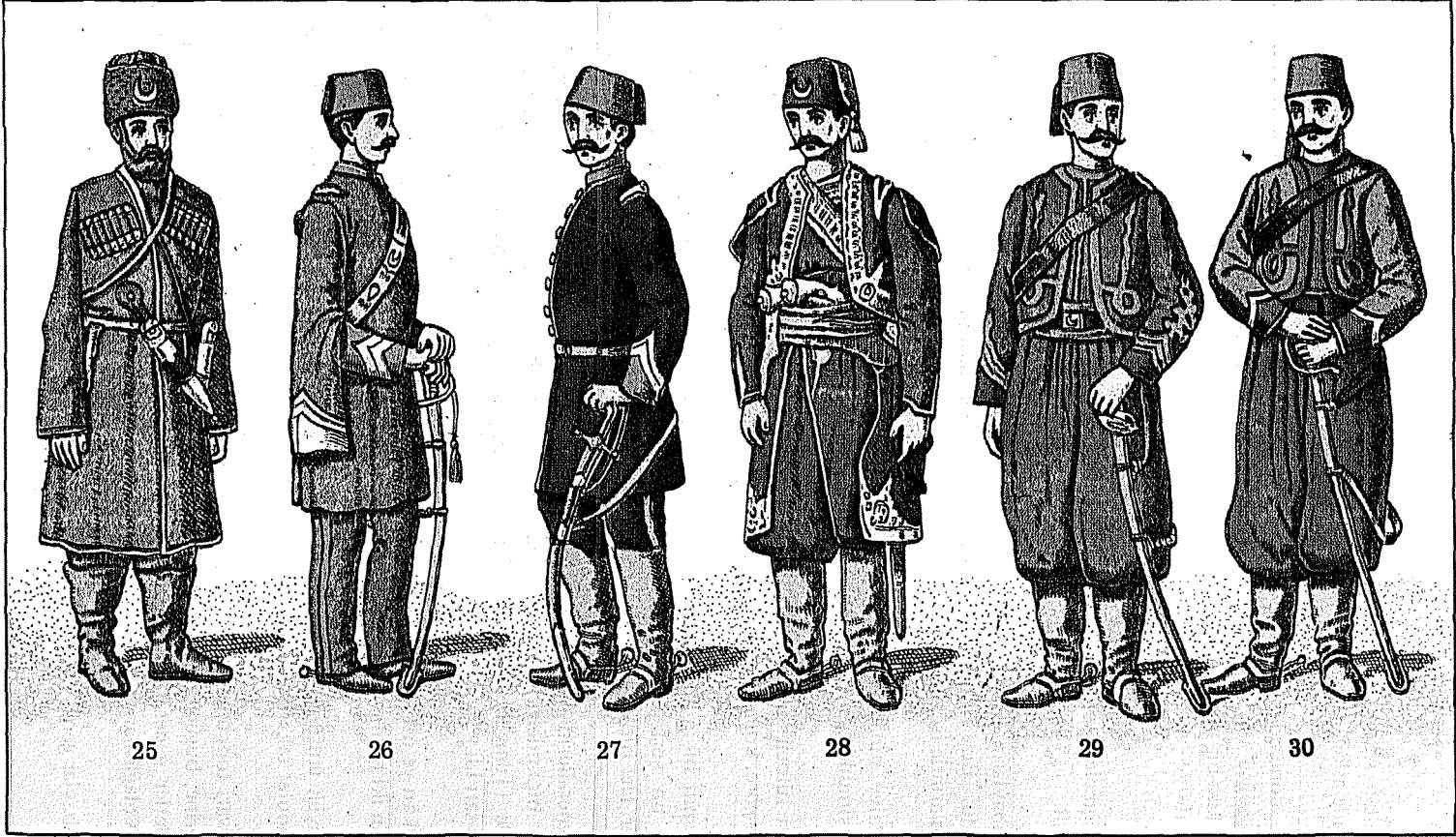
Generallerin setrelerinde rütbelerinin ayırım işareti olan bu şeritlerin uçları bir gül yapacak biçimde birleştirilirdi. Sayıları da şimdiki gibi, mirlivalarda (Tuğgeneral) iki, feriklerde (Tümgeneral—Korgeneral) üç, müşirlerde dört, renkleri de şimdi olduğu gibi hepsinin sarı idi.

Erkân ve üst rütbeli subaylara mahsus büyük üniformada setrenin yaka ve kol kapakları ile göğsün iki tarafı tablo 23 resin 21'de görüldüğü gibi, tamamen ve sarı sırma işlemeliydi.

Büyük üniforma giyen piyade üst rütbelileri bugünkü gibi, son piyade üst subayları da saçaklı apolet takarlardı.

Süvari topçu general, üstsubay ve subayları büyük üniformalarında apolet kullanmazlar, onun yerine, bugünkü günlük üniformalarda olduğu gibi, burma kaytanlı ispalet kullanırlardı. Bu ispaletler generallerle üst subaylar için sarı sırmalı, subaylar içinse kırmızı kaytandan yapılır. Kolağasılarının ispaletleri sırmalı ve ipekli kaytandan karışık olarak yapılırdı.

Subaylar genel olarak şimdiki gibi, nevresim kaput giyerlerdi.



Çerkez Alayı
Erlerinden

Dragon Alayı
Subaylarından

Süvari Subayı

Kazak Alayı
Erlerinden

3 ncü ve 4 ncü Süvari
Alayı Erlerinden

1 ncü ve 2 ncü Süvari
Alayı Erlerinden

Generaller, üst subaylar ve subaylar genellikle kabzası sipersiz, eğri ve meşin kınlı bir kılıç taşırlardı. Kılıç kayışları Abdülmecid Han döneminde olduğu gibi, setrenin üstünden bağlanır, rütbeye göre de sırmalı ya da siyah meşinden yapılmış olurdu.

Çeşitli askeri sınıfların subaylarının hepsi fes giyerlerdi.

Abdülaziz Han döneminde ferahilerin kullanılmasından vaz geçilmiş, püsküller topuz başı biçiminde yapılarak sivil püsküllerinden ayırt edilmişti.

Erlerin de hepsi fes giyerlerdi. Abdülaziz dönemini gösteren resimlerde görüldüğü gibi, fesin biçimi de erlerin bağlı oldukları sınıflara göre değişirdi. Her ordunun birinci ve ikinci zühaf alayları fesin üstüne tablo 25 resim 35 ve 36'da görüldüğü gibi, beyaz ya da yeşil sarık sararlardı.

Erlerin elbisesine gelince, bu da birincisi ön tarafı açık ve kenarlarıyla dikiş yerleri harçlı yani yün şeritlerle süslenmiş bir mintandan, ikincisi bu mintanın altına giyilen ve yan taraftan kopçalanarak dikiş yerleriyle göğüs harç ile süslenmiş bir camadandan, üçüncüsü baldırdan yukarısı geniş ve aşağısı dar olan bir şalvardan, dördüncüsü bele sarılan kırmızı ya da mavi bir kuşaktan, beşinci olarak da ayakkabı ile şalvarın paçaları üzerine giyilen beyaz bir tozluktan meydana gelirdi.

Elbisenin çuhaları genel olarak lacivert, zaptiye elbisesi yeşil, Arnavutluk'ta ise tümüyle kırmızıydı.

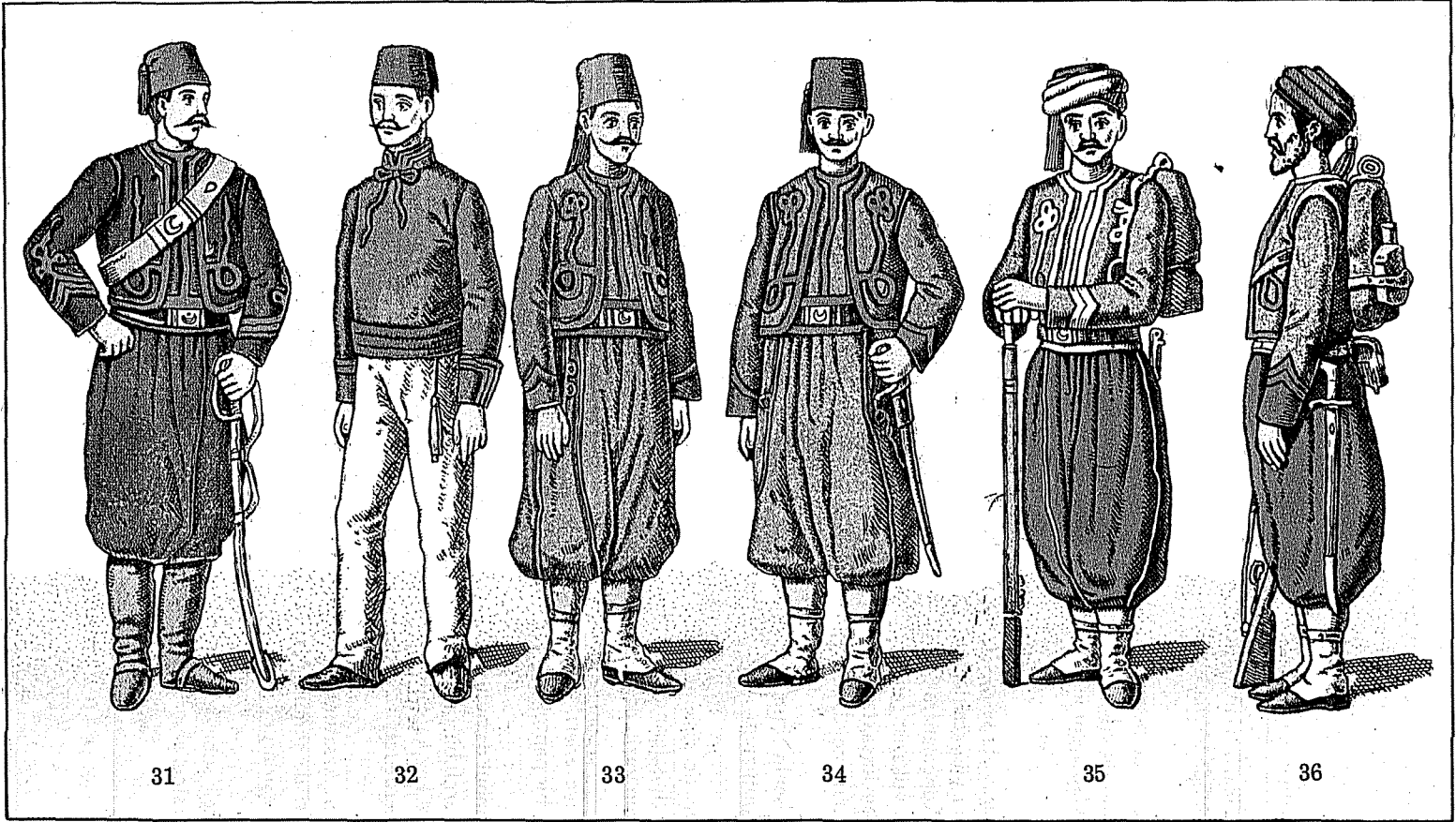
Elbisede süsleme olarak bulunan harç şeritleri her ordunun birinci zühaf alaylarının erlerinin elbiselerinde sarı, birinci ve ikinci süvari alayları erlerinin elbiselerinde siyah, talia taburlarının yeşil, öteki alay erlerinin elbiselerinde ise genel olarak kırmızıydı.

İtfaiye erleri, şimdiki gibi, kısa ve göğsü üzerinde düğmelenen bir mintan ile kırmızı enli zirhlı bir pantolon, ayaklarına da bot çizme giyerlerdi.

İstanbul'da bulunan çerkez alayı erleri tablo 24 resim 25'de görüldüğü gibi, kenarları sarı sırma harçlı bir çerkez elbisesi başlarına da ön tarafı beyaz madenden yapılmış bir ay bulunan bir çerkez kalpağı giyerlerdi. Kazak alayı erleri tablo 24 resim 25'de ve dragon alayı subay ve erlerde tablo 24 resim 26'da görülen üniformaları giyerlerdi.

Erler, kasatura ya da kılıç kayışlarını bellerindeki kuşağın üstünden bağlarlar, çerkez alayı erleri de şimdiki Hamidiye Süvari'sinde olduğu gibi, bellerinde biri büyük öteki küçük iki kama taşırlardı.

Gerek subaylar gerek erler tablo 23 resim 23'de gösterildiği gibi, başlıklı ve kırmızı astarlı bir şinel giyerlerdi.



Topçu
Erlerinden

Deniz
Erlerinden

Talia Taburları
Erlerinden

Piyade Sınıfı Alayları
Erlerinden

Birinci Zuhaf Alayı
Erlerinden

İkinci Zuhaf Alayı
Erlerinden

Şinel (Pelerin) giydikleri zaman, generaller, üst subaylar ve subayların rütbeleri düğmelerin renk ve sayılarıyla ayırt edilebilirdi. Müşirler üç sarı sırmalı, ferikler iki sarı sırmalı ve bir siyah ipekli, mirlivalar bir sarı sırmalı ve iki siyah ipekli, miralaylar (Albaylar) üç kırmızı ipekli, kaymakamlar (Yarbaylar) iki kırmızı ve bir siyah ipekli, binbaşılar bir kırmızı ve iki siyah ipekli düğmeler, kolağasılar üç, yüzbaşılar iki mülâzımlar bir siyah ipekli düğme takarlardı. Küçük bir fıçı biçiminde olan bu düğmelerin altında bugün kullanılan avniye kaputlarında olduğu gibi, siyah ipekten birer gül bulunurdu.

Generaller, üst subaylar ve subaylar bugün kullanılmakta olan tarzda nevresim kaputlar dahi giyerlerdi.

Bu kaputlardaki rütbe ayırım işareti olarak bugünkü gibi, omuzlara takılan apoletler üzerindeki sırmalı şerit ve yıldızdan anlaşılırdı. Apoletler kırmızı olmayıp, kaput çuhasından yapılıp, generallere mahsus olanların zemini tamamen sırmalı olurdu.

Abdülmecid Han döneminde kabul edilen deniz üniforması da Abdülaziz Han döneminde de kullanılmıştır.

Abdülaziz Han dönemine mahsus olan askeri kıyafet hakkında daha geniş bilgi edinmek için tablo 23 ve 25'teki resimlerin özenle incelenmesi önerilir.

YENİ HALİFE HAZRETLERİNİN YÜCE DÖNEMİ:

Padişah hazretlerinin tahta çıkışlarından hemen sonra, daha önce hazırlanmış olan Rusya savaşı'nın (1877–1878) ortaya çıkması ve ondan sonra da yine aynı savaşın yarattığı sorunlar nedeniyle, Abdülaziz Han döneminde kullanılmakta olan fakat ciddi olarak yeni bir düzene sokulması gereken askeri kıyafet, bir süre daha olduğu gibi bırakılmıştır. Ancak, yalnız setre kollarında sırma şeritlerden ibaret olan rütbe işaretleri, iki yıl kadar bırakılmış ve yerine setre yakasına konulan sarı ve beyaz yıldızlar kullanılmıştır.

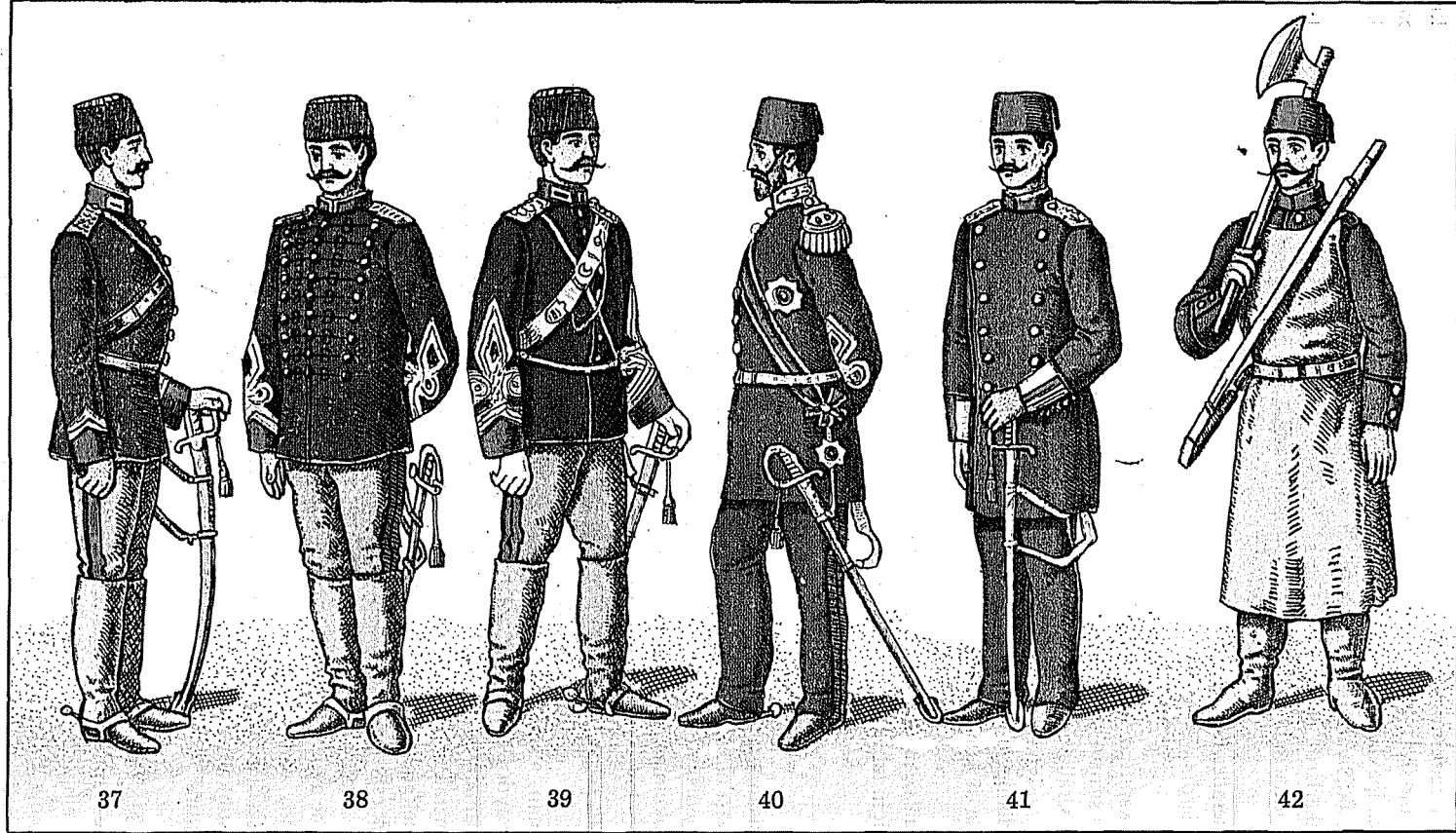
Miştan, camadan ve şalvardan meydana gelen elbise, bugünkü savaş gereklerine uymamaktaydı. Daha önce de anlattığımız gibi, askeri harekâta en elverişli elbise dar ya da fazla geniş olmamalıydı. Bu kıyafet, setre ve pantolondan ibaret olduğundan, bu önemli husus göz önüne alınarak H.1295 (1879) yılında askeri elbise hakkında yayınlanan kararname ile erler için de tekrar setre ve pantolon kabul edilmiş ve subay elbisesi de hayli değişikliğe uğratarak eskisine göre, daha da zarif hale getirilmiştir.

Rütbe ayırım işaretleri önceleri olduğu gibi bütün askeri sınıfların general, üs subay ve subaylarında armut biçiminde olan kol kapaklarının çevresine dikilen şeritlerle gösterilmiş, fakat bu şeritlerin genişlikleri eskisine oranla biraz daha inceltilmiş ve H.1304 (1888) yılında piyade, istihkâm, sıhhiye subayları setrelerindeki şeritler değiştirilerek bugünkü duruma sokulmuştur.

H.1318 (1902) yılı Ramazan bayramında Halife Hazretlerinin büyük iradeleriyle askeri elbiselerde yapılan bazı ufak tefek değişikliklerden vaz geçilerek bugün subay ve erlerin giydikleri elbise bu kararname hükümlerine uydurulmuştur. Bu kıyafetler hakkında ikinci kitapta geniş bilgi verileceğinden burada kısa kesilmiştir. Kararnameye göre, piyade, ve istihkam subayları için II. Mahmud Han döneminde kullanılan iki önlü setrenin tekrar kabul edilmiş olması, tarihi öneminden ötürü burada bahsedilmiştir.

Devri Celili Hazreti Padişah Sultan II. ABDÜLHAMİD
(Metruk "terkedilmiş" üniforma)

TABLO 26



37

38

39

40

41

42

Süvari Yüzbaşı

Topçu Mirlivasi
(Tümgeneral)Süvari Feriki
(Korgeneral)Büyük Üniformalı
Piyade FerikiKüçük Üniformalı
Tabib BinbaşıPiyade Taburları
Baltacılarından

Bu kararname hükümlerine göre, çeşitli askeri sınıfların bütün subay ve erlerine siyah püsküllü fes giydirilmişse de H.1298 (1882) yılında süvari ve topçu subay ve erlerine kalpak giydirilmiş ve yeniden kurulmuş olan birinci ve ikinci zühaf alayları erlerin için, zühaf elbisesi kabul edilerek, birinci alayın erlerinin başlarına yeşil sarık ta sardırılmıştır.

H.1308 (1892) yılında Hamidiye süvari alayları için üç çeşit elbise örneği kabul edilmiş ve bu elbiseler, bugünkü gibi, değiştirilmediğinden daha geniş bilginin ikinci kitapta verilmesi uygun görülmüştür.

H.1318 (1902) Ramazan bayramında uygulanan değişikliğe gelince, bu da süvari ve topçu subaylarına mahsus günlük üniforma setlerinin kol kapaklarına ve bu iki sınıfın subay ve erlerinin pantolonlarının rengine ve bütün üst subayların büyük üniforma setlerinin kol kapakları ile yakalarına ve sıhhiye subaylarının özel işaretlerine ait değişiklikler ikinci kitaptaki resimlere uygulanmış olarak gösterilmiştir. Bu nedenle burada yalnız değişiklikten önceki duruma ait bilgiler verilmekle yetinilmiştir. Şöyle ki; değişikliğin uygulanmasından önce H.1295 (1879) yılındaki kararname gereğince süvari ve topçu generalleri, üst subay ve subaylarına mahsus günlük üniforma setlerinin kolları tablo 26—27 resim 37, 38, 39, 43, 46, 47'de görüldüğü gibi, armut biçiminde angudi çuhadan yapılır, bunun çevresine de rütbe işaretleri dikilirdi.

Topçu ve süvari sınıfının tüm subayları ile erlerinin de pantolonları süvari sınıfında biraz daha açık renkte olduğu halde, yukarıda bahsettiğimiz resimlerde gösterildiği gibi, boz gümüş renkte ve triko çuhadan yapılırdı.

Süvari ve topçu general, üst subay ve subaylarının gerek büyük gerek günlük üniformalarının omuzlarına sırma-kaytandan ispalet takılırdı. Bunlar hiçbir zaman apolet takmadıkları için, omuzlarında köprü bulunmazdı.

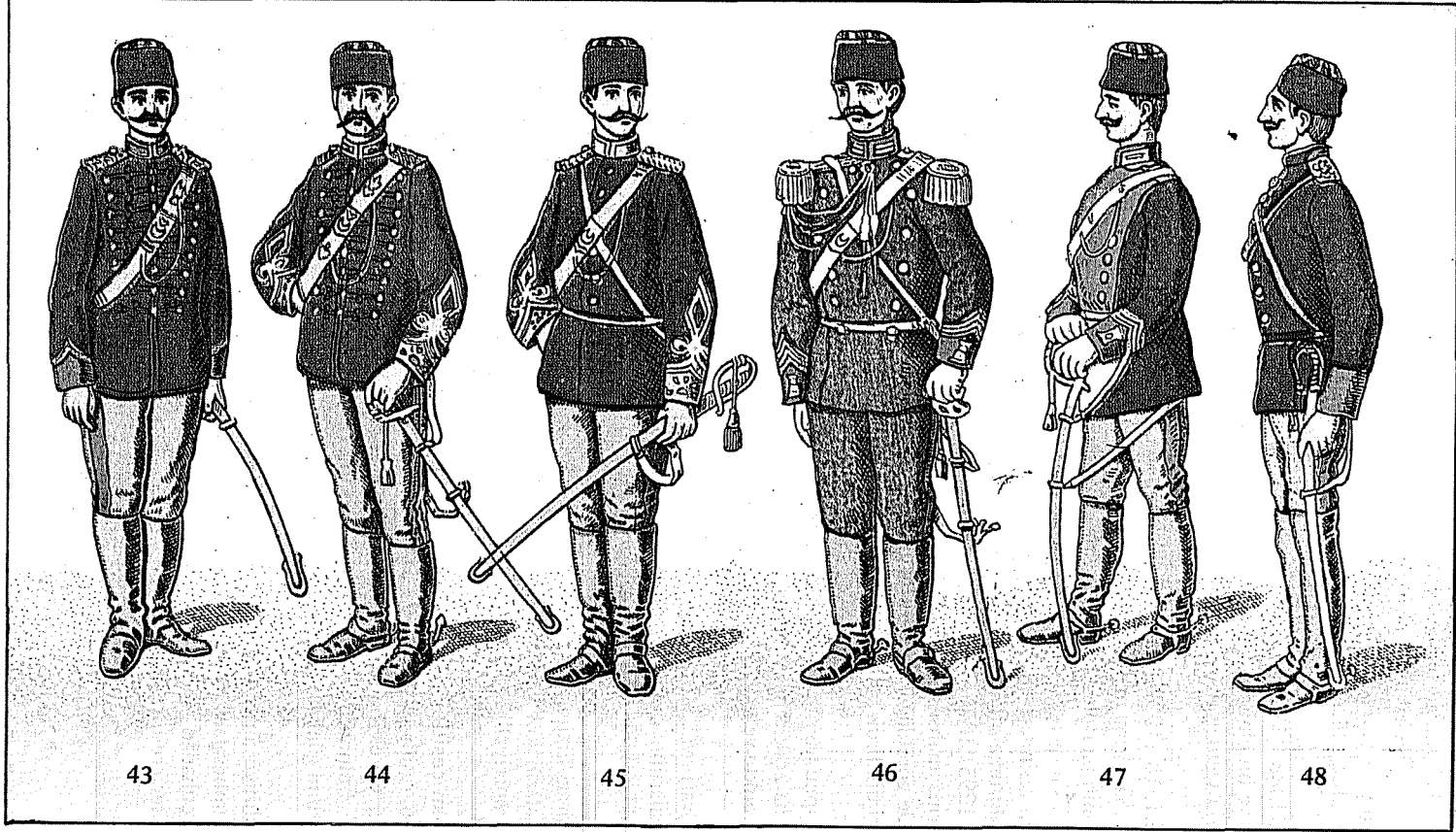
Süvari Ertugrul Alayı ile Süvari Mızraklı Birinci Alay üst subay ve subaylarına mahsus üniformaların kol yerleri yukarıdaki değişiklikten önce tablo 27 resim 46, 47'de görüldüğü gibi, "Emperiya" denilen işaret takılı olarak kullanılırdı.

Tüm çeşitli askeri sınıf general ve üst subaylarına mahsus büyük üniformaların yeneri tablo 26 resim 40, tablo 27 resim 44, 45'de görüldüğü gibi, armut biçiminde sarı sırmalı yapılırdı. Gerek bu kol yenerlerinin gerekse elbise yakalarının sırmaları bugünkünden başka biçimde bulunurdu. Rütbe ayırım işaretleri de süvari ve topçu general, üst subay ve subaylarının günlük üniformalarında olduğu gibi dikilirdi.

Sıhhiye memurlarından tabip ve cerrahlarının küçük üniformalarının yaka ve omuz lambesaları tablo 26 resim 41'de olduğu gibi, siyah kadifeden ve zırhlar genellikle kırmızı çuhadan yapılırdı. Tabiplerin lambesalarında bir "Yılan", cerrahların lambesalarında bir "Neşter" resmi bulunurdu.

Devri Celili Hazreti Padişah Sultan II. ABDÜLHAMİD
(Metruk "terkedilmiş" üniforuma)

TABLO 27



Topçu
Yüzbaşı

Büyük Üniformalı
Topçu Mirlivasi
(Tümgeneral)

Büyük Üniformalı
Suvari Mirlivasi
(Tümgeneral)

Suvari Ertuğrul
Alayından Miralay
(Albay)

Birinci Mizrikı
Suvari Alayından
Binbaşı

Suvari
Erlerinden

Eczacıların günlük üniformalarında yen, yakalar ve omuz lambesaları yeşil kadifeden olur, lambesada sarı sımayla işlenmiş bir "Meşe" dalı bulunurdu.

Sıhhiye memurlarından büyük üniforma giyenlerin bir önlü elbiselerinde yen ve yakalar öteki sınıflarda olduğu gibi, sarı sırma idiyse de bu sırma kadife üzerine işlenirdi. Bu memurlar, hiçbir vakit apolet takmadıkları için, büyük üniformalarında günlük üniformalarında olduğu gibi, köprüsüz lambesalar bulunurdu.

Yüce Padişah Hazretlerinin döneminde H.1309 (1893) yılına kadar piyade taburlarının önünde giden Baltacılar tablo 26 resim 42'de görüldüğü gibi, meşinden bir önlük giyer ve omuzlarında birer balta taşırlardı.

